



AMERSFOORT EN OMSTREKEN

Jubileumuitgave met als thema:
Mijn overgrootouder



AMERSFOORT EN OMSTREKEN

*Uitgave van de Nederlandse Genealogische Vereniging
Afdeling Amersfoort en Omstreken
opgericht 18 december 1971*

Verschijningsgebied de gemeenten Amersfoort, Baarn, Barneveld, Bunschoten, Ede, Eemnes, Ermelo, Harderwijk, Leusden, Nijkerk, Putten, Renswoude, Rhenen, Scherpenzeel, Soest, Utrechtse Heuvelrug, Veenendaal, Wageningen, Woudenberg en Zeist. Oplage 650.

Jaargang 20

september 2011

nummer 3

Ten geleide

Met gepaste trots presenteren wij u het jubileumnummer van ons afdelingsblad. Op onze oproep tot het inzenden van een artikel over een overgrootouder is door velen gereageerd. Het zijn geheel van elkaar verschillende verhalen geworden die, naar wij hopen, u tot het schrijven van een dergelijk verhaal zullen stimuleren. Daarom heeft de redactie besloten om ook in de komende nummers ruimte te reserveren voor uw familieverhaal.

Wel moet het ons van het hart dat een aantal inzenders de redactie veel extra werk heeft bezorgd. In sommige gevallen konden de ingezonden foto's niet verwerkt worden. Daarom zullen binnenkort op de website van onze afdeling 'Instructies voor het inzenden van bijdragen' worden gepubliceerd. Oplettende lezers zullen opmerken dat door het opnemen van zoveel mogelijk ingezonden artikelen een paar vaste rubrieken hebben moeten wijken. We hopen ze in het volgende nummer op te nemen.

Node hebben we, bij het maken van dit nummer, de expertise gemist van onze overleden eindredacteur Anton van Nostrum. Gelukkig is Jelle Kaastra er in geslaagd het blad goed vorm te geven.

Komt u vooral naar de feestelijke Lustrumbijeenkomst van onze afdeling op zaterdagmiddag 10 december in Hofje 'Armen de Poth' aan de Pothstraat 16 te Amersfoort.

We wensen u veel leesplezier.

Colofon

AMERSFOORT EN OMSTREKEN verschijnt in januari, april en september. De redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud van de ondertekende stukken. Bij overname van gegevens uit deze uitgave wordt men verzocht de bron te vermelden.

Kopij voor het volgende nummer gaarne vóór 1 december 2011 inleveren

Voor nadere instructies zie onze webpagina <http://amersfoorteo.ngv.nl>

AMERSFOORT EN OMSTREKEN wordt gratis aan de leden van de afdeling toegezonden. Anderen kunnen zich abonneren door betaling van € 7,- per jaar te storten op postrekening 2666378 ten name van Penningmeester NGV afdeling Amersfoort en Omstreken onder vermelding van 'abonnement periodiek'.

Lezingen & Activiteiten

Genealogische activiteiten in de regio

Een overzicht van de bijeenkomsten voor de komende periode. Alle bijeenkomsten van onze NGV-afdeling en van de HCC! werkgroep Amersfoort vinden – tenzij anders vermeld – plaats in

het Kerkelijk Centrum De Brug, Schuilenburgerweg 2, 3816 TB in Amersfoort

Onze middagbijeenkomsten beginnen om 14.00 uur en de avondbijeenkomsten beginnen steeds om 20.00 uur. De zaal is 's middags open vanaf 13.00 uur en 's avonds vanaf 19.00 uur zodat u in de gelegenheid bent om met de leden van het bestuur of de andere aanwezigen van gedachten te wisselen onder het genot van een kopje koffie of thee. De consumpties zijn voor eigen rekening. In de hal kunt u zelf de consumpties bestellen. De PR-medewerkers van onze afdeling verzorgen een informatietafel. Al onze bijeenkomsten zijn voor iedereen, leden van de NGV en belangstellenden, vrij toegankelijk.

De activiteiten van de Oudheidkundige Vereniging Flehite (OVF) en de HCC!genealogie in onze regio zijn afzonderlijk vermeld.

Voor alle duidelijkheid hebben wij bij de aanhef van elke activiteit (met datum, onderwerp en spreker) rechtsboven aangegeven waar die activiteit plaatsvindt en daarachter de organiserende instantie. Omdat sommige activiteiten van de OVF en de HCC! pas in een laat stadium nader ingevuld kunnen worden, verdient het ook aanbeveling om daarvoor regelmatig hun websites te raadplegen:

- <http://www.historisch-amersfoort.nl>
- <http://amersfoort.hcc-utrecht.nl>
- <http://www.hcc-veenendaal.nl/cms>

De activiteiten van HCC!genealogie zijn voor NGV-leden gratis toegankelijk. De OVF kan aan niet-leden een toegangsprijs vragen. Wij adviseren u in die gevallen altijd duidelijk te kennen te geven dat u komt als lid van de NGV!

Datum	Maandag 26 september 2011	Vereniging Oud Wageningen & NGV
Tijd	van 20.00 tot 22.00 uur	
Plaats	Vredehorst, Tarthorst 1, 6708 HG Wageningen	
Onderwerp	Het nut van (het archief van) het Nut – Maatschappij tot Nut van het Algemeen	
Inleider	de heer P. M. Kernkamp, gemeentearchivaris van Wageningen	

Deze lezing is al eens in december 2010 gehouden, maar omdat er toen weinig aanwezigen waren is dit een goede gelegenheid om het verhaal (nog eens) te horen.

De Maatschappij tot Nut van het Algemeen, kortweg 't Nut, is in 1784 in Edam opgericht. Uitgangspunt was dat onderwijs de basis van vooruitgang vormt. Goed onderwijs voor iedereen leidde volgens de oprichters namelijk tot "vorming, verbetering en beschaving van den burger". In 1807 werd een Wageningse afdeling, "departement", opgericht.

Het Nut is in de ruim twee eeuwen van zijn bestaan bekend geworden door tal van initiatieven. Door het departement Wageningen werden lezingen en concerten georganiseerd, en werden onder andere een bank, kleuterschool en bibliotheek opgericht. Tussen 1835 en 1945 speelde het Nut een belangrijke rol in de Wageningse samenleving. Oudere Wageningers herinneren zich nog het grote Nutsgebouw dat tussen 1907 en 1966 in de Stationsstraat stond en waarin onder andere de Nutspaarbank was gehuisvest.

Na de oorlog raakte de traditionele rol van het Nut langzaam overbodig doordat de overheid de meeste taken had overgenomen. In 1979 werd het departement Wageningen opgeheven. In 1984 is het archief van het departement aan de gemeente geschonken en sindsdien bevindt het zich bij het Gemeentearchief Wageningen, waar het in 1988 werd geïventariseerd. Later kwamen nog aanvullingen binnen, zodat het archief in totaal zo'n 19 meter beslaat. In die meters is van alles te vinden over het Wageningen van de negentiende en twintigste eeuw. Bob Kernkamp zal daarover vertellen.

Datum	Donderdag 29 september 2011	De Brug – NGV
Tijd	van 20.00 tot 22.00 uur	
Plaats	Kerkelijk Centrum De Brug	
Onderwerp	Wegh der weegen: de ontwikkeling van de Amersfoortseweg 1647–2010	
Inleider	dr. Jaap Evert Abrahamse, senior onderzoeker historische stedenbouw	



Amersfoortseweg. Bron: www.oudsoesterberg.nl (met toestemming)

In 1647, in de aanloop tot de Vrede van Munster, ontwierp Jacob van Campen, architect van het stadhuis van Amsterdam (het huidige Paleis op de Dam) en bewoner van het Amersfoortse buiten Randenbroek, een elf kilometer lange weg over de uitgestrekte heide tussen Amersfoort en Utrecht. De weg was opgezet volgens het klassieke ideaal dat in de Gouden Eeuw opgang maakte in de Republiek.

De Amersfoortseweg was meer dan zestig meter breed. Tot aan de komst van de autosnelwegen in de twintigste eeuw zou in Nederland nooit meer zo'n brede weg worden aangelegd. Een tijdgenoot omschreef de Amersfoortseweg als de nieuwe Via Appia en noemde hem de 'wegh der weegen'. De lijnrechte weg had een uitgesproken monumentaal karakter, met aan weerszijden drie rijen eikenbomen en langs de weg percelen, bedoeld voor de jaargang 20

aanleg van buitenplaatsen voor de stedelijke elite. Hiermee beoogden Van Campen en zijn opdrachtgevers niet alleen een revolutionaire verbetering van de verkeersverbinding, maar ook een totale herschepping van het landschap op de Heuvelrug: 'paradijs uit wildernis', in de woorden van de zeventiende-eeuwse aristocraat Everard Meyster, een goede vriend van Van Campen. Langs de weg werden gratis grote bouwpercelen uitgegeven. De nieuwe eigenaren moesten in ruil voor de grond de weg op eigen kosten aanleggen en onderhouden.

De vastgoedontwikkeling langs de weg kwam nooit goed van de grond, ondanks de aanleg van enkele buitenplaatsen als Zandbergen en Beukbergen. Na het Rampjaar 1672 stagneerde de ontwikkeling. Maar de Staten van Utrecht kregen het op deze manier wel voor elkaar om voor een minimaal bedrag een monumentale avenue aan te leggen. Ruim tweehonderd jaar bleef het stil langs de weg door de heidevelden. Pas in de loop van de negentiende eeuw kwamen hier militaire kampementen. Met de komst van de spoorwegen volgden villaparken, kazernes, medische en psychiatrische instellingen en horeca, vaak met opvallende, karakteristieke architectuur. Na de aanleg van de A28 volgde ook bebouwing met minder allure. Maar de vakkenindeling die voortgekomen is uit deze grootse onderne- ming is nog altijd zichtbaar. In zijn lezing zal Jaap Evert Abrahamse ingaan op het ontwerp, de intenties van de opdrachtgevers en de perceptie van de Amersfoortseweg door de tijd.

Datum	Donderdag 13 oktober 2011	De Brug – NGV
Tijd	van 20.00 tot 22.00 uur	
Plaats	Kerkelijk Centrum De Brug	
Onderwerp	Gelatiniseerde en vergriekste namen in Nederland	
Inleider	dhr. Alle Diderik de Jonge, oud-directeur van het CBG	

In de Renaissance werd het bij geleerden in Italië gewoonte hun namen te vertalen in het Latijn of te latiniseren. Iets minder gebruikelijk was het namen in het Grieks te vertalen of te vergrieksen. Deze gewoonte werd in de zestiende en zeventiende eeuw in de Nederlanden, Duitsland, de Scandinavische en Baltische landen overgenomen. De geleer- dendcultuur op universiteiten was doordrenkt van Latijn omdat dat de taal was waarin werd gedoceerd en waarin geleerden communiceerden. Ook in Nederland werd tot in de negen- tiende eeuw aan universiteiten college gegeven in het Latijn. In de achttiende eeuw beston- den er in Nederland waarschijnlijk enkele duizenden Latijnse/gelatiniseerde achternamen. Nu bestaan er nog zo'n 1500 Latijnse en circa 100 Griekse/vergriekste achternamen. De bekende zijn zo gewoon dat ze niet eens meer herkend worden zoals de Latijnse namen Faber en Nauta. Maar ook van gelatiniseerde namen zoals Jongerius en Winsemius be- seffen de meeste mensen de herkomst niet. Naast de geleerdennamen bestaat er een groot aantal Latijnse achternamen die van voornaam achternaam zijn geworden zoals Robertus. Alle Diderik de Jonge publiceerde over Latijnse en Griekse namen in een boek dat hij sa- men met Christoph ten Houte de Lange in 2007 publiceerde (Het Dubbele Namen Boek inclusief Latijnse en Griekse namen).

Datum	Zaterdag 22 oktober 2011	Archief Eemland – NGV
Tijd	van 10.00 tot 16.00 uur	
Plaats	De Observant, Stadhuisplein 7, 3811 LM Amersfoort	
Onderwerp	Informatiemarkt 'Mijn familie & ik'	

Wilt u in de geschiedenis van uw familie duiken, of bent u er onlangs mee gestart? Dan kunt u meer informatie vinden en inspiratie opdoen tijdens de gratis informatiemarkt *Mijn familie & ik*. U kunt terecht met uw vragen op het gebied van stamboomonderzoek, stands

bezoeken van historische verenigingen, kennis maken met speciale genealogische computerprogramma's, inspirerende lezingen bijwonen en de expositie van 200 jaar Burgerlijke Stand bekijken. Ondertussen kunnen uw kinderen een eigen familiewapen ontwerpen of een stamboommobile knutselen. De informatiemarkt wordt georganiseerd door Archief Eemland in samenwerking met de Nederlandse Genealogische Vereniging afdeling Amersfoort en omstreken.

Programma

11:00–12:00 Lezing Dick van Wageningen over familiewapens en zegels

14:00–15:00 Lezing journalist Ferdi Schrooten *Op zoek naar Nonk Theo*

10:00–16:00 Deskundigen geven advies en hulp bij uw onderzoek

10:00–16:00 Expositie 200 jaar Burgerlijke stand

10:00–16:00 Informatiestands

Ieder uur Vertoning documentaire *Het wonder van de brief*

10:00–16:00 Kinderen kunnen een familiewapen tekenen en een stamboommobile maken onder begeleiding van medewerkers van Archief Eemland

Datum Dinsdag 15 november 2011 **De Brug – NGV**
Tijd van 20.00 tot 22.00 uur
Plaats Kerkelijk Centrum De Brug
Onderwerp Afdelingsledenvergadering met aansluitend een lezing
Inleiders Leden van de afdeling

De agenda voor deze afdelingsledenvergadering is te zijner tijd te vinden op internet <http://amersfoorteo.ngv.nl>. Het verslag van de vorige vergadering is te vinden op blz. 73. De agenda en de bijlagen liggen vóór aanvang van de vergadering eveneens ter inzage en er zijn ook meerdere exemplaren beschikbaar.

Na een korte pauze volgen de lezingen *Herinneringen aan mijn overgrootouder*. In een aantal korte praatjes worden sappige familieverhalen gepresenteerd.

Datum Zaterdag 10 december 2011 **Armen de Poth – NGV**
Tijd van 14.00 tot 17.00 uur
Plaats Hofje 'Armen de Poth', Pothstraat 16, 3811 JL Amersfoort
Onderwerp Lustrumbijeenkomst NGV afdeling Amersfoort en Omstreken

Programma

14:00-15:00 Ontvangst in de Celzusterenkamer

15:00-16:00 Lezing drs. A.F.M. Reichgelt in de St. Rochuskapel

16:00-17:00 Borrel in de Celzusterenkamer

Armen de Poth. Geschiedenis van een middeleeuwse instelling

De middeleeuwse stad Amersfoort telt binnen 'haar muren' nog een aantal bestaande instellingen die evenals de stad uit de middeleeuwen dateren: het kapittel van Sint Joris, Armen de Poth en het Sint Pieters- en Bloklandsgasthuis. Van deze instellingen staan nog gebouwen in de stadskern, bevinden de archieven zich in de archiefbewaarpplaats van Archief Eemland en bestaan de organisaties nog, al is het dan in gewijzigde vorm en met gewijzigde doelstellingen. Het is niet uniek voor steden in Nederland, maar Amersfoort behoort daarmee wel tot de 'happy few'.

De oorsprong van de Armen de Poth ligt overigens niet bij het huidige gebouwencomplex maar in de H. Geestkapel, een kapel die heeft gestaan op de plaats van de huidige Lutherse kerk. Hier vonden de uitdelingen plaats van o.a. brood en werden zieke vreemde-

lingen verzorgd, vandaar de naam gasthuis. De namen 'Achter de H. Geest' en Provenierssteeg herinneren hier nog aan. Een provenier is iemand die zo'n uitdeling (prove) ontvangt. De gasthuisfunctie is later overgenomen door het Sint Pietersgasthuis.

Rond 1500 verhuisde de instelling naar het huidige terrein op de hoek Coninckstraat-Pothstraat. De bijbehorende gebouwen (met de Sint Rochuskapel) dateren uit die tijd. In het archief is dit vast te stellen door een grote concentratie van oorkonden uit dezelfde tijd, die allen grondtransacties betreffen in wat 'De Teut' genoemd wordt in de eigentijdse bronnen.

In het hoofdgebouw herinneren de verschillende kamers in het oudste gedeelte nog aan de taken van de Armen de Poth: de Bakkerij, de Provenkamer (of uitdeeltkamer) en de Regentenkamer. De Celzusterenkamer herinnert aan de nonnen die van 1547 tot aan de reformatie van 1580 hier gehuisvest waren. Op het terrein van het gesticht stond ook het Pesthuis. Pestepidemieën teisterden vanaf de late middeleeuwen West-Europa. Vanwege het besmettingsgevaar had men gekozen voor een gebied dat tot de tweede uitbreiding van de stad hoorde en rond 1500 nog niet dicht bebouwd was. De laatste epidemie was die van 1665-1667. Daarna werden de pesthuisjes (waarin rijkere zieken verbleven) voor huisvesting van armen gebruikt. Door de bouw van nieuwe huisjes tot in het begin van de 20^e eeuw kreeg het 'Hofje' zijn huidige vorm. De huidige functie van het hofje dateert dus van die tijd. De brooduitdelingen vonden tot 1974 plaats.

In het archief is nog veel terug te vinden over de organisatie en de bezittingen, in de stad maar ook daarbuiten: Woudenberg, Leusden, Hoogland, Stoutenburg, Bunschoten tot zelfs in Neerlangbroek en Amerongen toe. De oorkonden waarin schenkingen ten behoeve van de uitdelingen worden gedaan leren ons het nodige over de denk- en leefwereld van de late middeleeuwen.

Een bijzonder deel van het archief bestaat uit stukken afkomstig van broer en zus Jorden en Lobbrich Van der Maeth die hun bezittingen hebben nagelaten aan de Armen de Poth. Ruwweg een derde van de bezittingen van de Poth was van hen afkomstig, tot aan de inrichting van het gebouw toe. In het archief zijn de sporen ervan terug te vinden onder andere in de vorm van boekjes waarin de pachten werden bijgehouden. Maar in diezelfde boekjes vinden we ook een allegaartje van gebeden, gedichten (vrome maar ook gewaagde), een lied met muzieknotatie (uniek voor de 16^e eeuw), recepten, een handleiding voor tafelmannen op rijm, brieven etcetera.

Datum	Donderdag 12 januari 2012	De Brug – NGV
Tijd	van 20.00 tot 22.00 uur	
Plaats	Kerkelijk Centrum De Brug	
Onderwerp	De Nederlandse eetcultuur door de eeuwen heen	
Inleider	mevrouw Winnifred Planjer	

Tijdens zijn leven eet de mens gemiddeld 75 tot 100.000 keer. Alle reden om eens stil te staan bij onze (veranderde) eetgewoonten. De lezing geeft een overzicht van onze eetcultuur van prehistorie tot heden: wat eten wij in tijden van schaarste en overvloed? Welke gebruiksvoorwerpen hadden wij tot onze beschikking en wat waren er voor mogelijkheden het eten te bewaren, van pekeltvat tot diepvrieskist. En wat waren onze zeden en gewoonten en hoe veranderden die? Dat we er niet van mogen uitgaan dat de Nederlandse eetcultuur het zout in de pap niet verdient, omdat wij hier geen hofcultuur hadden zoals b.v. in Frankrijk, wordt duidelijk aan de hand van plaatjes van schilderijen, prenten en gebruiksvoorwerpen.

Agenda van de bijeenkomsten van:

HCC!genealogie, werkgroep Amersfoort – Elke derde maandag van de maand in het Kerkelijk Centrum De Brug, Schuilenburgerweg 2, 3816 TB in Amersfoort. Openingstijden: van 19.30 tot 22.30 uur.

HCC!genealogie, werkgroep Veenendaal – Elke vierde maandag van de maand in de Christelijke Scholengemeenschap, Sportlaan 11-13, 3905 AD in Veenendaal. Aanvang: 20.00 uur.

Hier kunt u terecht voor al uw computervragen, ook niet-genealogische. Voor meer informatie verwijzen wij u naar de HCC-websites <http://amersfoort.hcc-utrecht.nl> en <http://www.hcc-veenendaal.nl/cms>.

Activiteiten van de Oudheidkundige Vereniging Flehite

dinsdag 27 september (Museum Flehite): Leen Alberts over “Amersfoorts bier”. Leen is al heel wat jaren bezig met onderzoek naar de geschiedenis van het Amersfoortse bier in de periode 1300-1600 en hoopt hier eind 2012 op te promoveren aan de Universiteit Leiden. Eind april is een artikel van zijn hand verschenen in het Jaarboek voor middeleeuwse geschiedenis (Uitgeverij Verloren, Hilversum) over dronkenschap en het alcoholgehalte in laatmiddeleeuwse bieren, waaronder die van Amersfoort. Over het Amersfoortse bedrijfsleven in de middeleeuwen heeft hij een bijdrage geschreven voor het in 2009 verschenen boek 'Bruit van d'Eem'.

dinsdag 25 oktober (Museum Flehite): Een bijzondere activiteit in het kader van de Maand van de Geschiedenis, thema 'Ik en wij'. Aandacht voor het 'Oral History'-project van Archief Eemland.

donderdag 10 november: presentatie Jaarboek Flehite

De lezingen, die beginnen om 20.00 uur, zijn gratis toegankelijk voor leden van de OVF. Voor niet-leden bedraagt de toegangsprijs € 3,50.

Cursus genealogie

Bij de volksuniversiteit Soest kunt u gedurende drie avonden een cursus stamboomonderzoek volgen: maandag 24 oktober, 7 november en 21 november. Kosten € 40. Tijdens deze cursus wordt ook uitgelegd hoe u het (gratis) computerprogramma Aldfaer kunt gebruiken. Voor meer informatie zie www5.volksuniversiteit.nl/soest.

Ledenbestand

We verwelkomen de volgende leden in onze afdeling. Wij hopen hen ook op onze bijeenkomsten te ontmoeten. Nieuwe leden:

dhr. F.G. Bongers	Ede
mw. A.J.M. Brom	Wageningen
dhr. J. van Dijk	Veenendaal
mw. E.E. van Harten-van Seventer	Soest
dhr. R. Hopster	Hoogland
dhr. W. van Leuveren	Scherpenzeel
dhr. J.P.M. Modderman	Amersfoort
mw. M. van Oeveren	Amersfoort
mw. J.W. van de Vlasakker	Nijmegen

Lid overgekomen uit andere afdeling:

dhr. L.C. van Gulyk	Cuijk
---------------------	-------

Van uw voorzitter

door Willem van Maren

Deze keer wil ik beginnen met droevig nieuws. Begin dit jaar heeft Anton van Nostrum wegens ernstige ziekte aangekondigd zijn taak als eindredacteur van ons periodiek te moeten beëindigen. Hij heeft vele jaren met grote inzet meegewerkt aan vorm en inhoud van ons blad. Hierna is zijn fysieke toestand snel verslechterd en op 11 juli is hij overleden. Elders leest u meer over Anton. Hij heeft veel voor onze afdeling betekend.

Goed nieuws is er ook. Op 23 juni 2011 zijn door H.M. de Koningin drie Zilveren Anjers uitgereikt. Een van de personen die de onderscheiding hebben ontvangen is mevrouw J.W.M. Sickmann. Joke is o.a. jarenlang bestuurslid geweest van onze NGV-afdeling en heeft in deze vereniging zich toen vooral ingespannen voor de PR. De gronden van verlening van de onderscheiding: Joke Sickmann ontplooit sinds haar pensionering onbezoldigd diverse activitei-

ten in Amersfoort en omgeving op het gebied van geschiedenis, het behoud van cultureel erfgoed en het toegankelijk maken van bronnen van historisch en genealogisch onderzoek. Door haar tomeloze vrijwillige inzet zijn bijzondere terreinen en gebouwen bewaard gebleven en zij is een voorbeeld voor vele anderen die zich inzetten voor het behoud van Nederlands erfgoed. We willen Joke graag gelukwensen met deze prachtige onderscheiding.

Behalve bij onze gewone bijeenkomsten zijn er dit jaar nog twee gebeurtenissen waarbij ik u graag zal ontmoeten. Op 22 oktober is er een open dag in het Archief Eemland. Onze afdeling zal hierbij medewerking verlenen. Op 10 december willen we ons achtste lustrum vieren. We hebben hiervoor een mooie, historische locatie gevonden: Armen De Poth in Amersfoort. Het beloven interessante dagen te worden.

In memoriam: Anton van Nostrum 18-2-1942 – 11-7-2011

door Thijs van Veen



Ons redactielid Anton van Nostrum is op maandag 11 juli 2011 overleden. Slechts enkele maanden geleden kreeg hij gezondheidsproblemen en informeerde hij ons hierover. Aanvankelijk ging het nog aardig goed met Anton. Maar helaas sloeg deze ontwikkeling om. Het ging steeds slechter met hem. Op 11 juli overleed hij, 69 jaar oud.

Anton is precies tien jaar redactielid van ons afdelingsperiodiek geweest. Hij volgde in 2001 Bert de Beer op als eindredacteur. De eindredacteur is degene die de lay-out verzorgt en het blad gereed maakt voor de drukker. Binnen de redactie is dit zonder twijfel de moeilijkste en de meest omvangrijke taak. Tien jaar lang, drie uitgaven per jaar: Anton heeft 30 uitgaven van ons afdelingsperiodiek verzorgd. In 2001 werd hij meteen 'voor de leeuwen geworpen': hij begon met het jubileumnummer van september 2001 ter gelegenheid van het 30-jarige jubileum van onze afdeling. Het jubileumnummer van september 2011 ter gelegenheid van het 40-jarige jubileum van onze afdeling heeft hij net niet mogen meemaken.

Wij als mede-redactieleden hebben altijd zeer plezierig met Anton samengewerkt. Wij hadden contact tijdens de redactieverga-

deringen en tijdens de afdelingsbijeenkomsten, maar – naar aantal gemeten – bovenal per e-mail. Anton was zeer gedreven om ons blad er goed uit te laten zien. Hij besteedde zeer veel aandacht aan de lay-out. Daarnaast had Anton ook inbreng in de inhoud van ons blad. Hij was op maandag vrijwilliger in Archief Eemland in Amersfoort. Anton had een grote kennis van paleografie. Hij transcribeerde in het archief transportaktes uit de vijftiende en zestiende eeuw. Als lid van de Werkgroep Transportaktes schreef hij hierover artikelen in ons afdelingsperiodiek. Een bijzonder aandachtspunt bij Anton was de voorpagina van ons blad. Geen moeite was hem te veel om een afbeelding te vinden die aansloot bij een artikel in het

blad. Het resultaat van al zijn inspanningen mocht er zijn: een zeer leeswaardig blad, met een gevarieerde inhoud, en een prettige lay-out.

In het bijzonder moet hier Anton's bijdrage aan de transcriptie van het ambtsdagboek van Cornelis Volckenszoon, burgemeester van Amersfoort in 1555, vermeld worden. Dit leidde in 2009 tot het boek *Bij afwezigheid van de schout*. Ook hierover publiceerde hij in ons afdelingsperiodiek.

Wij kijken met zeer veel voldoening terug op onze samenwerking met Anton. Wij wensen zijn vrouw Stiny en zijn dochters Arianne, Wendy en Saskia veel sterkte om dit verlies te verwerken. Hij ruste in vrede.

Terugblik op 22 jaar 'bladverzorging'

door Peter Uitenbogaart

Zoals de leden hebben kunnen lezen stop ik helaas met het klaarmaken en het verzenden van ons orgaan *Amersfoort en Omstreken*. Ruim twintig jaar heb ik met veel plezier hieraan gewerkt.

Begonnen 22 jaar geleden, we hadden toen ongeveer 100 leden, met het vouwen van een A4-tje en in een envelop stoppen – tot ruim 600 stuks in de huidige vorm.

De reden is dat na sluiting van de postkantoren het moeilijk is om het blad af te leveren. Helaas gaat ook Post Business Points in de toekomst sluiten. Er moet nu een oplossing gezocht worden.

Misschien is het mogelijk ons blad bij een Bruna-winkel af te leveren. Maar dat is nog toekomstmuziek.

Ik wens mijn opvolger veel succes.

Verslag van de afdelingsledenvergadering

van donderdagavond 14 april 2011 in De Brug, Schuilenburgerweg 2, 3816 TB Amersfoort
Thijs van Veen doet verslag.

Aantal bezoekers: 36, onder wie de bestuursleden Willem van Maren, Thijs van Veen, Peter van Zuylen en Cor van Rooij

1. Opening

Voorzitter Willem van Maren opent de vergadering en heet alle aanwezigen van harte welkom. Deze afdelingsledenvergadering heeft twee doelstellingen. Enerzijds legt het bestuur verantwoording af over het afgelopen jaar, en anderzijds wordt deze afdelingsledenvergadering gehouden ter voorbereiding op de Algemene Vergadering van de NGV op zaterdag 16 april a.s. te Utrecht.

2. Ingekomen stukken en mededelingen

Bericht van verhindering is binnengekomen van mevr. Corrie van Dijkhuizen en van de heren D.C. Fennema (uit Ermelo) en George Luckerhof.

3. Verslag van de afdelingsledenvergadering van 16-11-2010

Er zijn geen opmerkingen. Het verslag wordt vastgesteld, met dank aan samensteller Thijs van Veen.

De heer Heimen Hooijer vindt het een uitstekend verslag, dat ook nog eens gemaakt is door degene die functioneerde als

voorzitter van deze vergadering. Een dubbelrol dus.

4. Jaarverslag 2010

Er zijn geen op- of aanmerkingen. Het verslag wordt vastgesteld.

5. Financieel jaarverslag 2010 en begroting 2011

De afdelingsbegroting 2010 is reeds in de algemene ledenvergadering van 16-11-2010 vastgesteld.

Er zijn geen op- of aanmerkingen op het financiële jaarverslag. Het verslag wordt vastgesteld.

6. Verslag van de kascommissie

Het verslag van de kascommissie is bij de stukken gevoegd. Kascommissielid de heer Willem de Rijke licht mondeling toe dat alles in goede orde is bevonden. De kascommissie stelt voor het bestuur te dechargeren voor het in 2010 gevoerde beleid.

7. Decharge van het bestuur voor het in 2010 gevoerde beleid

De algemene ledenvergadering dechargeert het bestuur voor het in 2010 gevoerde beleid.

8. Verslag van de afdelingsafgevaardigde

Het belangrijkste punt in dit verslag is het besluit de contributie te verhogen met € 3. De landelijke penningmeester heeft een voorkeur voor een contributiebedrag dat gemakkelijk te delen is door 12. Dit houdt verband met de maand van aanmelding van nieuwe leden.

De Algemene Vergadering heeft geen systematiek voor een regelmatige contributieverhoging afgesproken, bijvoorbeeld in het volgen van de inflatie.

Het verslag van de afdelingsafgevaardigde wordt vastgesteld.

9. Bestuursverkiezing

De heer Willem van Maren is aftredend en stelt zich herkiesbaar.

Penningmeester / vice-voorzitter Thijs van Veen neemt bij dit agendapunt de leiding van de vergadering over. Hij stelt aan de algemene ledenvergadering voor Willem van Maren opnieuw te benoemen tot bestuurslid. De vergadering geeft met een

hartstochtelijk applaus aan hiermee akkoord te gaan.

10. Verkiezing kascommissie

De heren Dick van den Bergh en Willem de Rijke worden opnieuw tot lid van de kascommissie gekozen. Voor beiden is dit de tweede keer. Artikel 27a van de Statuten van de NGV geeft aan dat een lid of plaatsvervangend lid van de afdelingskascommissie niet meer dan driemaal achtereenvolgens kan worden benoemd.

De heer Dick Kranen wordt gekozen als plaatsvervangend kascommissielid.

11. Verkiezing afgevaardigde en plaatsvervangend afgevaardigde

Het bestuur stelt voor de heer Willem van Maren weer te benoemen tot afgevaardigde en de heer Heimen Hooijer tot plaatsvervangend afgevaardigde. De heer Dick Regtien is jarenlang onze afgevaardigde of plaatsvervangend afgevaardigde geweest, en heeft nu te kennen gegeven deze taak aan iemand anders te willen overdragen. De heer Heimen Hooijer bezocht als belangstellende de Algemene Vergadering van de NGV van 27-11-2010, voerde daar ook het woord en maakte een zeer goede indruk.

De heer Dick Regtien heeft vele functies vervuld, onder andere secretaris en vicevoorzitter van onze afdeling. Hij liep (en loopt!) voorop bij het organiseren van evenementen, zowel binnen de afdeling, als regionaal en landelijk. In oktober 2011 zullen wij dit opnieuw ondervinden binnen onze afdeling. Voor zijn vele verdiensten werd hij in 2005 gehonoreerd met de zilveren speld van de NGV. De ledenvergadering bedankt Dick met een hartelijk applaus.

De vergadering gaat akkoord met het voorstel de heer Willem van Maren weer te benoemen tot afgevaardigde en de heer Heimen Hooijer tot plaatsvervangend afgevaardigde.

12. Voorstellen vanuit het hoofdbestuur en mandaat aan de afgevaardigde voor de Algemene Vergadering van 16-04-2011

De stukken voor de Algemene Vergadering van de NGV van aanstaande za-

terdag in Utrecht vertoonden weinig spannings. Totdat het verslag van de landelijke kascommissie verscheen! Deze commissie constateert dat de landelijke penningmeester niet op de hoogte is van afspraken over de verdeling van kosten en opbrengsten over de bij de organisatie van het Symposium Maastricht 2012 betrokken partijen CBG en NGV, en acht dit een onjuiste situatie. Dat geldt ook voor het feit dat voor het een en ander niets op de begroting voor 2010 is terug te vinden. De landelijke kascommissie is van mening dat het hoofdbestuur de Algemene Vergadering schriftelijk dient te informeren over de gemaakte afspraken ter zake en over het eventuele financiële risico van participatie in de organisatie van dit symposium.

De kascommissie constateerde voorts een overschrijding met zo'n 50% van het voor de Genealogische Dag beschikbare budget. Terwijl de geldende regel is dat de opbrengsten de te maken kosten dekken. In 2009 heeft onze afdeling Amersfoort en Omstreken de organisatie van de Genealogische Dag teruggegeven aan het Hoofdbestuur, onder andere omdat het hoofdbestuur geen budget beschikbaar stelde.

De heer Dick van den Bergh merkt op dat de leden van de afdeling Amersfoort en Omstreken ongeveer € 20.000 aan contributie inbrengen, terwijl de kosten van de afdeling ongeveer € 5.000 zijn. Penningmeester Thijs van Veen antwoordt dat deze vergelijking niet helemaal opgaat, omdat ook Gens Nostra, het Verenigingscentrum in Weesp, en het bestuurlijke apparaat meegeteld moeten worden.

De afdelingen van de NGV worden gefinancierd op basis van de verrichte activiteiten en niet op basis van het aantal leden. Actieve afdelingen krijgen dus relatief meer dan minder actieve afdelingen. Met dit systeem wordt voorkomen dat minder actieve afdelingen veel geld 'oppotten' en dus onbenut laten.

13. Rondvraag

De heer Dick van den Bergh verzoekt om daar waar mogelijk, in verslagen en dergelijke, de oprichtingsdatum van de afdeling (18-12-1971) te vermelden. Het bestuur zegt dit toe.

Voorzitter Willem van Maren kondigt aan dat we in de algemene ledenvergadering in het najaar aandacht zullen schenken aan de verdiensten van de heer Peter Uitenboogaart voor de verzending van ons afdelingsperiodiek.

De heer Anton van Nostrum heeft vanaf 2001, dus tien jaren, de eindredactie van ons afdelingsperiodiek gevoerd. Hij zorgde voor een prachtig vormgegeven blad dat de vergelijking met menig ander afdelingsblad prima kan doorstaan. Anton moet deze werkzaamheden wegens ziekte beëindigen. Hij blijft wel lid van de redactie, maar voor de taak van eindredacteur wordt een opvolger gezocht. Als dank voor zijn langdurige bijdrage aan ons afdelingsperiodiek overhandigt de voorzitter aan Anton van Nostrum een cadeaubon.

14. Sluiting

De voorzitter sluit de vergadering. Na een korte pauze begint de lezing van de heer Aron de Vries met als onderwerp 'De genealog als archivaris'.

Hoe schrijf je een familiegeschiedenis

Lezing door Marijke Hilhorst op 15 maart 2011. Henk Bousema doet verslag.

Voor een tot de nok gevulde zaal hield Marijke Hilhorst een gloedvol betoog over haar passie het schrijven van een familieverhaal. Met veel voorbeelden uit haar reeds gepubliceerde boeken maakte zij de toehoorders enthousiast en gaf ze een aantal

richtlijnen hoe men zelf kon beginnen.

De aanleiding tot het schrijven van haar boek *De vader, de moeder en de tijd*, was het feit dat haar moeder reeds op 67-jarige leeftijd begon te dementeren. Aangezien de moeder het geheugen van de kinderen is was

het de hoogste tijd om haar herinneringen te noteren.

Ze adviseerde om geen ingewikkelde zinnen te gebruiken omdat het boek ook door gewone mensen moest worden gelezen. Vermakelijk was het verhaal van haar bezoek aan een oude tante. Deze had veel brieven in haar bezit en juist op het moment dat Marijke haar bezocht had ze alle brieven verscheurd en in een boodschappentas klaargezet voor de vuilnis. De hele winter zat Marijke te sorteren en te plakken om de brieven weer heel te maken. Een tijdrovende maar dankbare klus. Marijke vertelde dat zij naast gesprekken met de familieleden ook veel onderzoek deed naar de periode waarin

de verhalen speelden. Als het fotoalbum tevoorschijn wordt gehaald is het verstandig om bij het bekijken van de foto's ook te letten op de kleine details, zoals de kleding, het kapsel, de achtergrond, de meubels, etc..

Anekdoten van familieleden kunnen het verhaal opleuken maar wees er voorzichtig mee en beschadig de mensen niet. Na de pauze was er gelegenheid tot het stellen van vragen en kon men haar boeken kopen. Van het laatste werd zeer veel gebruik gemaakt zodat de door haar meegenomen stapel geheel werd uitverkocht. Zij wenste allen veel succes met het schrijven van ons eigen familieverhaal. Het was een inspirerende avond.

De genealoog als archivaris

Lezing door Aron de Vries op 14 april 2011. Henk Bousema doet verslag.

Bij het gebruikersonderzoek dat de spreker heeft uitgevoerd bij Archief Eemland kwam naar voren dat de inzichten in het gedrag van de genealoog in het archief aanvulling behoeven.

De archiefmedewerkers zien de inventaris als wegwijzer en willen de oorspronkelijke orde bewaren, liefst volgens de chronologische volgorde.

De onderzoeksvraag was: welke rol spelen de competenties van archiefgebruikers bij het raadplegen van digitale toegangen van het archief? Hoe gaat u te werk in het archief, wat is het pad?

Als je archivistische vaardigheden hebt weet je gemakkelijk de weg te vinden, maar als je alleen beschikt over digitale informatievaardigheden, zoals nodig als je aan het googelen bent, en de meeste bezoekers hebben die ervaring, dan kun je al snel het pad niet meer vinden. De archiefmedewerker moet dan de bezoeker helpen archivistische ervaring op te doen.

Uit het onderzoek bleek dat de gemid-

delde genealoog niet door had dat een inventaris alleen een beschrijving geeft, maar dat de werkelijke inhoud nog moet worden geraadpleegd.

De archivaris moet de digitale toegankelijkheid van het archief vergroten. Dat kan bijvoorbeeld door de gebruikers zelf de inventarisbeschrijvingen te laten maken, zodat men inzicht krijgt hoe het archief is opgebouwd.

Aan het einde van de lezing stelde de spreker de vraag 'Hoe zal de genealogie over plm. 50 jaar er uit zien?' Zijn visie was dat de genealoog van de toekomst zich meer en meer zal toeleggen op het schrijven van een familiegeschiedenis en minder op het verzamelen van data.

De volgende vraag was 'Is vinden leuker dan zoeken?' Er volgde een levendige discussie.

Laten we hopen dat deze, toch wel ingewikkelde lezing, de genealoog en de archivaris nader tot elkaar heeft gebracht.

Uit het leven van Maas Aartsz

Martinus van Kleinwee ~ Hoogland (R.K.) 23-11-1808 + 15-12-1879

door P.J. van Kleinwee, Utrecht

Hoogland, voorjaar 1843. De vele houtwallen kleuren reeds bruin en groen. Maas van Kleinwee (mijn overgrootvader) kleedt zich keurig aan, want vandaag – 19-4-1843 – trouwt hij, op 34-jarige leeftijd voor de Burgerlijke Stand in Hoogland en in de R.K. kerk aldaar met de 23-jarige Hendrika (Hendje) Elbertse van de Zuidwind.

Zij is afkomstig van Nijkerk en geboren aldaar op 11-9-1819 en is de dochter van Elbert Aardsz van de Zuidwind en Wijnpije Wulphertse Hoefsloot. Deze overlijdt 9-1819 in het kraambed. Maas is een zoon van Aert Maesz en Antje Cornelisse Botterblom. Uit dit huwelijk worden 7 kinderen geboren en gedoopt te Hoogland. Het gezin woonde op de boerderij “De Brink” bij “Coelhorst”.

1. *Arie* * 14-4-1844 + 14-2-1876, 31 jr, ongehuwd
2. *Elbert* * 15-2-1847 + 17-2-1847, 2 dagen
3. *Wilhelmina* * 17-8-1848 + 7-2-1915, 66 jr, gehuwd
4. *Elbert* * 12-4-1851 + 11-5-1858, 7 jr
5. *Theodorus (Dirk)* * 28-5-1853 + 31-1-1922, 68 jr, gehuwd
6. *Antje* * 18-10-1855 + 23-10-1859, 4 jr
7. *Hentje* * 19-2-1858 + 23-7-1858, 5 mnd

Moeder Hendrika (Hendje) overlijdt op 15-4-1858. Tussen 15-4-1858 en 23-10-1859 – een periode van circa anderhalf jaar – overlijden de moeder en 3 kinderen – een droevig beeld.

Op 3-7-1858 wordt door Not. H.W. v. Werkhoven te Amersfoort een inventaris van de boedel opgesteld (akte 3749). In deze akte wordt vader Maas aangeduid als voogd over de nog in leven zijnde kinderen en Hendrik Blom, landbouwer, wonende op Amedijk, als toeziend voogd. De vrouw van Hendrik is een halfzus van Hendje van de Zuidwind (ook een Hendrika van de Zuidwind).

Deze akte geeft ons een kijkje op het boerenbedrijf. Vader Maas beschikt over: 6

koeien, 1 grote vaars, 4 pinken, 2 kalveren, 1 paard, 4 schrammen (varkens) en 10 kippen. Op het land treffen we haver, rogge en boekweit aan, alsmede hooigras, aardappelen en tuinvruchten. De jaarpacht van de hofstede “De Brink” bedraagt 400 gulden ‘s jaars.

Hij heeft kennelijk vrij goed geboerd, want hij heeft meerdere leningen uitstaan. Zo lezen we over een schuldbekentenis van Willemijntje van Zuilen, weduwe van Arie Drosselaar, voor de som van 1.000 gulden met “regt van hypotheek op de hofstede Galgeveld, een perceel bouw/weiland en bosch en een perceel bouwland”, alles in de gemeente van het Hoogland als ‘zekerheidsstelling’.

Het ligt, min of meer, voor de hand, dat vader Maas denkt aan een tweede huwelijk. En inderdaad besluit hij daartoe. Ditmaal onder “huwelijkse voorwaarden”. Op 23-4-1862 vindt dit huwelijk plaats, zowel voor de Burgerlijke Stand als in de R.K. Kerk te Hoogland. Hij is dan 53 jaar oud en de bruid is Maria Cornelisse van Westerlaak, dochter van Cornelis Geurtsz van Westerlaak, kastelein in “De Faam” aan de Hamscheweg, en Dina Hermanusse Brundel. Maria is geboren te Hoogland 20-3-1827 en op de trouwdag 35 jaar oud.

Het echtpaar is woonachtig op de boerderij “De Brink”. Hier herhaalt zich – min of meer – het patroon van zijn eerste huwelijk. Er worden 5 kinderen geboren, waarvan er 2 overlijden op de dag van hun geboorte. Moeder Maria overlijdt 24-10-1871, 44 jaar oud. Kind Hendrika overlijdt 15-12-1871, 7 jaar oud, kind Hermanus overlijdt 3-1-1872, 2 jaar oud. In een tijd van nog geen drie maanden overlijden moeder en 2 kinderen.

Zoon Cornelis (mijn opa) geboren op 16-9-1865 is het enig overgebleven kind uit dit huwelijk en bereikt de leeftijd van 80 jaren. Hij is overleden te Kockengen op 4-2-

1946, weduwnaar, nalatende 8 zonen en 1 dochter (kloosterlinge).

Vader Maas van Kleinwee is op "De Brink" te Hoogland op 15-12-1879 "subiet" overleden – vrij plotseling dus – op 71-jarige leeftijd. Hij is in verschillende akten aangeduid als 'landbouwer' en ook wel als 'melkhandelaar'.

Over dit laatste beroep bestaat een anekdote. Op zijn melkwagen stond zijn naam aangegeven. Niet helemaal helder is, of zijn volle naam is afgebeeld, of dat volstaan is met de letters "M.V.K.W." In ieder geval hoorde men spreken van "Melk Van Klaar Water". Of dat terecht was, is me niet bekend. Maar toen zoon Dirk de zaak overnam en de "M" voor een "D" verwisselde, werd er gezegd: "Zie je, zijn vader kwam er echt

voor uit, maar de zoon durft het niet meer".



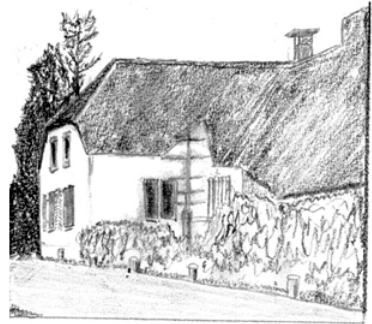
Gemeenteraadsverkiezingen in Achthoven

door Jan Blom

Gijsbert Blom was de overgrootvader van Theodorus Blom en eigenaar van de herberg in Achthoven. Een en ander is aangevuld met archiefmateriaal.

Onderstaand verhaal beoogt een impressie te geven van de gemeenteraadsverkiezingen die werden gehouden op 29 juli 1856 in Achthoven, een dorp bestaande uit 15 boerderijen en een herberg. De gebeurtenis vond plaats in de herberg, annex het rechthuis. Op de bewuste dag werd een stembureau ingericht onder voorzitterschap van de hoogbejaarde Gijsbert Blom (83 jaar), bijgestaan door Cornelis Pauw (67 jaar) en Arie de Wit (54 jaar), de stemopnemers. Naast de leden van het stembureau hadden nog drie dorpsgenoten hun stem uitgebracht. Elk lid mocht maximaal 6 raadsleden kiezen. Bovenstaande gegevens komen uit archiefmateriaal naar voren. Aanwezig worden voorts verondersteld: burgemeester Van Dam en enkele herbergbezoekers. Alleen van de burgemeester kan een beeld worden geschetst, omdat uit enkele brieven en een afbeelding van hem een wat nurkse potentiaat opdoemt. De beschrijving van de overige aanwezigen

berust op fantasie.



Het was al wat laat in de middag. Via de kleine ruitjes van het hoge raam speelde de zoon op de stamtafel van herberg De Hoogbeboom.

Om de stamtafel een klein gezelschap. Allereerst breeduit, burgemeester Van Dam. Zijn stoel, de enige met armleuningen, was achteruit geschoven, zodat zijn forse gestalte met royale buik goed tot uitdrukking kwam. Bij de ronde tafel, Cornelis en Arie, leden van de stemcommissie, met voor zich een grote tabakspot als stembus. De voorzitter, Gijs, stond bij de tapkast. Wat meer opzij

nog enkele dorpsgenoten die hun stem hadden uitgebracht en nu onder het genot van een borreltje, in afwachting van de uitslag, de gebeurtenissen volgden.

Gijs, waar wachten we nou nog op? Het loopt tegen vijven. Van Dam keek wat geïrriteerd de kring rond.

Teunis is der nog niet, merkte Arie timide op. Hij zou echt komen.

Ik heb geen uren de tijd, mopperde Van Dam. In Vulverhorst zijn ook verkiezingen. Dat weten jullie toch.

Buiten klosten nu een paar klompen over het pad. Daar zal je hem hebben, zei Arie opgelucht. Voor de deur van de gelagkamer klonk het geluid van een paar klompen die werden uitgeschopt en Teunis verscheen op z'n sokken in de deuropening. Even stond hij wat verwezen het gezelschap aan te staren. Kom der in Teun, Gijs heeft al een borreltje klaar, nodigde Cornelis.

Gijs had al een fles uit de toog achter zich gegrepen en een klein glaasje gepakt. Moet dat nou eerst nog, laat Teun eerst z'n formulier invullen, gromde Van Dam. De adertjes op het oudemannengezicht van Gijs begonnen rood op te zwellen. Teun krijgt altijd eerst een borreltje van het huis als hij binnenkomt, net als zijn vader vroeger, verzekerde Gijs geagiteerd, terwijl hij toch wat aarzelend en beverig met het glaasje in zijn hand stond. Het werd even wat stil.

Nou vooruit dan. Maar vlug wat. Van Dam gebaarde met zijn hand dat het borreltje geserveerd kon worden. Misschien wil meneer de burgemeester ook nog wel een borreltje, probeerde Cornelis de sfeer wat te verbeteren, wetende dat de gezagsdrager niet vies van een neutje was. Van Dam ontspande. Nou, eentje dan nog. Voordat hij met z'n stembiljet klaar is, duurt nog wel even. De burgemeester knikte daarbij wat spottend naar Teunis die er wat bedremmeld bij stond te kijken. Je weet toch Teunis, vijf uur is vijf uur. Teun keek de burgemeester met grote blauwe ogen blanco aan. Jawel burgemeester, dat weet ik, vijf uur is vijf

uur. De toeschouwers grinnikten wat wellillend.

Nou ja . . . Van Dam haalde zijn schoulers op. Kom maar gauw hier, Teun, dan zullen wij dat papiertje wel even invullen, probeerde Arie de zaak te redden. Als je hier even de namen opschrijft van degenen die je in de gemeenteraad wil hebben, je weet ze nog wel hè.

In zichzelf mompelend schreef Teunis met grote hanenpoten vier namen onder elkaar. Ik vind het mooi zat zo, dacht ik, constateerde Teunis, tevreden tegen het papiertje knikkend. Met een zucht legde hij zijn ganzenveer neer. Arie vouwde het stembiljet op en deponeerde hem in de tabakspot.

Gijs, we kenne gaan tellen, riep Cornelis naar de tap. Wat moeizaam slofte Gijs naar zijn plek aan tafel en keerde de tabakspot om. Zorgvuldig legde hij negen stembiljetten op een stapeltje en begon met wat gebarsten stem de namen op de briefjes voor te lezen. Burgemeester Van Dam zuchtte diep. Gijs Blom keek hem verstoord aan en ging met stemverheffing door met voorlezen. Teunis Baas, zei hij nadrukkelijk, zes stemmen. Teunis schrok op. Wat zeg je? zei hij verbluft. Antonius van den Berg, 6 stemmen, ging Gijs onverstaanbaar verder. Nadat ten slotte de 6 gekozen raadsleden waren voorgelezen, viel er even een stilte. Daar moesten we maar even een borreltje op nemen, zei Anton van den Berg, die als toeschouwer wat verderop aan een tafeltje zat. Zijn ellebogen op een klein rond tafeltje, een klein glaasje voor zich. Overigens kunnen jullie mij vergeten. Ik begin der niet aan voor die paar jaar. Dan vervalt die stem aan mij als voorzitter van de raad, zei Van Dam opstaand. Mijne heren ik groet U.

Terwijl buiten het ratelende geluid van zijn rijtuig klonk, keken de aanwezigen elkaar aan.

Zo, die is opgedonderd, zuchtte Anton. Gijs, gooi die papierentrop nou maar even aan de kant en schenk nog eens in.

Land van Woerden: ‘Gekke’ Dirk

door Jan Blom

De toevoeging ‘Gekke’ is, zoals inmiddels gebleken, niet terecht. Tijdens het onderzoek kwamen wat vreemde gegevens naar voren, die echter bij nadere beschouwing niet zo vreemd waren. Als onderscheid met de vele andere Dirken hebben wij de toevoeging maar gehandhaafd.

Wel blijven er enkele vreemde zaken over. Het feit dat Dirk, als oudste zoon, niet, zoals gebruikelijk, als opvolger van zijn vader, de herberg heeft overgenomen, maar al op voor die tijd, jeugdige leeftijd in het huwelijk trad en de ouderlijke woning verliet om als boer door het leven te gaan.

Kon hij niet wachten? Trok het vak als herbergier hem niet? Konden vader en zoon niet met elkaar opschieten? Een aanwijzing zou zijn dat er nog een zoon Dirk werd genoemd. Daartegen spreekt dat Theodorus wel eens werd ingeschakeld bij het opmaken van aktes die vader als assessor moest opstellen. Uit het handschrift van Theodorus valt op te maken dat hij iemand was met een eigen wil.

Onderstaand een impressie van de verhouding zoals die geweest zou kunnen zijn.

De deur van de herberg zwaaide open en een verregende boer trad stilletjes binnen. Met zijn pet in de hand bleef hij bedremmeld staan. Er was niemand. Na enige tijd schraapte hij zijn keel en riep: ‘Volluk’. Er klonk wat gestommel en uit het achterhuis verscheen Cornelia, de vrouw van Gijs, de herbergier. ‘Is hier niemand?’ vroeg ze verbaasd. ‘Ik dacht dat Theo hier bezig was’, en ze wees op een stapel paperassen. ‘Zijn er problemen?’ ze keek de boer vorsend aan. Zijn gezicht vertrok een beetje. ‘Hij is dood’, klonk het vlak. ‘Ach, hè alweer’, reageerde ze. ‘En hoe is het nu met Greet?’ De boer reageerde niet en bleef voor zich uit staren. ‘Wacht, ik roep Gijs wel even’, antwoordde ze, niet goed raad wetend met de zwijgzame boer. Inmiddels verscheen Gijs.

‘Het kind is dood’, zei ze, met een hand-

gebaar naar de boer. Gijs nam meteen de situatie in handen. ‘Ga zitten kerel, eerst een borrel’. Terwijl de boer zijn borrel achterover sloeg, tapte Gijs vast een tweede, tegelijk met een exemplaar voor zichzelf. ‘t Zit je ook niet mee, hè. Twee goeje koeien weg en nou je zoon ook nog overleden.’

‘k Mot het aangeven van Truus.’

‘Ja ja, dat komt wel’, temperde Gijs, ‘drink eerst je glas nog maar eens uit’. Hij trok al mompelend een dik zwart boek uit de stapel paperassen. ‘Theo zou de boel toch bijwerken’, mopperde hij, ‘waar is die jongen nou. Zeker weer in de stal, dat wordt nooit wat zo’.

Gijs verdween al mompelend naar de stal. In de stal stond Dirk hem al op te wachten.

‘Ja, ik weet het, moe heeft het al verteld maar de koe moet kalven en ik ben bang dat het fout gaat. Dat is toch wel even belangrijker, dacht ik.’

‘De werkzaamheden voor het gerecht zijn ook belangrijk’, gromde Gijs, zich inhoudend.

‘Ja ja, ik help zo wel’, bond Dirk wat in. ‘Maar eerst de koe, misschien kan Hendrik helpen trekken, dat leidt hem wat af’. Gijs liep even wat rood aan maar moest erkennen dat er wat in zat.

‘Ik roep hem wel even’.

Een ogenblik later stonden ze gedrieën om de koe, in discussie hoe de zaak aan te pakken. In de stal voelde Hendrik zich beter thuis en toen er een uur later een gezond kalf in het stro lag, glunderde Hendrik net zo hard als Gijs en zijn zoon.

Gijs was de eerste bij wie zijn plicht als assessor in gedachte schoot. ‘Kom, er ligt nog een klus binnen te doen’, wenkte hij.

Dirk keek nog eens naar de koe en het kalf en slofte achter de andere twee aan naar binnen.

Enmaal achter het oude schrijfbureau was Theo al snel op dreef met het, op aan-

wijzingen van zijn vader, neerschrijven van de akte. Een kwartiertje later stond vader Gijsbert goedkeurend het keurig geschreven stuk te bekijken. 'Een goed stuk werk, zoon', zei hij vriendelijk.

Theo haalde zijn schouders op. 'Ik weet wel beter werk te doen', mompelde hij.

Gijs slikte een nijldige opmerking, gezien de situatie, maar in en legde hem het stuk voor ter tekening. Nadat Hendrik moeizaam zijn handtekening had gezet, wendde Gijs zich tot een zojuist binnengekomen stamgast die nieuwsgierig naderbij kwam. 'Wil je even als getuige deze akte mede ondertekenen?' vroeg Gijs vormelijk.

De aangesprokene deinsde twee stappen achteruit. 'Moet dat?' vroeg hij geschrokken, 'ik schrijf nooit.'

'Nee, een borreltje achterover slaan gaat beter, denk ik', spotte Theo.

Gijs keek zijn zoon met gefronste wenkbrauwen aan maar reageerde verder niet op de opmerking. 'Nee, een kruisje is genoeg', merkte hij op, 'als je geen zin hebt om je naam te zetten hoeft dat niet.' Met een diepe zucht en kromme vingers zette de stamgast zijn kruisje onder de andere handtekeningen. Tot slot ondertekende Gijs het stuk waarmee de formaliteiten waren afgehandeld. Met een diepe zucht legde hij de papieren ter zijde en stelde voor: 'Allemaal

een borreltje?'

'Nee, laat maar, ik ga nog even naar de koe kijken', zei Theo en verdween.

Gijs keek nog even stil naar de dichtgevallen deur en zuchtte. 'Dan wij maar.'

Naast zijn ongetwijfeld drukke bezigheden op de boerderij moet Theo, die zich daar Dirk noemde, alleen al druk geweest zijn met de drie huwelijken en de vele geboortes die daar plaatsvonden. Weliswaar had hij een knecht en een meid in dienst, maar toch...

Op latere leeftijd sloeg het noodlot echter toe. De veepest decimeerde ook zijn vee-stapel, zoals bij veel van zijn collega's en Dirk moest zijn bedoening aan kant doen. Of dit feit zich afspeelde in Willeskop of in Waarder, waar Dirk ook nog enige tijd boer is geweest, is (nog) niet duidelijk. Wij gaan ervan uit dat de noodlottige gebeurtenis in Willeskop plaatsvond en dat hij in Waarder geprobeerd heeft als knecht een nieuw leven op te bouwen. Zijn jarenlang genoten vrijheid als zelfstandige boer deed hem echter al snel kiezen voor een meer zelfstandig leven en wel als logementhouder in Montfoort. Wellicht had hij toch nog wat geld uit het debacle kunnen redden. Zijn ervaring in de herberg van zijn vader zal hem daarbij van pas zijn gekomen.

Het mysterie van mijn overgrootvader Mente Bousema

door Henk Bousema

Laat ik beginnen met zijn grootvader, Willem Menten Bousema, * 27-4-1768 te Lettelbert en aldaar + 4-5-1849 en in 1792 gehuwd met Aintje Eisses Ploeg, * 6-1-1765 te Midwolde en + 2-3-1834 te Lettelbert.

Na 15 huwelijksjaren bevalt Aintje op 3-7-1807 van een dochtertje. Willem en Aintje noemen het meisje Roelfke, naar Aintjes moeder. Zij zal het enige kind blijven van Willem en Aintje.

Als Roelfke 23 jaar is vermoeden haar ouders dat ze zwanger is maar Roelfke blijft

het lange tijd ontkennen, ze heeft immers ook geen vriend. Volgens overlevering probeert ze dit ook voor zichzelf te ontkennen en deze onmogelijkheid te bewijzen door enkele keren op het erf over een kruiwagen te springen met de woorden: 'zie je wel, niets aan de hand'. Maar de tijd staat niet stil en tenslotte kan Roelfke het niet meer ontkennen dat ze zwanger is. Het enige dat ze haar ouders weet te vertellen is dat ze gemeenschap heeft gehad met een soldaat die op dat moment niet meer in het dorp ver-

toeft.

De naam van deze jonge man heeft ze nooit opgebiecht. Wel was er een jongeman uit het naburige dorp, die op dat moment als militair in Maastricht verbleef, maar als zijn naam al genoemd is, dan zal Roelfke ontkend hebben dat hij de verwekker was. Op 12-4-1831 is deze militair in Maastricht overleden. DNA-onderzoek tussen mij, Henk Bousema, en een nakomeling van een broer van deze jongeman heeft uitgewezen dat hij niet de vader is geweest van mijn overgrootvader.



Bousema-Heerd te Lettelberd



Gevelsteen Bousema-Heerd

Maar wie is de soldaat? Roelfkes ouders raken in paniek, want als het uitkomt dat Roelfke zwanger is, is dat een schande voor de familie.

In het dorp woont ook een Wytze Willems Sikkema, geboren in 1800, zoon van Willem Sikkema en Frouwkien Jans Wijma. Hij woont met zijn broers en zussen op de boerderij van zijn ouders, die beiden in 1826 zijn overleden. Willem heeft geen tijd om een bruid te zoeken.

Op een avond wordt er aan de deur geklopt, het is Willem Menten Bousema die komt buurten.

Het gesprek gaat vanzelfsprekend over het leven op de boerderij, voor allebei

een geliefd onderwerp. Maar langzamerhand stuurt Willem Bousema het in een andere richting. Heeft Wytze een vriendin of voelt hij er iets voor om met zijn dochter te trouwen? Willem heeft natuurlijk moeten opbiechten hoe de situatie er voor staat, maar gelukkig heeft hij ook iets te bieden, want zijn dochter is enig kind en zal zijn boerderij erven.

Er wordt lang over gesproken maar Wytze gaat overstag en belooft zo snel mogelijk met Roelfke te trouwen. Dat gebeurt op 1 mei 1831, als Roelfke al zeven maanden zwanger is. Mijn overgrootvader Bousema wordt op 28-6-1831 geboren.

Op 1-7-1831 gaat opa Willem Bousema, samen met zijn broer Yle Bousema en de predikant A.E. Sissingh, zijn kleinzoon aangeven bij de gemeente Leek. Hij verklaart dat in zijn huis is geboren uit Roelfke Willems Bousema, oud 23 jaar, vrouw van Wytze Willems Sikkema, oud 31 jaar, landbouwer wonende te Midwolde, een kind van het mannelijk geslacht, aan hetzelfde de voornamen Mente Bousema gevende.

Als je deze akte doorleest en niet op de hoogte bent van de achtergrond, zul je het kind de achternaam Sikkema geven. Mente wordt tot zijn 26ste jaar dan ook Mente Bousema Sikkema genoemd. Maar Wytze Sikkema is niet van plan om Mente als zijn zoon te accepteren.

Wytze gaat naar notaris Wichers in Leek en op 14-7-1831 wordt Mente door hem gedesavoueed (niet erkend verklaard). Er wordt afgesproken dat dit besluit op de geboorteakte zal worden bijgeschreven. Dit gebeurt echter niet, het verzuim zal 26 jaar lang tot veel misverstanden leiden. Opa Willem en Roelfke blijven op Wytze aandringen om het kind als het zijne te erkennen maar Wytze wordt het beu en dagvaardt hen op 16-8-1831 voor de Rechtbank te Groningen, waar zij in het ongelijk worden gesteld. Het onterven is begonnen.

Als Mente 3 jaar is, overlijdt zijn grootmoeder en gaan Wytze en Roelfke op de Bousema-boerderij wonen. Zij laten in de

voorgevel een steen plaatsen met hun initialen. Wytze en Roelfke krijgen samen nog vijf kinderen. Acht maanden na de geboorte van het jongste kind, overlijdt Roelfke op 4-5-1844, haar zoon Menté Bousema bijna 13 jaar, verlaat de boerderij en vindt onderdak bij de burens, waar hij als knecht dient.

Op 30-3-1848 compareren voor het kantongerecht van Zuidhorn, Tjeerd, Menté en Tonnis Bousema, die te kennen geven dat op 4-5-1844 is overleden Roelfke Willems Bousema, dat zij behalve vijf wettige kinderen heeft nagelaten een natuurlijke zoon, genaamd Menté Bousema, en dat uit hoofde van het overlijden van de moeder in de voogdij van deze minderjarige moet worden voorzien. Tjeerd en Tonnis Bousema worden tot voogden benoemd.

Als hij in 1852, als Menté Bousema Sikkema, samen met zijn halfbroer Willem Sikkema wordt gekeurd voor de Nationale Militie krijgt Menté vrijstelling vanwege broederdienst.

In 1857 krijgt Menté verkering met een jong meisje Lutske de Vries, * 18-11-1840 te Westergeest, gemeente Kollum. Op 10-12-1857 bevalt zij van een zoon Pieter.

Menté is 26 jaar en wil trouwen, en dus stapt hij naar zijn "vader" en vraagt om zijn erfdeel. Dan vertelt Wytze Sikkema hem de waarheid, dat hij geen zoon van hem is en dus niets zal erven. Menté kan en wil het niet geloven. Dezelfde dag gaat hij naar de

Rechtbank in Groningen en meldt daar, dat vanwege zijn vader pogingen zijn aangevend om de wettigheid van zijn geboorte te betwisten, en hem de staat van wettig kind, die hij altijd overeenkomstig zijn geboorteakte heeft bezeten, te ontnemen.

Dit weet Wytze Sikkema wel op te lossen, hij schrijft op 13-1-1858 een request om gevrijwaard te zijn van onaangenaamheden, omdat bij de Burgerlijke Stand is verzuimd bij te schrijven dat hij het kind van Roelfke Bousema niet als het zijne erkent. Op 8-2-1858 wordt dit verzuim hersteld.

Op 18-1-1858 wordt Menté Bousema in het ongelijk gesteld en moet hij van zijn schamele inkomen de gerechtskosten van 3 gulden en 31 + 1/2 cent betalen. Uit het vonnis blijkt dat Menté Bousema Sikkema nimmer de staat van wettig kind heeft gehad.

Op 9-2-1860 trouwen Menté en Lutske, hun tweede kind is drie weken oud en beide voorkinderen krijgen nu de achternaam Bousema. Menté wordt voor het eerst in deze akte Menté Bousema Bousema genoemd. Menté en Lutske krijgen tien kinderen. Lutske overlijdt bij de geboorte van een levenloos meisje op 5 augustus 1878 te Faan, gem. Niekerk.

Menté overlijdt op 26-2-1903 te Zuidhorn, op 71-jarige leeftijd.

Het zal altijd een raadsel blijven wie Menté's biologische vader is geweest.

Gevaarlijk kruitschip bij Souburg

door Hans Faber, Nootdorp

Op een warme zomerdag voer mijn overgrootvader Lijkele Tjallings Faber (* St. Annaparochie 3-3-1845, + Koudekerke 26-1-1937), sergeant schipper bij de Torpedo Compagnie, met een kruitschip van Muiden naar Fort Rammekens bij Vlissingen. Hij was onderweg naar het fort om daar kruitpoeder af te leveren.

Het was de hele dag al broeierig warm weer geweest en toen hij Middelburg voorbij gezeild was besloot hij in de haven van Sou-

burg aan te leggen om daar het dreigende onweer af te wachten.

De bui kwam snel opzetten. Toen hij aan de kade lag vielen de eerste regendruppels en hij ging de kajuit in om wat te eten en rustig zijn pijpje te roken. Haastige voorbijgangers hadden echter opgemerkt dat Lijkele's schip een gevarenvlag voerde vanwege de lading kruut.

De burgemeester werd gewaarschuwd en Lijkele werd gesommeerd zo snel mo-

gelijk verder te varen met zijn gevaarlijke lading zulks in verband met eventuele bliksemingslag.

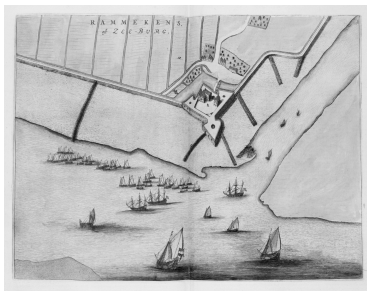


Lijkele Faber

Hij hoorde dit alles kalm aan en zei “Ik lig hier goed en vaar morgen verder naar Rammekens. Als jullie me hier weg willen hebben zul je me moeten slepen”. Er viel verder niet met hem te praten.

En zo gebeurde het dat het schip door een groepje vrijwilligers langs het jaagpad werd verslept tot het ver genoeg buiten Souburg lag om een eventuele ramp te voorkomen.

De volgende dag heeft Lijkele zijn reis vervolgd en zijn ‘gevaarlijke’ lading afgeleverd op Fort Rammekens.



Fort Rammekens of Zee-Burg

Lijkele's afscheid van zijn emigrerende ouders, broers en zusters in 1886

door Hans Faber, Nootdorp

Mijn overgrootvader Lijkele Tjallings Faber, geboren in 1845 te St. Annaparochie, is de oudste zoon uit een gezin van 12 kinderen.

Zijn vader Tjalling Lijkles, geboren in 1819 te Beetgum, huwde in mei 1844, op 24-jarige leeftijd, met Neeltje Arjens Hulstra en uit dat huwelijk kwamen 4 kinderen, 2 zonen en 2 dochters.

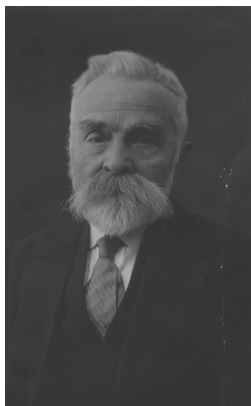
De jongste zoon en dochter zijn jong overleden. Lijkele's moeder overleed in 1854 op 37-jarige leeftijd.

Na anderhalf jaar, in mei 1856, trad Tjalling in het huwelijk met de drie jaar jongere Maaïke Willems Spanjer. Zij kregen eerst een levenloze dochter en zoon en daarna een dochter, Helena. Maaïke Willems overleed in 1863 op 40-jarige leeftijd.

Ruim anderhalf jaar daarna, in het najaar van 1864, huwde Tjalling voor de derde keer met de ruim 13 jaar jongere Baukje Baukes van Dijk, die zelf een jaar eerder weduwe was geworden van Meile Pieters Zijlstra. Uit dat huwelijk was in 1862 een dochter geboren, genaamd Dieuwke Zijlstra. Dieuwke wordt in het gezin van Tjalling en Baukje opgenomen. Uit het huwelijk tussen Tjalling en Baukje worden tussen 1865 en 1875 nog drie dochters en twee zonen geboren.

Dochter Dieuwke Zijlstra had eind jaren 70 van de 19^e eeuw verkering met Wouter van Wiggeren. Deze Wouter werd door zijn werkgever, de veefokker K.N. Kuiperus en zonen uit Marssum, op een gegeven moment gevraagd of hij, als veehouder, een kudde stamboek-Holstein-koeien

wilde begeleiden tijdens het zeetransport naar Noord-Amerika. Voor Wouter, die nauwelijks buiten zijn woonplaats Menaldum kwam, was dit de kans van zijn leven en hij greep deze mogelijkheid dan ook met beide handen aan.



Lijkele Tjallings Faber

Hij vertrok rond 1880 met de Holsteinkoeien per schip naar Noord-Amerika, bestemming New York. Daar aangekomen ging de reis verder per trein naar de farm van mr. Hoxie, in Edmeston, in het noorden van de staat New York. Mr. Hoxie was zo ingenomen met Wouter dat hij hem een baan op zijn farm aanbood en Wouter accepteerde dat. Wouter's beslissing zal grote gevolgen hebben voor families Van Wiggeren en Faber.

In juni 1883 vertrekt Wouter's vriendin Dieuwke Zijlstra, met een broer en zus van Wouter naar Amerika. In december 1884 gaat Dieuwke's halfzus Johanna Faber (* 1865), de oudste dochter van Tjalling en Baukje, samen met een andere broer van Wouter ook naar Amerika. In 1885 vertrekken Wouter's moeder Aaltje Hendriks Tigchelaar en stiefvader Dirk Sikkes Nicolai naar Amerika. Daarmee heeft het hele gezin Van Wiggeren de oversteek naar Amerika gemaakt. In maart 1885 trouwen Wouter en Dieuwke.

Eind oktober 1886 vertrekken vanaf de Wilhelminapier in Rotterdam Tjalling Lijkles Faber, z'n vrouw Baukje Baukes van

Dijk en hun kinderen Arjen (* 1867), Jitske (* 1869), Geertje (* 1873), Meindert (* 1875), en Helena (* 1861), de dochter uit Tjalling's tweede huwelijk.

De twee oudste kinderen van Tjalling, mijn overgrootvader Lijkele (* 1845) en zijn zuster Sijske (* 1847) blijven in Nederland. Zij zijn beiden getrouwd en hebben hun eigen gezinnen opgebouwd, Lijkele in Brielle (Z.H.) en Sijske in Ytens nabij Sneek.

Tjalling Lijkles heeft op de emigratiepapieren opgegeven dat hij 55 jaar oud was. In werkelijkheid was hij 67 jaar. Het viel waarschijnlijk niet op omdat z'n vrouw Baukje toen 53 jaar was. Mogelijk dacht hij dat hij op die manier betere papieren had voor de emigratie.

Ik doe al vele jaren onderzoek naar de nakomelingen van het geëmigreerde gezin van mijn overgrootouders. Tjalling en Baukje zijn met de kinderen 'neergestrekten' in New York Mills (N.Y.). Helena, Jitske, Johanna en Arjen zijn in 1889 getrouwd, Geertje in 1892 en Meindert in 1901.

Arjen en Geertje trouwden met een dochter en zoon die uit een Zwitsers emigrantengezin kwamen. Dat gezin was enkele jaren voor hen naar Amerika geëmigreerd. Jitske, Johanna en Meindert trouwden met kinderen van andere Nederlandse emigranten. Helena trouwt, net als haar halfzuster Dieuwke, met een Van Wiggeren, een broer van Wouter.

Na het overlijden van Tjalling in 1897 en Baukje in 1900 bleven Johanna, Helena, Arjen en Dieuwke Zijlstra in de staat New York wonen. Geertje verhuisde naar Ohio. Jitske en Meindert verhuisden naar Oregon.

Jaren geleden ontving ik uit Amerika een afschrift van een brief, waarin Meindert vertelde hoe hij als 11-jarige jongen in Rotterdam, kort voor de inscheping op het stoomschip "Leerdam", voor het eerst in zijn leven zijn 30 jaar oudere (half)broer Lijkele, mijn overgrootvader en zijn Zeeuwse vrouw Catharina Stoffels ontmoette. Zij hebben toen ook gelijk weer afscheid van elkaar genomen en hebben elkaar daarna nooit weer gezien.

Harm Berends Geuchies

door G. van der Molen - Duyster

Harm Berends was één van mijn vier overgrootvaders. Ik heb hem nooit persoonlijk gekend. Hij stierf vele jaren vóór mijn geboorte. Toch weet ik veel van hem.



Mijn grootouders van moederszijde woonden in mijn jeugdijaren in Assen dichtbij ons. In hun huis hing boven het bureau van mijn grootvader een schilderij met een manspersoon. Het zei mij toen niets. Later begreep ik dat het mijn overgrootvader Harm Berends was.

Vele jaren later bezocht ik één van mijn tantes in Groningen, een zuster van mijn moeder. In haar huis zag ik dat zelfde schilderij. Een foto was gauw genomen. Mijn belangstelling voor mijn voorouders was gegroeid. Ik wist inmiddels meer van hem. Harm Berends Geuchies was geboren in Ruinerwold (Drenthe) op 2-8-1826 als zoon van de landbouwer Berend Jans Geugjes en Grietje Berents Eleveld.

Toen hij ruim 15 jaar oud was (15-11-1841) wilde hij een opleiding volgen voor predikant. De ouders van Harm behoorden tot de Afscheidenen, een kerkelijke beweging ontstaan in het noorden van het land: ds

H. de Cock van Ulrum geldt als de hoofdpersoon. Ds. De Cock werd op 19-10-1834 door de rechtbank veroordeeld tot een geldboete en drie maanden gevangenisstraf wegens het houden van ongeoorloofde godsdienstoefeningen. Het was op grond van een wet uit de Napoleontische tijd verboden in het openbaar (met meer dan 19 personen) godsdienstoefeningen te houden buiten de toegestane kerken. In een zodanig geval was de eigenaar van het gebouw/huis en de aanwezige spreker/voorganger strafbaar.

Ook in Ruinerwold werden godsdienstoefeningen buiten de Hervormde kerk van Ruinerwold-Blijdenstein gehouden en wel in het huis van de veenbaas G.J. Withaar in de Weerwilliger Bergen, het tegenwoordige gehucht Berghuizen. In 1835 scheidde totaal 44 mannen en vrouwen zich af van de plaatselijke hervormde kerk en stichtten een eigen Christelijk Gereformeerde gemeente. Op 2 september 1841 werd aan deze kerkelijke gemeente koninklijke goedkeuring gegeven voor het houden van openbare godsdienstoefeningen.

In april 1842 kwam ds. W.A. Kok van Dwingeloo als predikant van de christelijk gereformeerde gemeente naar Ruinerwold. Hij begon, evenals hij al in Dwingeloo had gedaan, in zijn huis in Berghuizen predikanten op te leiden. Ds. Kok werd daarin bijgestaan door de heer Rozensweigh. Sommige studenten namen bovendien privaatlles bij de rector van de Latijnse school in Meppel. Harm Berends schrijft in een "levensbericht", dat hij 6-5-895 opmaakte, dat hij een aanvang nam met de Nederduitse, Latijnse, Griekse en Hebreeuwse talen bij de heer J.R. Ananias te Meppel en in de Berghuizen onder Ruinerwold bij A.E. Rozensweigh. Op 17-3-1847 is Harm Berends aan de school "gepromoveerd" in de voornoemde talen, alsook in de godgeleerdheid, bijbel- en kerkgeschiedenis, geografie, retorica, exegetia [exegeze?] en predikkunde te Hoogeveen.

Ds. Kok was in oktober 1845 beroepen tot predikant te Hoogeveen en zette daar zijn predikanten-opleiding voort.

Harm Berends kreeg een beroep om predikant te worden in Langerak (Zuid-Holland). Hij nam het beroep in augustus 1847 aan. Voordat hij tot predikant kon worden bevestigd moest hij eerst een "peremptoir" examen afleggen. Dit gebeurde op 10-11-1847 in Dordrecht, maar hij slaagde niet geheel. Helenius de Cock, één van de leden van de examencommissie, verklaarde zich tegen de toelating van de examinandus, omdat hij in de talen niet kon worden toegelaten (nog niet bereikt hebbende de ouderdom van 22 jaar) en omdat hij door bijna alle leraren en ouderlingen (van de examencommissie) als zeer zwak was beoordeeld in alle vakken waarin hij was onderzocht, behalve in het pastoraal. Het laatste heeft er blijkbaar toe bijgedragen dat hij 14-11-1847 toch bevestigd kon worden tot predikant te Langerak.

Harm Berends was op 18-jarige leeftijd (14-12-1844) met de 13 jaar oudere Hilligje Alberts Koelink getrouwd. Zij woonde op het Oosteinde in Ruinerwold, waar haar inmiddels overleden ouders een boerderij hadden. In 1844 waren Hilligje en haar drie jaar oudere zuster met haar echtgenoot daar eigenaar/landbouwers. Het eerste kind (Trijntje) van Harm Berends en Hilligje werd 19-11-1845 geboren op de boerderij Ruinerwold-Oosteinde. In november 1847 verhuisde het jonge gezin naar Langerak. Binnen twee jaar kreeg hij een beroep om in Rotterdam predikant te worden. Op 4-11-1849 werd Harm Berends daar bevestigd tot predikant. Het gezin ging wonen aan de Hovenierslaan aldaar.

In 1853 gaf Harm Berends een gedrukte brochure uit van de preek die hij op 25 september van dat jaar gehouden had ter gelegenheid van de heersende cholera-epidemie. De brochure kostte 20 cent, ten voordele van de algemene commissie der choleralijders. De titel luidde: "Eenige oorzaken

van Gods rechtvaardige oordeelen over Nederlands volk". Kort daarna gaf hij een gedrukte brochure uit van de door hem op 30-10-1853 gehouden preek: "Jezus Christus, het eenige fundament van zaligheid, in verband beschouwd met de kerkhervorming". De kosten van de brochure (20 cent) kwamen ten voordele van de Christelijk afgescheiden gemeente te Rotterdam, waar hij predikant was. De op 6 april 1863 bij zijn afscheid als predikant te Rotterdam gehouden preek: "Een plegtig afscheid", gaf hij ook als brochure uit, nu ten voordele van de plaatselijke kerk. Harm Berends was nog jong, nog geen 37 jaar, toen hij afscheid nam als predikant. Als reden gold, volgens attest van de dokter, ongesteldheid van zijn borst. Hij moest geheel rusten en mocht voorlopig niet preken. De eerste drie jaren hield hij zich zo veel mogelijk daaraan. Daarna ging hij om de veertien dagen ergens preken, tot hij weer elke zondag werkzaam was. Inmiddels, 24-7-1868, was zijn vrouw Hilligje Koelink overleden en op 2-5-1872 zijn in Ruinerwold geboren dochter Trijntje. Harm hertrouwde op 13-5-1869 in Rotterdam met Maria Elisabeth de Prouw, een leeftijdgenoot. Hij stelde zich 15 maart 1870 weer beschikbaar als predikant. Bijna een jaar later deed hij zijn intrede in Bunschoten. Op 3-11-1887 overleed zijn tweede vrouw. De totstandkoming van een nieuw kerkgebouw in Bunschoten, de Noorderkerk, waarvoor hij de eerste steen legde, was voor hem als dominee een zeer belangrijke gebeurtenis. Boven de ingang van deze kerk is de steen met onder meer zijn naam te zien.

Hij ging 5-5-1895 met emeritaat. In zijn "levensoverzicht" schreef hij de dag daarna: Deze gemeente bevalt mij zeer goed en wij genieten meer liefde en achting dan ooit. Op 4-7-1905 overleed hij te Bunschoten. Een collega-predikant berichtte: Ofschoon reeds lang lijdende, is hij nog onverwacht heengegaan. Lezende "De Standaard" viel hij van zijn stoel, en eer hij kon worden opgericht, was hij reeds overleden.

Overgrootouders! Wie zijn voorvaderen niet kent zal ook voor het nageslacht weinig belangstelling hebben.

door Ton Hartman

Onderlaatst werd aan ons allen de vraag voorgelegd of we een artikeltje over een overgrootouder kunnen schrijven. Nu moet er van deze overgrootouder wel wat vermeldenswaard wezen wat ook andere lezers dan nazaten interesseert.

Tja, en dan begint het grote denken, welke overgrootouder voldoet aan deze eisen?

Bij mijn eigen acht overgrootouders kan ik nog geen keuze maken. Wel ben ik al een redelijk aantal jaren getrouwd en heb ook al wat onderzoek naar mijn schoonovergrootouders gedaan. Samen hebben we dus veertien overgrootouders. Nu zullen er misschien al wat lezers denken dat er *'shame and scandal'* in de familie voorkomt. Nee, geen ongehuwde moeders met een onbekende vader maar onze opa's waren volle broers.

Beschrijving van de overgrootouders

Deze zeven echtparen hebben veel gemeen, allereerst dat ze voor een groter publiek weinig vermeldenswaard zijn. Allen boerenechtparen, geworteld in het Eemland, trouw aan de R.K. kerk en aan elkaar. Sommige mannen hadden een bestuursfunctie in de gemeenteraad, het kerkbestuur of landbouworganisaties. De vrouwen waren allen moeder, vaak van een groot gezin maar bijzonder voor een groter lezerspubliek? Niet dat ik kan zeggen!

Nemen we de overgrootouders van onze kinderen mee dan hebben we 22 personen waaruit we kunnen kiezen, twee elftallen die ook weer niet afwijken van het bovengenoemde profiel. Als aanvullende 'eis' was het verzoek om ook een foto erbij te plaatsen, van twee overgrootouders is nog geen foto bij mij bekend, een mooie reden om een keer op zoek te gaan.

Op een mooie groepsfoto komen 7 overgrootouders voor en een stiefovergrootmoe-

der, reden genoeg om deze foto te kiezen.

De foto is gemaakt op 8 november 1927, de trouwdag van het bruidspaar waarvan de man herkenbaar is aan de lichte pet op zijn knie en de bruid aan het bruidsboekje dat op haar schoot ligt. Op dat moment konden zij nog niet bevroeden dat hun huwelijk gezegend zou worden met 8 zonen en tot slot een dochtertje. Samen hadden ze dus een groot gezin maar waren zelf ook afkomstig uit grote gezinnen, natuurlijk waren ook de ooms en tantes uitgenodigd en aanwezig. Niet dat de tantes met tante aangesproken werden, ze heetten Antjemeu, Nellemeu, Keejemeu of Mijemeu. Sommige tantes waren anderszins belangrijk; de suikertantes. Op de foto is duidelijk te zien dat alle juwelen uit de kast gehaald zijn. Niet alleen in het bij katholieken gebruikelijke kruisje maar ook in de hoofdkappen van de vrouwen zit wat goud verwerkt. Opvallend is dat er drie soorten kappen gedragen worden terwijl de vrouwen allemaal in het Eemland geboren en getogen zijn. Het is niet alles goud wat er blinkt, de schoenen - en dus geen klompen - zijn ook netjes gepoetst.

De foto is gemaakt voor boerderij Couwenhoven, daar is veel van te vertellen maar past niet in een artikel over (mijn) overgrootouders.

Onze NGV-afdeling heeft de beschikking over een bijzonder archief, een Amersfoortse notaris heeft de kladaantekeningen en dergelijke die bij boedelscheiding of veiling gebruikt werden bewaard. Soms kunnen we dan bij een meer dan 70 jaar geleden overleden persoon dat gebruiken om het verhaal op te leuken. De interessantste inhoud van enveloppen betreft personen die niet mijn overgrootouders zijn. Neem nu Jan van den Tweel, op de foto als enige uitgedost met keelknopen, hij staat op de derde rij achter de bruid. Toen hij op 84-jarige leeftijd als



Foto met meerdere overgrootouders

wedenaar zonder kinderen overleed was het een grote puzzel wie tot de erfgenamen behoorden. De familie van zijn vrouw werd niet buitengesloten maar daar was maar een broer. Zijn familie was wat uitgebreider, van moeders en vaders kant waren verscheidene neven en nichten. Sommigen daarvan waren al niet meer in leven, zelfs van de kinderen (de achterneven en -nichten) was er al één overleden. Eén van de overgrootouders van de foto kon zich ook verheugen op de erfenis, door het grote aantal erfgenamen bleef het beperkt tot een spreekwoordelijk 'sui-kerklontje'.

Nog meer overgrootouders

Betovergrootouders zijn ook overgrootouders, passen dus ook in dit artikel. Hier begint het probleem van een portret groter te worden, er zijn maar van 6 betovergrootouders van mij en mijn vrouw foto's waarop ze afgebeeld staan bekend. Ook op deze gene-

ratie van 28 verschillende overgrootouders is de bovenomschreven biografie van toepassing, weinig vermeldenswaard voor een groter lezerspubliek.

De overgrootouders van de overgrootouders van onze kinderen

De namen zijn bekend, weer 54 personen die onze kinderen tot hun nazaten kunnen rekenen. Zelfs van 4 personen is nog een fotoportretje bekend. Maker van de foto's die afgedrukt zijn op bidprentjes is de eerste Soester fotograaf Jan Ebbenhorst en Zoon. Het zou goed zijn als er van deze fotograaf een monografie samengesteld wordt. Frappant is dat in verhouding een groeiend aandeel van onze voorouders uit Soest afkomstig is, daarmee komt er een prachtige informatiebron tevoorschijn. Het boek "Soest in de zeventiende en achttiende eeuw" van de auteurs G.J.M. Derks en W.A. Heurneman biedt veel informatie over onze Soes-

ter voorouders. In dit boek fraaie foto's van schilderijen waarop Petrus Janse Hilhorst (1786–1867) en zijn vrouw Petronella Hendriks Stalenhoef (1788–1875) staan afgebeeld. Dat zijn de overgrootouders van mijn grootmoeder en ook de overgrootouders van de overgrootvader van mijn vrouw.

In dat boek ook een treurig verhaal waar de overgrootmoeder van de overgrootmoeder van mijn overgrootmoeder (dus 9 generaties terug), genaamd Jannetje Peters Munster, mee te maken kreeg. Zouden er toen al antisemitische gevoelens bij de dader meegespeeld hebben? Op 12 mei 1719 vond de fatale gebeurtenis in Soest plaats. Lubbert Lambertsz., op dat moment ongeveer 2 weken de zwager van Jannetje, liep over de brink in Soest. Hij kwam daar ter hoogte van het huis van zijn kersverse zwager Jan Gijsbertsz – de man van Jannetje – een drie-

tal Hoogduitse joden tegen. De joden voelden alras onraad en vluchtten het huis van Jan Gijsbertsz. in en verschansten zich in een vertrek. Jan Gijsbertsz probeerde Lubbert te bewegen om weg te gaan, eerst met gebed en zachte hand, tenslotte met een stokje. Lubbert daarentegen trok zijn mes en haalde catastrofaal uit, Jan overleed enkele dagen later. Voor Lubbert veranderden de 'wittebroodsweken' in een rantsoen van 'water en brood'. 27 mei 1719 was het proces voor het hof van Utrecht al en Lubbert kreeg de doodstraf d.m.v. 'de zweerde'. Zodoende waren de zussen Jannetje en Maria allebei weduwe, Jannetje treurde niet al te lang want binnen een half jaar trouwde ze wederom, nu met de overgrootvader van de overgrootmoeder van de overgrootvader van mijn dochters!!!!

Overgrootmoeder Moeke de Herder – Tjitske Gerrits de Herder - Hoekstra

door Freja Schuitemaker-Frankefort



Tjitske voor hotel De Herder. Foto privébezit.

Inleiding

In het kader van deze jubileumuitgave met verhalen over een overgrootouder viel mijn keuze op Tjitske Gerrits Hoekstra, * 21-4-1850 te Tietjerk (Friesland). Ruim

honderd jaar later in 1951 wordt één van haar achterkleinzoons geboren in Amersfoort: Ronald Jan Lourens Schuitemaker. Hij is gehuwd met Freja Emma Fanny Frankefort, schrijfster van dit artikel.

Wie was Tjitske?

Tjitske is bekend geworden als Moeke de Herder, hotelhoudster van Hotel De Herder in Beetsterzwaag in Friesland. Samen met haar man Hendrik is zij dit hotel begonnen. Na zijn overlijden beheert zij nog twintig jaar het hotel tot haar dood in 1930.

Geboorte

Tjitske is geboren op 21-4-1850 om vier uur 's morgens te Tietjerk. Haar ouders: Gerrit Klazes Hoekstra (* Tietjerksteradeel 16-6-1825, † Drachten 18-5-1870) en Hinke Aukes Pebesma (* Bergum 13-9-1822, † Drachten 29-8-1908) zijn zeer kort daarvoor, op 14-3-1850 gehuwd te Tietjerksteradeel. Tjitske wordt op 23-4-1850 aangege-

ven bij de Burgerlijke stand en krijgt de namen Tjitske Gerrits. Zij is vernoemd naar haar grootmoeder van moederskant: Tjitske Gerrits Visser. Gerrit Klazes Hoekstra is arbeider. Na haar worden nog twee broers geboren, Klaas in 1857, hij overlijdt echter op 11-jarige leeftijd en in 1859 broer Auke.

Huwelijk

Het huwelijk tussen Tjitske Gerrits Hoekstra en Hendrik Alles de Herder vindt plaats op 26 mei 1871 in de gemeente Oosterland. Tjitske is 21 jaar en dienstmeid en Hendrik is 30 jaar en timmermans knecht. Hij woont te Beetsterzwaag en werd aldaar geboren op 23-9-1840 's avonds om 11 uur.

Hendrik is de meerderjarige zoon van Alle Egberts de Herder (* Makkinga 16-12-1793, † Beetsterzwaag 1-3-1874) en Antje Jannes Eizinga (* 25-11-1793, † Beetsterzwaag 5-1-1885).

Tjitske en Hendrik krijgen in totaal acht kinderen: zes zoons en twee dochters.

Hotel De Herder



Hotel De Herder. Foto van ansichtkaart / Fries fotoarchief

Hotel De Herder werd gebouwd rond 1895 naast het aloude witte logement “De Klok”. Tjitske is dan ongeveer 45 jaar en Hendrik 55 jaar. Deze informatie staat te lezen in het boekje *Beetsterzwaag in Beppe's tijd*. In 1897 is Hendrik nog timmerman bij het huwelijk van hun zoon Alle en Tjitske zonder beroep. In 1898 bij het huwelijk van hun zoon Auke is Hendrik aannemer. Wanneer zij precies met het Hotel zijn begonnen is nog onbekend. Dit dient nog nader onderzoek te worden.

Volgens een toeristisch gidsje uit 1898 is Hotel De Herder “in modernen stijl opgetrokken”. Het werd gesticht door de timmerman Hendrik de Herder op van Ynze Jonker gekochte grond. Het hotel is ook een tijd ANWB Bondshotel geweest.

Na 1900 nam Hotel De Herder een grote vlucht als deftig hotel. Aanvankelijk met een speeltuin in de aan “De Klok” ontfutselde tuin.

Het hotel werd met de twee daarbij behorende dependances in hoofdzaak gedreven door Tjitske Hoekstra, als vrouw van en na 1910 als weduwe van Hendrik de Herder. Zij was bij de dorpsgenoten en gasten bekend als Moeke de Herder. Samen met haar kinderen Johan, Anna en Klaas runde zij het hotel.

Nadat zij in 1920 de naastgelegen boerderij van Hendrik Jans de Vries hadden aangekocht en afgebroken, kwamen naast het hotel een paar serres, een veranda, een terras en een autoberging. De sfeer in dit familiehotel kwam het meest naar voren in de gezellige conversatiekamer.



De conversatiekamer. Foto Beetsterzwaag in Beppe's tijd.

Er zijn vele ansichtkaarten en foto's van Hotel De Herder te vinden op de website van het Fries Fotoarchief.

Wat anno 2011 het restaurant “Prins Heerlijk” is, was van 1905 tot 1932 een dependance van het hotel “De Herder”.

Een andere dependance was het tegenoverliggende huis. Het werd van 1913 tot 1929 door de Burgemeester Marinus Jules Selhorst bewoond, waarna het dependance van hotel De Herder werd en veel later bureau gemeentewerken.

Overlijden Hendrik Alles de Herder

Op 7-1-1910 des voormiddags te twee uur overlijdt Tjitske's man Hendrik op 69-jarige leeftijd te Beetsterzwaag, van beroep hotelhouder. Zij zijn 38 jaar gehuwd geweest en Tjitske is 59 als hij overlijdt.

Tjitske 80 jaar



Tjitske in september/oktober 1929. Foto privébezit, uit album van haar kleindochter Anna de Herder (1898-1998).

Op 21-4-1930 wordt Tjitske 80 jaar. Zelfs de Leeuwarder Courant besteedt hier op 18 april aandacht aan met een foto en de volgende tekst: “Moeke” de Herder, bekend bij ieder, die wel eens Beetsterzwaag bezocht heeft, wordt 21 april (tweeden Paaschdag) 80 jaar.

Later dat jaar staat dezelfde foto weer in

de krant, nu echter met het bericht van haar overlijden.

Moeke De Herder. †

De weduwe Tj. De Herder—Hoekstra, algemeen bekend als „Moeke De Herder”, de eigenaresse van het hotel te Beetsterzwaag, is overleden. Onlangs had zij onder groote belangstelling haar tachtigsten verjaardag gevierd.

Overlijdensbericht in de Leeuwarder Courant van 3-9-1930.

De graven van Hendrik, overleden in 1910, en van Tjitske, in 1930, liggen nog steeds op de begraafplaats bij de kerk in Beetsterzwaag, evenals die van hun kinderen Hinke, Johan (2^e), Anna en Klaas.

Nawoord Hotel De Herder

Hotel De Herder is in de jaren '80 van de 20^e eeuw in verval geraakt en later afgebroken. Nu in de 21^e eeuw staat er op deze plaats een appartementencomplex met de naam “De Herder”, als herinnering aan het vroegere hotel.

Bronnen:

Genlias — Tresoar — Family Search: www.genver.nl — Fries Fotoarchief — Leeuwarder Courant — Beetsterzwaag in oude ansichten door A. Bos en J.J. Spahr van der Hoek — Beetsterzwaag in Beppe's tijd door E. Huisman — Privé gegevens

Mijn unieke overgrootvader Jan de Jager

door Rianette Nobel- de Vaal

Iedereen vindt zijn overgrootvader een geweldige man. Mijn overgrootvader werd op 23-3-1846 geboren te Voorthuizen. Al spoedig bleek dat Jan een bijzonder begaafd kind was. Zijn vader Willem en zijn grootvader Jan Teunissen waren beiden gemeenteveldwachter en horlogemaker, landbouwer en jachtopziener. Waarschijnlijk is de naam De Jager daarvan afgeleid.

Jan wilde graag predikant worden doch volgde zijn opa en vader op en werd ook gemeente-veldwachter. Jan werd al spoedig de rechterhand van de burgemeester en van de predikant, die hem goed kende van de catechese, waar Jan alle 88 verzen van Psalm

119 uit zijn hoofd kon opzeggen. Toen de predikant plotseling ziek was, werd Jan gevraagd om de dienst te leiden en als preek alle verzen uit het hoofd op te zeggen.

Tevens had hij een grote kennis van de Bijbel en zocht verschillende dingen uit zoals: de Bijbel heeft 66 boeken, 189 hoofdstukken, 31.192 verzen, 73.692 woorden en 3.566.480 letters. Ik heb het nog niet nage-teld.

Ook schreef hij prachtige gedichten en citeerde deze uit het hoofd. Iedereen vond dat een bijzondere gave, daarom werd Jan dikwijls gevraagd om te spreken en dat deed hij dan ook graag op rijm. Tevens schreef

Jan voor veel mensen brieven en hij was dan ook altijd op weg met een inktpotje aan een zilveren ketting en een kroontjespen. Voor diegenen die nog niet konden lezen en schrijven werden de brieven voorgelezen, tevens vulde hij formulieren of aanvraagdocumenten in.

Jan werd wel een raadsman genoemd, omdat hij iedereen bijstond. Hij bemiddelde tussen de gemeentelijke overheid en de burgers.



portret van Jan de Jager

In 1876 is hij getrouwd met Geertrui van Engelen, wat een engel was. Zij kregen tien kinderen, waar ook een drieling bij was, die helaas jong zijn overleden en de laatste was levenloos geboren. Alle zes kinderen mochten zelf een beroep kiezen en ook studeren. Mijn grootvader Hendrik Willem was zeker een rekenwonder en ging bij de belastingen in Utrecht werken.

Jan de Jager hield van het vorstenhuis en heeft tot op hoge leeftijd ruim 50 jaar lang de vlag met verjaardagen hoog op de toren uitgehangen. Uit dankbaarheid heeft men besloten om de weg waaraan zijn huis stond na zijn overlijden naar hem te vernoemen, de *Jan de Jagerweg* en toen zijn huis en de boomgaard en moestuin moesten wij-

ken voor nieuwbouw werden de boomgaard en moestuin de *Jagerkamp* genoemd.



De boerderij Dijkhof van Jan de Jager stond aan de Jan de Jagerweg 2 te Voorthuizen. Deze boerderij werd in 1968 afgebroken. Personen op de foto: links dochter Anna de Jager, daarnaast Geertrui van Engelen en Jan de Jager. Achter de heg links zoon Hendrik Willem de Jager, rechts onbekend.

Jan de Jager is op 21-4-1929 overleden en zijn graf wordt nog regelmatig bezocht door zijn nabestaanden en bewoners uit Voorthuizen. In meerdere boeken en kranten hebben foto's en artikelen over hem gestaan. Zo blijft hij bij velen voortleven. Mijn grootouders en mijn ouders waren evenals ik trots op zo'n unieke man. Al vele jaren probeerde ik mijn voorgelacht uit te zoeken, dus ook mijn moeders kant De Jager. In 2010 is een boek uitgekomen: *Een familie De Jager uit Voorthuizen* waarvoor ik ook veel gegevens en foto's heb mogen geven aan de schrijver, de heer A. Stramrood uit Bilthoven. Zijn zwager is ook een De Jager en nakomeling van dezelfde overgrootvader, en kreeg het boek aangeboden omdat hij 65 jaar werd.

Met alle nakomelingen van de zes kinderen van Jan de Jager mocht ik contact hebben en ook zij worden genoemd in het boek met foto's erbij. Met deze hobby blijf je altijd bezig en je bent er nooit klaar mee. Tevens zoek ik ook alles uit van mijn vaders kant: Johannes Marinus de Vaal, geboren in Amersfoort, Kamp 56. Mijn man zoekt alles uit over zijn familie Nobel en Mantel.

Een plattelandsnotabele in de tweede helft van de negentiende eeuw

door Alle Diderik de Jonge

Al mijn vier overgrootvaders hebben mijn grote belangstelling. Van twee overgrootvaders weet ik betrekkelijk veel, van de andere twee minder of weinig. Maar met wat gericht onderzoek zou ik waarschijnlijk meer te weten kunnen komen over hun levensloop. Dus of de keuze van mijn favoriete overgrootvader op een gebrek aan kennis van de andere drie overgrootvaders berust of dat hij favoriet zou blijven als ik nog veel meer van de anderen te weten zou komen weet ik niet. En bovendien: mensen kunnen om compleet verschillende redenen favoriet zijn. Er is niet één maatstaf voor favoriet!

Al mijn vier overgrootvaders werden geboren in de eerste helft van de negentiende eeuw in verschillende streken van de provincie Groningen. In de volgorde van de genealogische kwartieren werden zij geboren in 1842 in Stadskanaal, in 1827 in Scheemda, in 1828 in Delfzijl en in 1840 in Middelbert. Drie van mijn overgrootvaders trouwden met een volle nicht!

Mijn favoriete overgrootvader is mr. Johan Victor Christiaan (JVC) Wichers, de grootvader in mannelijke lijn van mijn moeder. Hij werd in 1828 in Delfzijl geboren en overleed in 1881 in Loppersum. Hij werd genoemd naar zijn grootvader Johann Viktor Christian Peters die arts was in Leer in Ostfriesland, in Maagdenburg was geboren en in Duisburg had gestudeerd. In het gezin waarin JVC opgroeide werden in totaal negen kinderen geboren, maar de meesten overleden heel jong of als jonge volwassenen. Er waren behalve JVC maar één broer en een zuster die langer leefden en ook zelf weer kinderen kregen.

JVC's vader en grootvader van vaderszijde waren belastingambtenaren in de provincie Groningen. Voor de Bataafse revolutie in 1795 behoorde zijn familie in de ge-

hele tijd van de Republiek der Verenigde Nederlanden tot de regentenfamilies van de stad Groningen. De tak van de familie waar JVC toe behoorde is de middelste tak van de drie takken van de familie Wichers die stamt uit Abraham Wichers (1620–1656).

Omdat mijn overgrootvader JVC niet veel ouder dan vijftig jaar werd, zijn zoon en mijn grootvader Wichers ook niet ouder werden dan 45 jaar en al in 1906 overleden waren, en mijn moeder toen anderhalf jaar oud was, hoorde ik in mijn jeugd waarschijnlijk nooit verhalen over deze overgrootvader. Mijn moeders moeder zal hem ook niet gekend hebben. Wel hing er ergens in mijn ouderlijk huis een grote portretfoto van hem, een gezicht dat me niets zei en waarin ik ook geen familietrekken herkende. Als opgroeiend jongetje vond ik hem saai en oninteressant.

Toen ik al vijftig was en steeds meer verknocht raakte aan de provincie Groningen waar ik niet was opgegroeid en ook niet gestudeerd had, ging ik op zoek naar huizen waarin mijn voorouders gewoond hadden. Het huis van mijn grootvader Wichers in Onderdendam stond in allerlei boeken en was bekend van allerlei foto's in fotoalbums en zou daardoor snel te vinden moeten zijn. Ik achtte het niet onwaarschijnlijk dat het huis van mijn overgrootvader JVC nog bestond in Loppersum. In plaats van in archieven te neuzen ging ik in Loppersum kijken welk huis in aanmerking zou komen. Of het was al in het begin van de negentiende eeuw gebouwd en JVC was er in gaan wonen of hij had het huis zelf laten bouwen. Ik dacht dat een specifiek huis wel in aanmerking zou kunnen komen en een van de keren dat ik toch in Loppersum was, zag ik een man bij dat huis aan het werk en vroeg hem plompverloren of hij wist of het huis van mijn overgrootvader JVC was geweest.

Tot mijn grootste verbazing zei hij dat dat zo was en dat hij al jaren op zoek was naar afstammelingen van JVC, omdat die het huis gebouwd had. De bouwgeschiedenis van het huis en de lotgevallen van zijn bewoners hadden zijn grote belangstelling.

Zo kwam het dat ik me meer ging verdiepen in de biografie van mijn overgrootvader JVC, zijn achtergrond en het gezin dat hij stichtte.

JVC studeerde in Groningen rechten en werd in 1856 – toen hij 28 jaar was – burgemeester van Delfzijl. Hij bleef dat maar één jaar, daarna werd hij ook zeer kort kantonrechter te Appingedam en uiteindelijk was hij het grootste deel van zijn leven notaris te Loppersum. Aan de steeds rijker wordende herenboeren in de omgeving en de floreerende middenstand in een plattelandscentrum als Loppersum heeft hij waarschijnlijk goed verdiend, want in de late jaren vijftig van die eeuw koopt hij grond en besluit hij het al genoemde huis te bouwen, dat er in 1860 staat. De korte duur van zijn burgemeesterschap in Delfzijl verbaasde me, evenals het vervolg van zijn werkzame leven als notaris. Zijn zwager Bleeker had echter een vergelijkbare carrière. Die wordt in hetzelfde jaar 1856 op zijn 24-ste jaar burgemeester van Hoogezand, blijft dit 10 jaar en wordt vervolgens, evenals JVC, notaris (in Finsterwolde). JVC trouwde met zijn volle nicht Elisabeth Ruardi Tresling (1827–1899).

Een analyse van de curricula van alle burgemeesters in Groningen in die tijd liet een patroon zien van benoemingen op jonge leeftijd en een voortzetting van het werkzame leven in andere banen. Er waren toen in Groningen ruim 50 gemeenten. Bij een beperkt onderzoekje bleek mij al dat in de provincie Groningen van de burgemeesters die in dezelfde tijd dat JVC en Bleeker burgemeester waren 7 burgemeesters na hun burgemeesterschap notaris werden, 5 kantonrechter en 4 een andere functie aan een rechtbank gingen bekleden. De overstap van JVC en zijn zwager Bleeker was dus niet on-

gewoon.

In de volgende generaties burgemeesters in Groningen komen – als je de lijsten van de provincie Groningen bekijkt – meer carrièreburgemeesters voor. Zo is het ook met de zoon en schoonzoon van JVC. De oudste zoon van JVC wordt evenals zijn vader eerst burgemeester van Delfzijl, daarna van Winschoten en vervolgens van Dordrecht. Een schoonzoon Tresling wordt eerst burgemeester van Ezinge, dan van 't Zandt en vervolgens van Smalingerland (Drachten) in Friesland. De carrière van deze burgemeesters zet zich dus ook nog buiten de provincie Groningen voort.

Van de zes zwagers van de kant van zijn vrouw is er niemand burgemeester. Een is dominee, drie zijn arts, een is notaris en een is directeur van postkantoren in achtereenvolgens Gorinchem, Dordrecht en Haarlem.

JVC wordt lid van de provinciale staten van Groningen en lid van het Hoofdbestuur van de Groninger Maatschappij van Landbouw. In 1862 neemt hij afscheid van dat bestuur omdat zijn reis- en verblijfskosten niet vergoed worden en hij dat bezwaarlijk vindt. Dit lijkt me voor een welvarend man wel echt een argument van een “zunige Grunninger”. Verder is JVC actief in een “reciteercollege”, een soort kruising tussen een leesgezelschap en een rederijderskamer. Het gezelschap heet Sappho, maar omdat dat blijkbaar moeilijk in het gehoor of in de mond lag werd de naam officieel gewijzigd in Saffo.

Van zijn vijf kinderen blijft alleen mijn grootvader, de tweede zoon, in de provincie Groningen. Hij wordt eerst kantonrechter in Appingedam en daarna in Onderdendam. De derde zoon gaat naar Java, trouwt een Indonesische vrouw, blijft daar met zijn gezin en sticht daardoor een “Indisch takje” van de familie. Het meest opmerkelijk is de geschiedenis van de jongste dochter Henriëtte, die na de vroege dood van haar echtgenoot naar het front gaat in de Eerste Wereldoorlog, verpleegster wordt bij de Fransen en dat blijkbaar zo goed doet dat ze het “Legion

d'honneur" krijgt. Zij verpleegt een bakker uit het dorp Saligny bij Sens op wie ze verliefd wordt. Ze trouwt met hem, hij wordt burgemeester van het dorp maar in feite bestuurde zij het dorp. Van de oudste zoon van JVC, die uiteindelijk burgemeester werd van Dordrecht en de schoonzoon die met de oudste dochter trouwde, die burgemeester werd van Smalingerland was al sprake. Wel is het vermeldenswaard dat deze dochter trouwde met een neef van haar moeder en daarmee de traditie en gewoonte van huwelijken binnen de familie voortzette.

Waarom is deze overgrootvader nu mijn favoriet? Is het het wispelturige begin van zijn carrière, zijn bestuurlijke aanleg en werkzaamheden? Of zou ik het leven van

een plattelandsnotaris idealiseren die ruim 20 jaar lang als notaris een heel rustig en comfortabel leven leidde, zou dat me aanspreken? Ik ben er nog niet uit.

literatuur

- kwartierstaten Zuidema-de Jonge en Wichers-Zijlstra, in: Kwartierstatenboek Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde, 1983, p 362 en 363
- Nederland's Patriciaat, jg 20, (1930/1931) en Nederland's Adelsboek, jg 8, (1987) genealogie Wichers
- Nederland's Patriciaat, jg 18, (1928/1929), genealogie Tresling
- G.A. Brongers en W. Koops, Bijdragen tot de kennis van de gemeente Loppersum, Groningen, 1981
- Oscar Westers, Welsprekende burgers, rederijkers in de negentiende eeuw, Nijmegen, 2003

Kastelein in de Amersfoortse Sociëteit Amicitia

door Gerrit J. Bothof, historisch onderzoeker en publicist

Al vele tientallen jaren houd ik me met het vak dan wel (hulp-)wetenschap genealogie bezig. Ik publiceerde in 2004 alles wat ik op dat moment over mijn naamgenoten verzameld had. Het werd een kloek boekwerk. Het is een tussenvorm van voornamelijk een stamboom en deels een parenteel. Ik zeg hier volgens oud gebruik stamboom maar op gezag van een PBNA-cursus over de bezigheid genealogie zou ik genealogie moeten zeggen. Dat doe ik niet, want ik vind dat ook andere weergavevormen van genealogisch materiaal (stamreeks, kwartierstaat en parenteel bijvoorbeeld) genealogieën zijn en dat het een koepelbegrip en dus geen ondergeschikt begrip is. Er is geen enkele reden om die gedachte te verlaten, behoudens dan de mening van de schrijver/schrijvers van de PBNA-cursus. Waarom zou(den) die het beter weten dan al die genealogiebeoefenaars die al eeuwen over stamboom spreken? Hoe dan ook, die PBNA-cursus had wat dit vreemde terminologiegebruik betreft, veel invloed. Hadden ze zich maar bij techniek gehouden ...

Maar in deze taalkundige uiteenzetting

van een linguïst bent u natuurlijk minder geïnteresseerd dan in mijn stamgenoot Wilhelmus/Willem Bothof die een zekere bekendheid geniet in het Amersfoort van de jaren 80 en 90 van de 19^e eeuw.

Hij wordt op 16-8-1829 in Rijswijk ZH geboren, hoewel zijn overlijdensakte zegt dat hij in de buurgemeente Voorburg het levenslicht aanschouwt. Dat soort akten moet je niet altijd op hun woord geloven. Zijn ouders zijn Gerrit Jan Bothof en Maaijke Brand, ook wel Maaïke Brandt geheten. Zijn ouders en hun kroost trekken van Rijswijk naar Meerkerk waar de kinderschaar nog groter wordt. In De Bilt en de stad Utrecht neemt die zelfs nog meer toe door enkele geboorten.

Nationale Militie

Zoals velen met hem valt hij onder deze soldatenwerfregeling. In het Utrechts Archief bevindt zich een archief Militaire Zaken van de gemeente Utrecht met daarin een Alfabetische Naamlijst van 1848. Daarin wordt de bediende Wilhelmus Bothof vermeld. Hij wordt gekeurd en loot nr. 745. Wordt "den 3 April 1848 voor de dienst ge-

designeerd” en moet dus dienen. Hij wordt 29-4-1848 ingedeeld bij het 7^e Regiment Infanterie en gepasporteerd op 10-3-1853 hetgeen betekent dat hij dan niet meer dienstplichtig is, dat wil zeggen niet onder normale omstandigheden. Dus staat hij bijna vijf jaar, althans volgens de boeken, onder de krijgstuicht. Of hij al die tijd kost en inwoning van het Rijk heeft genoten is de vraag, zoals uit het volgende blijkt.

Die bijna vijf jaar kloppen niet met wat er werkelijk gebeurde, want hij wordt al op 15-8-1851 ingeschreven in het Admissieregister van Delft, komend van Utrecht. Dat kan niet als je nog in de kazerne hoort te verblijven. Het bevolkingsregister noteert hem al twee weken eerder, namelijk op 1-8-1851. In Delft is hij bediende bij Hendrica Adriana Viruly, geboren 25-6-1785 te Zwammerdam, dan weduwe van mr. Jan Daniel Hoekwater, die haar menage heeft in de Delftse wijk 5, huis 11. Je vraagt je af: hoe komt hij als Utrechter aan werk in Delft? Zijn er kranten geweest die vacatures publiceerden of kwam je door mondelinge aanbeveling aan een baan? Dat laatste heet nu netwerken. Wie het weet, mag het zeggen.

Wat later ziet hij mogelijk een promotiekans in Utrecht of speelt heimwee naar zijn Utrechtse familie een rol? In ieder geval wordt hij op 4-5-1852 daar ingeschreven. Hij komt als bediende in huis bij het echtpaar Cornelis Wernard Voorst van Beest (* 1810) en Maria Elisabeth Buijs (* 1814). Zij wonen daar in wijk G op nummer 240 en dat is aan het bekende St. Janskerkhof in het centrum. Al lang geen echt kerkhof meer, maar een plein rondom de kerk van die naam. Het is een groot herenhuis, voordeur in het midden, twee vensters links en rechts. Boven nog zoiets. Gehuisvest zijn in dat pand met prima ligging de ouders, 12 kinderen, een gouvernante, een koetsier en een dienstbode. Of die ene voldoende was is de vraag, maar zij woonde in ieder geval in. Voor wie de binnenstad van Utrecht goed kent: het is het eerste huis naast het hoekhuis Drift/St. Janskerkhof. In mijn boek

staat er een plaatje van. Willem, ik denk dat hij Wim genoemd werd, bleef tot 1859 in de domstad.

Wat moeten we ons indenken bij het beroep van bediende? Ik denk aan huisknecht, iemand die allerlei klussen in huis en daarbuiten deed en misschien bij het ontvangen van gasten butler speelde. Ik zie hem in mijn gedachten dan in livrei.



Amicitia (bron: www.amersfoortopdekaart.nl)

Kastelein in Amersfoort

In dat laatste jaar is hij al in de kei-stad. De eerste vermelding die ik daar van hem vond, is zijn inschrijving in het lidmatenboek van de Nederlandse Hervormde kerk. In het bevolkingsregister over 1860-1915 wordt hij kastelein genoemd. Dat ben je van een tapperij en die had hij inderdaad in huis A119 Achter de Arnhemse Poortwal. Dat is ook nu nog een bekend straatje om uit te gaan en het loopt min of meer parallel aan de singel. Het stond haaks op de Slijkstraat, nu bekend onder de nettere naam Arnhemsestraat. Maar hij was ook kastelein van één van de twee sociëteiten ter plaatse, namelijk die met de naam “Amicitia”. Tot een jaar of tien geleden prijkte dat flink uit de kluiten gewassen pand tussen het plantsoen van de Westbuitensingel en Achter de Arnhemse Poortwal. Nu rest nog slechts de voorgevel. De romp viel ten offer aan stadsvernieuwing. Het moet daar dure grond zijn...

De overheid, die altijd geld kan gebruiken, heft in de 19^e eeuw belasting van mensen die een economische activiteit uitoefenen. Zo ook van Willem Bothof die in de dienstjaren 1887/1888, 1888/1889 en 1889/1890 patentbelasting moet betalen. Dat blijkt uit de inv. nrs. 569, 570 en 571

van het Archief van het Gemeentebestuur Amersfoort.

Sociëteit "Amicitia"

In 1837 is op een deel van Plantsoen Zuid een nieuwe sociëteit gebouwd met de naam "Concordia et Amicitia", wat vertaald wordt met Eendracht en Vriendschap. Het gezelschap dat daar regelmatig bijeenkomt moet te groot geworden zijn of er moet iets anders aan de hand geweest zijn. Elders in de stad wordt een nieuwe sociëteit gebouwd: voor een afgesplitst deel. Die krijgt de naam "Concordia". Leuk bedacht en iedereen blij. Kunnen ze allebei met een stuk van de oorspronkelijke naam verder. Direct tegen het terras van "Amicitia" aan ligt dan de muziektent, maar na de grote verbouwing in 1891 komt die los in het plantsoen te staan. Je ziet die situatie nog op oude ansichtkaarten. (Bron: *Amersfoortse Sociëteiten*, B.G.J. Elias).

In die tijd is "Amicitia" niet uit het openbare Amersfoortse leven weg te denken. Op het in 1859 aangelegde terras (invloed van Willem Bothof?) en in de later daartegenaan gebouwde muziektent vinden in het laatste deel van de 19^e en in het begin van de 20^e eeuw talloze concerten plaats. Ze worden aangekondigd met een vlag met grote zwarte A van de toren van de Sint Joriskerk. De concerten trekken altijd veel publiek, maar wanneer het muziekkorps van het Vijfde Regiment Infanterie optreedt, zijn er nauwelijks nog staanplaatsen te bemachtigen. (Bron: *Ach lieve tijd, 900 jaar Amersfoort en de Amersfoorters*, 1986, Waanders, Zwolle).

De sociëteit ligt dan dus met de voorkant aan het plantsoen (daar ligt nu de vierbaans Stadsring) maar de achterzijde ligt aan Achter de Arnhemse Poortwal) waar op A119 Willem Bothof jarenlang bier en sterker vocht tapt. Al in het adresboekje van 1872 en mogelijk al eerder, wordt vermeld: W. Bothof, kastelein in de buiten-sociëteit "Amicitia", plantsoen A119. Ik concludeer dat hij een dubbelrol speelde: kastelein (nu zouden we waarschijnlijk zeggen: bedrijfs-

leider) van de soos en kastelein van zijn eigen drankgelegenheid.

Organisator van leuke dingen voor de mensen

Als kastelein van de sociëteit verkoopt hij in 1880 toegangskaarten voor een lezing van Eduard Douwes Dekker (1820-1887), de schrijver die het pseudoniem Multatuli ("ik heb veel geleden") gebruikte.

Op een gegeven ogenblik dat ik niet achterhaald heb, maar in ieder geval in 1887 of 1888, is Willem ook restaurateur in "Amicitia" maar daar tevens biljarthouder met 1 tafel waarvoor hij in beide gevallen belasting betaalt. Maar zijn activiteiten zijn daartoe niet beperkt. In het dienstjaar 1887/88 organiseerde hij 4 muziekpartijen, 2 concerten, 3 toneelvoorstellingen en tweemaal een casino. Dit laatste blijkt volgens de druk van 1884 van het Nieuw Woordenboek der Nederlandse Taal o.a. de betekenis te hebben van: "een besloten gezelschap, waar men bijeenkomt om de genoegens van den omgang en het spel te smaken". Een wat kromme manier om te zeggen dat men er gezellig kon gokken. Ook in de twee volgende jaren organiseert Willem dezelfde aantallen muziekpartijen en toneelvoorstellingen.

We mogen aannemen dat onze kastelein deze evenementen niet alleen ten gerieve van de burgerij op touw zet maar ook wil verdienen aan de consumpties die hij kon verstrekken. Een onderzoek naar de afgedragen Inkomstenbelasting kan dit mogelijk bevestigen. In ieder geval krijg ik de indruk dat Willem en zijn vrouw vonden dat zij tot de betere burgerij behoorden. Zij brengen dat onder andere tot uitdrukking door hun kinderen allemaal drie voornamen mee te geven.

De veelnamige schoonmoeder

Bij hun huwelijk wordt voor de bruid een akte van bekendheid overlegd vanwege "het verschil der namen voorkomende in de overlegde stukken van de bruid". Het gaat daarbij om de namen van haar moeder die in enkele akten verschillend zijn, maar vier

getuigen verklaren dat het toch om één en dezelfde persoon gaat. Die moeder is bekend als: Wilhelmina Alberta Botzen, Alberta Botzen, Willemina Botze en Wilhelmina Botze. Ze woonde in De Bilt en later in de Lijnmarkt van Utrecht. Je woont in de Lijnmarkt omdat het een straat is met aan twee zijden huizen.

Familiebijbel

Een achterkleindochter van Willem, mevr. Ingrid Marjolein Vlugt-Bothof, is in het bezit van een familiebijbel van deze kastelein die met of door hem is begonnen. Zij is een dochter van zijn kleinzoon Willem

Johan die op 16-12-1905 in Maastricht geboren is. Hij en ook zijn vader zaten in hetzelfde vak als hun opa.

Tot slot

Er is beslist meer over deze cultuur bevorderende naamgenoot te vinden zoals ons medelid Joke Sickmann aantoonde. Zij droeg enkele steentjes bij. Ik voel me tot verdieping van deze kleine biografie echter niet geroepen. Het samenstellen van een dik boek over de Bothof's in Nederland en Amerika was al een behoorlijke klus waarvan ik nog steeds uitrust.

Verrassing

door Ina Budde-Korver

Toen Dirk Korver 30-6-1880 na de huwelijksluiting met zijn bruid Wilhelmina Iepenburg uit het stadhuis kwam, wachtte hem thuis een grote verrassing. Uit de bedstee kwamen vier kinderen tevoorschijn. Dit vertelde mijn vader mij althans ooit, en hij had het ook weer van horen zeggen.

Dus of Wilhelmina inderdaad voor Dirk had verzwegen dat zij vier kinderen had uit haar vorige huwelijk met Jan van Essen is niet zeker. Wat wel zeker is: Dirk zou voortaan kostwinner zijn voor een gezin van zeven personen. Als arbeider, later stoker (waarschijnlijk bij de Utrechtse Gasfabriek), zal hij niet veel hebben verdiend. Hij had één zoon van 16 jaar, Jacob, uit zijn tweede huwelijk. En er was een baby op komst, die werd geboren 27-12-1880. Dit kind, Dirk, werd maar 5 maanden oud.

Er zouden nog vijf kinderen volgen: Dirk, Maria, Gerrit, Wilhelmina en Isaac. De geboorte van de drie laatste kinderen, waaronder mijn opa Gerrit, werd aangegeven door de vroedvrouw. Kon Dirk geen vrij krijgen van zijn baas om aangifte te doen, of zag hij het inmiddels niet meer zitten om alweer die gang naar het stadhuis te maken? Dat zou te begrijpen zijn, daar hij in totaal uit drie huwelijken twintig kinderen kreeg, van wie de meesten bij de geboorte of niet

lang daarna zijn overleden.

Dirk overleed 6-4-1898 op 67-jarige leeftijd in Utrecht en liet vijf minderjarige kinderen na. Hij maakte dus niet meer mee dat deze kinderen, in tegenstelling tot die uit zijn vorige huwelijken, allemaal de volwassen leeftijd bereikten, trouwden en voor nageslacht zorgden, behalve dochter Maria, die overleed op 30-1-1905, 20 jaar oud. Dat zijn jongste zoon Isaac in 1924 met zijn gezin naar Amerika emigreerde, en voortaan in de familie "Ome Ies uit Texas" zou heten. En hij wist niet dat een achterkleindochter zich nog eens zou verdiepen in zijn levensgeschiedenis, en daarover zelfs een stukje zou schrijven. Zou hij verrast zijn als hij dat las? Ach, wat een onzin, hij kon helemaal niet lezen, Dirk.

Dirk Korver, * Wilnis 26-12-1830, zoon van Marretje Korver, † Utrecht 6-4-1898. Beroep: arbeider, fabrieksarbeider, stoker.

× 1. Wilnis 29-9-1854 Grietje Kruijshaar, * Waverveen 20-5-1821, † Wilnis 20-1-1861

× 2. Wilnis 6-3-1863 Eva Spruit, * Wilnis 29-1-1835, † Uithoorn 5-5-1871

× 3. Utrecht 30-6-1880 Wilhelmina Iepenburg, * Maartensdijk 14-10-1848, † Utrecht 3-10-1920, weduwe van Jan van Essen.

Signalement (militiecertificaat Prov. Utrecht d.d. 11-9-1854): lengte 1 El 6 Pl 4 Dm 4 St, aangezicht vol, voorhoofd lang, oogen bruin, neus groot, mond ordinair, kin spits, haar blond, wenkbrauwen idem,

merkbare teekenen l. wang. Dirk woonde achtereenvolgens in Wilnis, Vinkeveen en Waverveen, Uithoorn, Abcoude-Proostdij, Wilnis, Utrecht.

De familie Kranen in Schiedam

door Dick Kranen en Lex Verbraeck († 2011)

Inleiding

Gedurende de jaren 1837 tot en met 1913 heeft in Schiedam de firma M. Kranen, aanvankelijk gisthandel, later NV Gistfabriek De Atlas v/h M. Kranen bestaan, opgericht door Michiel Kranen, voortgezet door zijn weduwe, Elisabeth Wilhelmina Kok, uitgebouwd door bouw en verwerving van verschillende branderijen door hun zoon Matthijs Kranen en ten slotte geliquideerd en in onderdelen verkocht door dezelfde Matthijs.

Slechts enkele bedrijven in de Schiedamse jeneverindustrie, zoals bijvoorbeeld Nolet, welke al in 1691 wordt genoemd, en waarvan de nazaten vandaag de dag nog steeds produceren, hebben een langer leven gehad dan het bedrijf van onze voorouders.

Toch verdient de firma Kranen met zijn 76-jarige levensduur, toch ook niet gering, onze aandacht, want omstreeks het begin van de 20^e eeuw stond de toenmalige eigenaar, Matthijs Kranen, in Schiedam bekend als de branderijenkoning.

De opkomst en ondergang van deze firma is het onderwerp van dit verhaal, waarin als hoofdpersonen optreden behalve de hierboven genoemden, Machiel Hendrik en Jan Hendrik, kleinzoons van de stichter, en niet te vergeten hun echtgenotes.

De opbouw van deze hiernavolgende geschiedenis is in grote lijnen de volgende:

- De bronnen, waar komen de gegevens vandaan?
- Wie waren zij? Dit wordt beschreven aan de hand van beknopte genealogische gegevens
- Het bedrijf, van gisthandel tot Naamloze Vennootschap, en de ontbinding ervan na

1913

- Het raadslidmaatschap van Matthijs Kranen

Bronnen

De genealogische en andere gegevens van de familie Kranen zijn voornamelijk door schrijver dezes uitgezocht in de Gemeentearchieven van Schiedam en Rotterdam. Verder zijn er binnen de familie een aantal foto's, bescheiden en enkele voorwerpen bewaard gebleven. De voor dit verhaal meest interessante zijn:

- Een boek met balansen en verlies- en winstrekeningen uit de jaren 1908 t/m 1913 van de N.V. Gistfabriek De Atlas,
- Etiketten van de geproduceerde jenever waaruit blijkt dat die verkocht werd onder de naam De Pakschuit,
- Een reclamefolder uit het jaar 1898 waarin de gist van de firma Kranen wordt aangeprezen.

Een andere bron zijn de familie verhalen afkomstig van het echtpaar Machiel Hendrik Kranen en Adriana Petronella van der Hoeven, hun dochter Hendrika Reiniera Kranen (1900–1986) en haar jongste zuster Wilhelmina Adriana van der Hoeven (Mien) (1884–1955) en van Bernard Kranen (Ben) (1899–1995), zoon van Jan Hendrik Kranen en oom van de schrijver.

Genealogische gegevens: de directe voorouders en de hoofdrolspelers

Generatie I

Michael Kranen ★ Susteren (Limburg) 27-9-1723, + aldaar 20-2-1780. Hij huwt 2-5-1756 Margaretha van der Leeck, + Susteren 3-8-1768. Hun tweede zoon, Johannes Ja-

cobus, * Susteren 21-1-1758, trekt vóór of uiterlijk in 1788 naar Rotterdam en wordt de stamvader van de Rotterdamse tak van de familie. Bij de invoering van de Burgerlijke Stand in 1811 wordt hun familienaam geschreven als *Krane*. Dit is zo gebleven tot de dag van vandaag.

Na het overlijden van Margaretha van der Leeck in 1768 hertrouwt Michiel Cranen op 17 oktober 1768 met Catharina Mols die in 1738 is geboren in Schinveld. Hun oudste zoon Joannes Mathias Cranen (volgt II) wordt op 26-7-1772 geboren in Susteren en vertrekt vóór of uiterlijk in 1808 naar Schiedam. Hij wordt daarmee de stichter van de Schiedamse tak van de familie.

In april 1808 sterft halfbroer Jacobus. Wat opvalt is dat Mathias zich enkele maanden later definitief in Schiedam vestigt, en dat Matthijs zich vóór 1808 diverse malen in Rotterdam laat zien, was dat vanuit Susteren?

- op 8-9-1789 is hij getuige bij de doop van Adriana Maria Kraane, dochter van Jacobus Kraane en Anna Maria van der Hout, getuigen Matthijs Kraane¹ en Adriana van Beek²
- op 22-5-1794 ter gelegenheid van de doop van Michiel zoon van Jacobus Crane³ en Marie van der Hout: Michiel hier den 22. Mey geboren volgens vaders opgave, getuigen Matthijs Crane en Catherine Ophelders
- Maria van der Hout overleed op 25-8-1797. Toen er (toeziende) voogden benoemd moesten worden, was Matthijs nog steeds of opnieuw in de buurt, want samen met Johannes Daems werd hij aangesteld tot voogd van het 'nagelaten kind van wijlen Catharina Maria vander Hout (13-9-1797)⁴

Catharina Ophelders trouwde op 23-4-1795 met Hermanus Bovendeaard (Bovendeerd). Volgens het Rotterdamse (RK) trouwboek was Catharina afkomstig uit Susteren en Herman uit Obbicht. Catharina is gedoopt op 14-12-1767 te Susteren. Haar eerste kind werd gedoopt op 11-7-1795

te Susteren! Het echtpaar woonde aan de Kruskade onder Cool, toen aan de rand van de bebouwing. Even rondkijken in de Rotterdamse digitale Stamboom wijst uit dat Catharina op 15-11-1793 getuige was bij de doop van Catharina Hageman, dochter van Theodorus, afkomstig uit het 'Munsterland' en Petronella Weenen of Wijnen, afkomstig uit het 'Luikerland'. De immigranten zochten elkaar blijkbaar op!

Generatie II

Joannes Mathias Cranen, gedoopt 26-7-1772 in Susteren en overleden in Schiedam op 23-9-1812⁵, moet eerst twee burgers van Schiedam zien te vinden die borg voor hem willen staan en willen verklaren dat zij hem zullen onderhouden mocht hij onverhoopt tot armoede vervallen voor hij zich in Schiedam mag vestigen. Dat lukt hem op 29-8-1808 (de borgen zijn Hendrik Huisker en Joseph Koning) en drie weken later, op 18 september treedt hij in het huwelijk met Johanna Croesen die op 20-12-1772 RK is gedoopt in Ulft en die op 12-3-1865 in Schiedam overlijdt. Als zij in de eerste helft van 1795 naar Schiedam komt, heeft zij een verklaring van indenniteit bij zich van de R.K. parochie van Ulft:

Acte van indenniteit: Wij ondergeteekenden bennen berijd, zoo Joanna Croesen tot onverhoopte armoede zoude koomen te vervallen, haar aan te neemen, en na vermoogen te verpleegen, Ulft 26 May 1795, w.g. F.J.C. ten Beest, Pastor, Jan Hattenschijdt, tans armmeester (26-5-1795)

Johanna Croese was eerder getrouwd geweest met Theodorus Kamman die meestal Dirk of Derk genoemd wordt. Hij was geboren in het Münsterland en trouwt op 28-6-1795 in Schiedam met Johanna Croese. Zij krijgen zeven kinderen, drie dochters en vier zoons, waarvan een dochter en een zoon jong overlijden. Allen worden in Schiedam RK gedoopt.

Dirk Kamman overlijdt 13-1-1808 in Schiedam. Uit het huwelijk met Joannes Mathias worden nog twee kinderen geboren:

1. *Catharina (Elisabeth)*, ~ Schiedam

31-3-1809 (RK), + 3-12-1896, ten tijde van haar huwelijk: dienstbode, × 30-8-1843 Johannes Petrus Gantevoort (* 28-10-1818, + 21-4-1895) te Rotterdam. Volgens akte nr. 1560 d.d. 5-8-1831 heeft zij een buitenechtelijk kind met de naam Maria Elisabeth gekregen dat echter volgens akte nr. 2235 d.d. 20-11-1834 is overleden (een vader wordt niet genoemd). Of dit laatste feit of iets anders de oorzaak is van de verwijdering van haar familie, zowel in Schiedam als in Rotterdam, is niet duidelijk, maar zeker is dat er in de huwelijksakte geen sprake is van enige relatie met haar familie. Ook bij de latere geboorteaangiften van de kinderen uit dit huwelijk verschijnen als getuige geen voor ons bekende namen.

2. *Michiel* (volgt III), * 22-5-1811 en op dezelfde dag RK gedoopt.

Joannes Mathias Kranen overlijdt 23-9-1812 op 40-jarige leeftijd en laat een weduwe achter met vijf kinderen uit haar huwelijk met Dirk Kamman en twee uit haar tweede huwelijk, variërend in leeftijd van bijna vijftien tot iets meer dan een jaar. Johanna Croese gaat niet bij de pakken neerzitten, maar steekt de handen uit de mouwen. Als op 14 april 1836 haar dochter Johanna Gertrudis Kamman (in het doopboek Anna Gertrudis) in Schiedam trouwt met Johannes van Waart, oud 29 jaren en molenaar, blijkt zij in of vlakbij de Hoogstraat samen met die dochter een winkel te drijven.

Het is kennelijk een harmonieus gezin, want bij het huwelijk van Michiel Kranen in 1837, fungeren de drie halfbroers Kamman als getuigen, samen met Johannes van Waart, de echtgenoot van zijn halfzuster Johanna Gertrudis. Hoewel Johanna Croese zelf de schrijfkunst niet machtig is, blijkt zij ervoor gezorgd te hebben dat haar kinderen wel leerden lezen en schrijven⁶, want die ondertekenen als bruidegom en getuigen de huwelijksakte met hun handtekening.

Johanna Croese overlijdt in 1865, meer dan 92 jaar oud, in het pand Hoogstraat 348 te Schiedam, waar zij tientallen jaren gewoond heeft.

Generatie III

Michiel Kranen, * Schiedam 22-5-1811, + Schiedam 9-5-1851 × 15-6-1837 *Elizabeth Wilhelmina Kok*, * Delft 11-3-1810, + Schiedam 11-12-1903. Zij is een dochter van Izaak Johannes Kok en Maria Diederika van Noordeloos. Het is een 'gemengd' huwelijk want hij is RK gedoopt in Schiedam en zij is NH gedoopt in de Oude Kerk te Delft. De kinderen worden echter Nederlands Hervormd opgevoed. Het echtpaar krijgt zeven kinderen, waarvan de eerste drie jong overlijden. De vier laatste kinderen, twee zoons en twee dochters, blijven in leven, worden allen volwassen en trouwen.

Het gaat om:

1. Johanna Kranen, * Schiedam 1-3-1843, + Rotterdam begin januari 1932. Zij trouwt Schiedam 17-9-1862 met Martinus Berck, broodbakker van beroep. Het echtpaar Berck-Kranen krijgt tussen 1863 en 1883 tien kinderen, allen geboren in Schiedam, waarvan er drie jong overlijden. Vijf zoons en twee dochters worden volwassen. Er is van de zoons een vrij omvangrijk nageslacht.

2. Matthijs Kranen (volgt IV), * Schiedam 20-6-1845, + aldaar 20-5-1921. Op hem komen we nog uitgebreid terug.

3. Elizabeth Wilhelmina Kranen, * Schiedam 28-1-1847, + Kralingen 24-11-1878. Zij vertrekt in april 1869 naar Vlaardingen waar zij werkt als hulponderwijzeres. In augustus 1876 keert zij terug naar Schiedam en trouwt aldaar 31-8-1876 met Jan de Bruijn, van beroep vertaler en onderwijzer, oud 25 jaren, geboren in Vlaardingen als zoon van Johannes de Bruijn, molenaar, en Margaretha Hoogerwerf. De jonggehuwden vertrekken naar Rotterdam en vestigen zich in Kralingen, waar E.W. de Bruijn-Kranen op 24-11-1878 overlijdt. De aangifte wordt gedaan door haar echtgenoot en haar broer Matthijs Kranen.

4. Michael Kranen, * Schiedam 26-4-1849, + Rotterdam 10-9-1900.

Ten tijde van zijn huwelijk in 1837 is

Michiel Kranen nog gistkopersknecht, maar later dat jaar begint hij een eigen gisthandel onder de naam M. Kranen. Er zijn aanwijzingen dat Elisabeth Wilhelmina Kranen-Kok in een vroeg stadium betrokken is geraakt bij het reilen en zeilen van de firma. Als Michiel op 9-5-1851 twee weken voor zijn 40^e verjaardag overlijdt, besluit zij de zaak voort te zetten.

In 1850 wordt in alle Nederlandse gemeenten het Bevolkingsregister ingevoerd en vanaf dat jaar kan men zien waar iemand woonde, wie er inwoonde en welk beroep de bewoners uitoefenden. In 1850 blijkt het echtpaar Kranen-Kok met vier kinderen te wonen aan de Hoogstraat in Schiedam. Over het huisnummer bestaat geen zekerheid omdat de gegevens van de Burgerlijke Stand en van het Bevolkingsregister niet met elkaar in overeenstemming zijn. Het was of nummer 157 A, of nummer 152. Er woont daar nog een familielid, zuster van de vrouw des huizes, Cornelia Johanna Kok, * Rotterdam 21-11-1817, † Schiedam 3-10-1899. Cornelia Johanna blijft ongehuwd en kan op de Hoogstraat belast zijn geweest met de zorg voor het huishouden en de kinderen van haar zuster en zwager. Eind juni 1860 verhuist Maria Diederika Kok-van Noorde-loos, moeder van de twee gezusters aan de Hoogstraat, van Noordwolde in Friesland waar haar man ruim drie jaar eerder is overleden, naar Schiedam en trekt bij haar twee dochters in. Zij overlijdt daar bijna tien jaar later op 8-3-1870. Er zijn in het huis van Elisabeth Wilhelmina Kranen-Kok dus genoeg familieleden om op de kinderen te letten, zodat Elisabeth Wilhelmina zich aan de gisthandel kan wijden.

Zij heeft dat tientallen jaren met overgave gedaan, want zij wordt in de familie-verhalen altijd genoemd als degene die de firma groot heeft gemaakt.

Er komen in verschillende akten in Schiedam ook nog neven of achterneven voor met de achternaam Kok die het beroep van gistkoper blijken uit te oefenen.

Dit hoeft niet te betekenen dat zij in jaargang 20

de firma waren opgenomen; zij kunnen in Schiedam het vak van gistkoper hebben geleerd om met die kennis later elders in Nederland hun brood te verdienen.

Het is zeer wel mogelijk dat zij daarbij optraden als agenten van de firma M. Kranen. De folder over de Atlasgist die bewaard is gebleven en die stamt uit het begin van de twintigste eeuw, laat zien dat *Gistfabriek De Atlas*⁷ zijn gist door heel Nederland⁸ verkocht en zelfs klanten had in Aken.

Wat uiteraard niet uit de folder blijkt is de export van gist naar Engeland, met de zogenaamde (Engelse) gistboot, zoals blijkt uit de Monsterverslagen van de Vereniging van Gisthandelaren.

Het is niet waarschijnlijk dat de verkoop in een zo groot gebied geheel geregeld werd vanuit Schiedam. In de familie verhalen komt Michiel Kranen niet voor, hoewel hij de oprichter was van de firma M. Kranen. Dat is wel begrijpelijk. Hij is jong gestorven en daarna volledig overschaduwd door zijn ondernemende weduwe die tientallen jaren haar stempel op de firma Kranen heeft gezet.

De verhalen die over haar zijn overgeleverd, wekken de indruk dat zij een hartelijke, meelevende en intelligente vrouw was, met voldoende zakelijk inzicht om zich zonder moeite te handhaven in de harde mannenwereld van de gisthandel. Haar bewaard gebleven portret tekent haar als een wilskrachtige dame.

Als wij letten op de dingen die Michiel Kranen heeft gepresteerd tussen 1837 en zijn dood in 1851, dan moet hij een flinke en ondernemende man geweest zijn. Er was moed voor nodig om in 1837 een eigen zaak te beginnen en het feit dat hij in 1850 met zijn gezin aan de Hoogstraat kon wonen, is ook veelzeggend. Daar wonen was voorbehouden aan mensen met een jaarinkomen dat ver boven de armoedegrens lag.

Generatie IV

De broers Mathijs (1845–1921) en Michael (1849–1900) waren beiden actief in de gisthandel. In akten van de Burgerlijke

Stand waarin Michael voorkomt wordt hij steevast gistkoper genoemd. Hij trouwt op 1-5-1889 met Maatje Bertou, * Biervliet 4-2-1856, dochter van Jacob Bertou, timmerman, en Catelijntje Francijntje Thomas. Het echtpaar krijgt een zoon, Willem Elisa Kranen, * Schiedam 11-1-1891, + aldaar ongehuwd 13-6-1918, mogelijk aan de Spaanse griep.

Michael zal, evenals zijn oudere broer en zusters, de lagere school in Schiedam hebben bezocht, want allen zijn de schrijfkunst machtig. Dat sprak in de 19^e eeuw niet vanzelf, de Wet op de Leerplicht dateert van 1900. Welke verdere opleiding Matthijs en Michael hebben genoten, is niet bekend. Zij waren te oud om behoord te hebben tot de eerste leerlingen van de HBS, want scholen van dit type zijn pas in 1863 van start gegaan. Wel zal hun moeder erop toegezien hebben dat zij zich de boekhoudkundige kennis eigen maakten die zij als ondernemers nodig zouden kunnen hebben.

Michael heeft overigens ook korte tijd een branderij gedreven en wel in Delfshaven aan de Mathenesserdijk onder de naam De Verwisseling. Helaas is dit in augustus 1886 geëindigd met een faillissement. Waarschijnlijk huurde hij pand en ketels, want op de schatting van de waarde van de inventaris staan slechts wat kleinere inventarisstukken vermeld ter waarde van f. 255,-

Matthijs was, zeker zakelijk gezien, de oogappel van zijn moeder, want hij is later onbetwist de baas van de familiezaak. Hij trouwt als 23-jarige op 1-7-1868 in Schiedam met de vijf jaar oudere Hendrika Reinira Hoegen, * Baak (Steenderen) 8-5-1840, dochter van Joannes Henricus Hoegen, timmerman/kuiper in Steenderen, en Joanna Christina Mentink. De familie was katholiek, zoals vele families in dat deel van Gelderland. Matthijs Kranen en zijn moeder zullen daaraan niet al te veel gewicht toegekend hebben, want tenslotte was Michiel Kranen oorspronkelijk ook RK.

Bestudering van het 'Uittreksel uit het Bevolkingsregister' van Steenderen van de

jaren 1860–1870 levert enkele opmerkelijke gegevens op:

Moeder Johanna Christina Mentink is na het overlijden op 17-9-1850 van Johannes Henricus Hoegen hertrouwd met Petrus van Reeken, eveneens kuiper van beroep. Hij had kennelijk een bloeiende nering (overgenomen?), want zijn vrouw en de vier kinderen Hoegen staan allen als kuiper genoteerd. Dan komt er in maart 1862 zelfs een kuipersleerling, die echter in juli d.o.v. weer vertrekt. Er komen ook nog twee mannelijke dienstboden in de jaren 1862–1864, die echter respectievelijk slechts 7 en 14 maanden blijven. Was de sfeer daar niet zo prettig of ...?

Op het uittreksel uit het bevolkingsregister van Steenderen staat op de regel van Hendrika Reinira: Ambtshalve doorgeslagen 1862 en als domicilie Zutphen⁹, maar in het bevolkingsregister van Zutphen is ze niet te vinden. In ieder geval, hetzij uit Steenderen, hetzij uit Zutphen, Hendrika vertrekt naar Den Haag, zoals blijkt uit het bevolkingsregister van Schiedam. Ook in Den Haag is ze (nog) niet gevonden.

Op 1-10-1863 schrijft ze zich in in Schiedam, komend van Den Haag. Aanvankelijk was haar beroep¹⁰ dienstbode. Op 2-5-1867 krijgt ze een dochter op het adres Broersveld wijk C nr. 672b.

Opmerkelijk is dat dit kind op haar trouwdatum of daarna, niet word geëcht. Matthijs zal dus waarschijnlijk niet de vader zijn geweest. Op 10-12-1867 overlijdt dit kind.

De jonggehuwden hadden nogal haast want hun oudste zoon *Machiel Hendrik* (volgt V) komt reeds op 27-9-1868 in Schiedam ter wereld en wordt vernoemd naar zijn beide grootvaders.

De tweede zoon *Jan Hendrik* (volgt V), vernoemd naar de grootvader van moederszijde, wordt op 5-11-1871 geboren. Als er al sprake van huwelijksgeluk geweest is, dan heeft dat waarschijnlijk niet veel langer geduurd dan tot de jaren 1872/73¹¹. In die tijd openbaarden zich de eerste symptomen van

haar latere geestelijke toestand, zich uitend in een vorm van agressieve buien ten opzichte van haar man en anderen.

Op 12-9-1873 volgt de geboorte van een dochter, die naar haar grootmoeder Elizabeth Wilhelmina Kranen wordt genoemd. Dit kind blijft amper elf maanden in leven en overlijdt 1-8-1874.

Hendrika Reinira Hoegen is dan weer in verwachting en baart 25-12-1874 een tweeling die ontijdig wordt geboren en kort na de geboorte overlijdt. Veertien maanden later, op 25-2-1876, schenkt zij het leven aan nog een zoon die de voornamen Johan Christiaan krijgt. Het kind is vrijwel zeker vernoemd naar zijn grootmoeder van moederszijde, Johanna Christina Hoegen-Mentink. Ook Johan Christiaan is geen lang leven beschoren, want hij overlijdt 15-4-1877, nog geen veertien maanden oud, net na de opname van zijn moeder in Sint Joris.

Eind maart 1877 gaat het niet langer en wordt in overleg met de huisarts besloten tot opname in Sint Joris. Dat het hoog tijd is blijkt uit de snelheid waarop de gebeurtenissen elkaar gaan opvolgen:

Op 23 maart vult Matthijs de 'Staat van Inlichtingen' ten behoeve van de opname in, op 25 maart vult de huisarts zijn deel van het

formulier in en op 26 maart geeft de burgemeester van Schiedam zijn machtiging tot opname in Sint Joris te Delft af. Op 4 en 5 april geven respectievelijk de Officier van Justitie en de President van de Arrondissementsrechtbank van Rotterdam machtiging tot opname, die dan ook op 5 april plaats heeft.

Tot haar overlijden in 1925 is ze in St Joris opgenomen geweest. Wat dit drama voor Matthijs Kranen heeft betekend, is niet overgeleverd, maar dat het grote invloed heeft uitgeoefend, hoeven wij niet te betwijfelen. Hij heeft wellicht eerst nog hoop gekoesterd dat zijn vrouw in Delft zou genezen en terug zou keren, want uit het Bevolkingsregister blijkt dat Hendrika Reinira Hoegen niet direct is uitgeschreven naar Delft. Dat hoefde ook niet, want een patiënt die in een andere gemeente werd verpleegd, kon voorlopig ingeschreven blijven in de voormalige woonplaats. Pas bij de volkstelling van 1880 wordt zij in Schiedam uitgeschreven naar Delft en dan moet Matthijs Kranen de hoop op genezing hebben opgegeven. Uit het verdere verloop blijkt dat Matthijs nadien al zijn aandacht en energie aan de verdere ontwikkeling van het bedrijf heeft gegeven.

Staat van inlichtingen omtrent de personen die men wenscht opgenomen te zien in het Geneeskundig Gesticht voor Krankzinnigen (het St. Joris Gasthuis) te Delft.¹² Vraag 1-15 liefst te beantwoorden door de naastbestaanden of het gemeentebestuur dat de opname verlangt. Vraag 15 e.v. door den geneesheer die den lijderes¹³ laatstelijk behandelde.

1. Naam en voornamen van de lijderes?
2. Datum der geboorte?
3. Geboorteplaats?
4. Beroep
5. Woonplaats?
6. Gehuwd, ongehuwd, aantal kinderen
7. Naam, beroep en woonplaats van den echtgenoot?
8. Geloofsbelijdenis a. van den lijderes
b. van haren echtgenoot
9. Namen, beroep en woonplaats van de ouders.
10. Waar en wanneer zijn hare ouders overleden?
11. Naam, beroep en woonplaats van dengene die de magtiging tot opneming heeft aangevraagd
12. Naam, beroep en woonplaats van den curator?

Hendrika Reinira Hoegen
8 mei 1840
Baak, gemeente Steenderen
zonder beroep
Schiedam
gehuwd¹⁴ – drie kinderen¹⁵
Matthijs Kranen, gistkooper, Schiedam

Rooms Catoliek
b. Gereformeerd
Jan Hendrik Hoegen – kuiper – Baak
Johanna Christina Mentink
Jan Hendrik Hoegen overleden te Baak
Matthijs Kranen, gistkooper, Schiedam

—

<p>13. Naauwkeurig adres van den-gene der bloedverwanten met wien eventueel zal moeten worden gecorrespondeerd?</p> <p>14. In welke klasse en voor wiens rekening wordt de verpleging op de hiervoor gestelde voorwaarden verlangd?</p>	<p>Matthijs Kranen, gistkooper, Singel A 174, Schiedam</p> <p>In de tweede klasse voor rekening van Matthijs Kranen</p>
<p>Aldus opgemaakt te Schiedam den 23 Maart 1877 door (handtekening) M. Kranen</p>	
<p>15. Wanneer en onder welke verschijnselen heeft zich hare krankzinnigheid het eerst geopenbaard, wat is er verder met haar voorgevallen tot aan de opname in het gesticht?</p> <p>16. Is, o.a. de krankzinnigheid aanhoudend of periodiek?</p> <p>Is er neiging tot zelfmoord?</p> <p>Bestaat er eene bepaald voorheerschende waanvoorstelling (idée fixe)?</p> <p>Is zij ook gevaarlijk voor anderen?</p> <p>Werken sommige bepaalde indrukken, woorden, gebaren, voor vallen, enz. nadeelig?</p> <p>17. Zoo er tevens epilepsie aanwezig is, wat valt dan van deze op te merken: haar ontstaan, verloop, enz.?</p> <p>18. Is zij ook wegens de tegenwoordige krankzinnigheid onder geneeskundige behandeling geweest?</p> <p>Welke geneeswijze is er aangewend?</p> <p>Wie was haar geneesheer?</p> <p>19. Is zij vroeger reeds krankzinnig geweest?</p> <p>Hoe vele malen?</p> <p>Wanneer en onder welke verschijnselen?</p> <p>20. Werd zij reeds vroeger in een krankzinnigen-gesticht verpleegd? Waar en wanneer?</p> <p>21. Zijn er ook oorzaken bekend, die tot het voortbrengen harer tegenwoordige krankzinnigheid kunnen hebben meegewerkt?</p> <p>22. Hebben zich onder hare bloedverwanten (in de rechte lijn of in de zij-liniën) nog andere gevallen van krankzinnigheid voorgedaan?</p> <p>23. Maakt zij gebruik van sterken drank?</p> <p>24. Heeft zij vroeger aan eenige ziekte geleden en zoo ja, aan welke?</p> <p>25. Hoedanig is de toestand der maandstonden bij de lijderes?</p> <p>26. Hoedanig waren hare verstandsontwikkeling, beschaving, karakter en humeur?</p>	<p>Vier of vijf jaren¹⁶ geleden heeft de krankzinnigheid zich het eerst geopenbaard onder verschijnselen van groote onrust, allerlei hallucinaties, verval van den reuk en verregaande boosaardigheid. De hallucinaties hebben haar in den laatsten tijd nagenoeg verlaten, de boosaardigheid nam echter zeer toe, zoodat zij bedreigingen tegen haar man en anderen deed en reeds eenige malen tot dadelijkheden overging</p> <p>Periodiek</p> <p>neen</p> <p>neen</p> <p>ja</p> <p>mij niet bekend</p> <p>—</p> <p>ja</p> <p>nu en dan verplaatsen uit haar dagelijksche omgeving</p> <p>de ondergetekende.</p> <p>mij niet bekend</p> <p>neen</p> <p>neen</p> <p>mij niet bekend</p> <p>neen</p> <p>mij niet bekend</p> <p>normaal</p> <p>weinig ontwikkeld</p>

27. Heeft zij ook bijzondere gewoonten en neigingen of geliefkoosde bezigheden?	neen
Aldus opgemaakt te Schiedam, den 25 Maart 1877 door den geneesheer: (handtekening) w.g. L.J. Delbaere	

Let wel, dit gebeurt in dezelfde maand dat Matthijs besloten heeft een branderij te stichten op de Noordvestgracht. Op 2 maart 1877 vraagt hij de nodige vergunning aan die hem op 16 maart wordt verleend. Op 28 maart d.o.v. wordt bij Notaris Lechner de koopakte van het perceel weiland van 420 m², waarop gebouwd moet gaan worden, gepasseerd.



Matthijs Kranen en Martinus Berck¹⁷ hebben op 26 maart 1877 verklaard dat ze de kosten van haar opname in Sint Joris in de 2^e Klasse, zonder genot van eene afzonderlijke Zitkamer, Slaapkamer en Dienstbode op zich zullen nemen.

De Voorwaarden tot Opneming en Verpleging vermelden onder meer het volgende:

1. vereist voor opname zijn een Rechterlijke machtiging
2. een Verpleegcontract
3. en een ingevulde Staat van Inlichtingen betreffende de verpleegde
4. de kosten voor verpleging in de 2^e Klasse bedragen f 130,- per kwartaal, bij vooruitbetaling verschuldigd
5. daarboven moet er voor voldoende onder- en bovenkleding worden gezorgd
6. patiënten dienen van wege en voor rekening van hun betrekkingen of besturen gebracht en weggehaald te worden. Vervoer door de stad moet per gesloten rijtuig (vigilante) geschieden (deze zijn eventueel aan het station te huur,

en mocht er hulp nodig zijn van een politieagent, geen nood, deze is *altijd* aanwezig).

Op de bij opname gemaakte patiëntenkaart wordt als antwoord op de vraag naar de vorm der psychose vermeld: *dementia praecox* (jugendlige Verblödung)¹⁸ met als toevoeging Kp VII p. 264¹⁹. Dit betekent dat ze leed aan voortijdige demencie gepaard aan een algehele verdwazing, zoals beschreven in het handboek uit die tijd *Compendium der Psychiatrie* (1883) geschreven door de Duitse psychiater Emil Kraepelin.

Op blz. 264²⁰ van genoemd werk echter wordt *Delirium Alcoholicum* beschreven. Mogelijk dat in een andere druk wel op een pag. 264 haar kwaal wordt beschreven.

Als haar zoons Machiel Hendrik en Jan Hendrik in Schiedam trouwen, respectievelijk in 1894 en 1897, wordt beide keren een verklaring overlegd van de geneesheer-directeur van Sint Joris dat de moeder van de bruidegom haar toestemming niet kan geven omdat zij niet in staat is haar wil kenbaar te maken.

Blijkens een telegram, gezonden naar Driebergen in de maand juli 1915, waar Matthijs sinds april 1914 in Huize Vrederust, Hoofdstraat 25²¹, Rijsenburg, woonde, was er een ernstige crisis, want overkomst wordt gewenst, niet dringend, geacht. Aanvankelijk was dit telegram naar Velle-vest/Schiedam verzonden, dit betekent of een gebrekkige administratie van St. Joris, of een omissie van Matthijs.

Iets dergelijks is er aan de hand na het overlijden van Matthijs in mei 1921, de nota van de verpleegkosten over het 4^e kwartaal 1921 komt onbestelbaar retour met de opmerking dat geadresseerde overleden is. De Secretaris-Rentmeester van St. Joris wendt zich nu maar tot M.H. Kranen, omdat hij

daar toevallig het adres van had gekregen. Daarop volgend wordt in november 1921 een nieuw verpleegcontract opgesteld tussen St. Joris en de erfgenamen M.H. Kranen en J.H. Kranen ten behoeve van hun moeder voor verpleging, maar nu in de 3^e Klasse. Haar toestand rechtvaardigde waarschijnlijk immers al geruime tijd niet de extra kosten verbonden aan opname, c.q. verpleging in de 2^e klasse.

Op 19-8-1921 start Machiel Hendrik, mede namens Jan Hendrik en Johanna Kranen en Willem Elisa Berck, de procedure die moet leiden tot ondercuratelestelling van H.R.H. Op 8 oktober d.o.v. begeven de Rechter Commissaris, de Officier van Justitie en de Griffier van de Arr. Rechtbank van Den Haag zich naar Sint Joris ten einde de gerequesteerde te vragen: (ik citeer) *'of zij geen bezwaar had tegen de gevraagde onder-curateele stelling, waarop zij onder een vloed van onsamenhangende woorden verklaarde daartegen geen bezwaar te hebben'*.

Op een wel zeer cynische manier hadden de heren van de Rechtbank de formaliteiten vervuld! Op 3 november wordt positief beslist op het ingediende verzoek.

Per 1-2-1922 worden M.H. en J.H. door het Kantongerecht van Delft respectievelijk als curator en toeziend curator benoemd.

Vanaf haar opname werd er iedere een maand een aantekening omtrent de toestand van H.R.H. gemaakt. Veelal volstaat de psychiater met de melding: *als voren, of, toestand onveranderd*. Door de jaren heen regelmatig terugkerende opmerkingen zijn: *ongedurig, bemoeziek, dwaze verhalen en onbetamelijke handelingen, twistziek, geen belangstelling voor haar gezin, verricht grof huiswerk, praat voortdurend in zichzelf, scheldend, dan weer rustig, heeft alle besef van de werkelijkheid verloren, etc. etc.* De ergste aantekening is van februari 1887: *Haren man bij zijn bezoek schandelijk uitgescholden en met vuile taal weggejaagd.*

De huishoudsters

Voor de derde keer in drie opeenvol-

gende generaties waren er kinderen Kranen die opgroeiden in wat wij tegenwoordig een éénoudergezin noemen. De beschikbare gegevens wekken de indruk dat zowel Johanna Croese als Elizabeth Wilhelmina Kok voor deze situatie een oplossing hadden weten te vinden die hun kinderen een geborgen jeugd garandeerde.

Matthijs Kranen lijkt daarin niet goed te zijn geslaagd en dat blijkt onder meer uit de stoet van huishoudsters die volgens het Bevolkingsregister van 1877 tot zijn overlijden in 1921 in zijn huis de scepter hebben gezwaaid en die respectievelijk voor het moederloos achtergebleven gezin en de onbestorven weduwnaar mochten zorgen.

Wat opvalt aan de opeenvolgende huishoudsters is hun leeftijd, de kortstondigheid van hun dienst en hun over het algemeen landelijke herkomst:

1. Annetje Schwarze-Ommering, weduwe, * Vlaardingens 13-8-1825, 52 jaar, blijft 3 jaar van 1877 tot 15-7-1880, vertrekt naar Rotterdam.
2. Cornelia Margaretha van Ginkel-Bettink, weduwe, * Utrecht 13-8-1829, 51 jaar, blijft 1 jaar van 13-9-1880 tot september 1881, vertrekt naar Rotterdam.
3. Menke Grensbach-Koster, weduwe, * Workum 2-11-1847, 34 jaar, blijft 4 jaar van 26-8-1881 tot 28-11-1885, vertrekt naar Rotterdam.
4. Dina Cornelia Nolet, * Zierikzee 1-10-1841, 44 jaar, blijft 2 jaar van 21-11-1885 tot 15-12-1887, vertrekt naar Utrecht.
5. Maatje Bertou, * Biervliet 4-2-1856, 31 jaar, huwt op 1-5-1889 Michael Kranen, broer van Matthijs, blijft dus 1½ jaar van 14-11-1887 tot april 1889.
6. Antje van Leeuwen, * Brielle 7-1-1852, 37 jaar, blijft ca ½ jaar, van 7-5-1889 tot ca. midden november 1889, vertrokken met onbekende bestemming.
7. Martina Gerarda Jarzanetta van der Linde, * Oegstgeest 16-4-1861, 28 jaar, blijft 2 maanden van 18-11-1889 tot fe-

bruari 1890, vertrekt naar Groningen.

8. Maria Luyendijk, * Abbenbroek 22-11-1863, oud 26 jaar, blijft 31 jaar, van 12-2-1890 tot zijn overlijden. Vertrekt op 22-11-1922 naar Heenvliet en vandaar op 27-10-1941 naar Leiden waar ze op 13-4-1944 overlijdt.

Aanvankelijk lijkt Matthijs een voorkeur voor het wat bedaagde, ervaren, moederlijke type vrouw te hebben gehad. Als de jongens wat ouder zijn, gaat hij zo te zien meer aan zich zelf denken. Hertrouwen is er niet bij, maar huiselijke gezelligheid is niet verboden!

Deze stroom van steeds nieuwe verzorgers zal geen gunstige invloed hebben uitgeoefend op de ontwikkeling van de twee kinderen die toch feitelijk halve wezen waren. Veel van wat later is gebeurd zou wel eens zijn basis kunnen hebben in het gebrek aan geborgenheid waaronder Machiel Hendrik en Jan Hendrik Kranen in hun jeugd moeten hebben geleden. Dat werd waarschijnlijk mede in de hand gewerkt door de autoritaire manier van optreden van Matthijs Kranen. Want die komt in verschillende verhalen niet over als een vader en opvoeder die gezegend was met veel psychologisch inzicht.

Verwijdering

De oorzaak van de verwijdering tussen de beide broers Machiel Hendrik en Jan Hendrik die tot in 1912 beiden in Schiedam gewoond hebben en met elkaar te maken hadden binnen de firma Kranen, is bekend: de respectievelijke echtgenotes konden elkaar niet uitstaan.

Generatie V

Jan Hendrik Kranen is op 13-5-1897 in Schiedam getrouwd met Johanna Christina Rijnten (* Schiedam 28-1-1876, + Hilversum 6-3-1951). Het echtpaar kreeg vijf kinderen, drie zoons en twee dochters. De drie zoons zijn allen getrouwd en hebben nageslacht; van de twee dochters is de oudste als baby van nog geen drie maanden overleden en de jongste, Marie Gertrude Christine, is

ongetrouwd gebleven en bij haar ouders blijven wonen.

Over Machiel Hendrik Kranen weten we meer dan over Jan Hendrik. Dat gaat voor een deel terug op eigen herinnering van Lex Verbraeck, voor een deel op verhalen van zijn moeder en tante Mien, de jongste schoonzuster van zijn grootvader, en voor de rest op speurwerk in de archieven van Apeldoorn, Den Haag, Rijswijk en Schiedam.

Machiel Hendrik Kranen is op 27-9-1868 in Schiedam geboren en op 26-2-1939 in zijn huis Laan van Meerdervoort 532 in Den Haag overleden aan keelkanker. Na de lagere school mocht hij van zijn vader naar de HBS. Eind 1885 zat hij in de hoogste klas en hij zou in mei 1886 nog als 17-jarige eindexamen doen. Daar is niets van gekomen, want in de kerstvakantie deelde zijn vader hem mee dat hij per 1 januari moest ophouden met dat gelee, want '*ik heb je in de zaak nodig*'. Dit was waarschijnlijk maar één van de pedagogische en psychologische missers van Matthijs Kranen. Machiel Hendrik heeft in mei d.o.v. nog wel als extraneus eindexamen gedaan, maar het diploma niet gehaald omdat hij een half punt tekort kwam om geslaagd te zijn.

Na enkele jaren in de firma Kranen gewerkt te hebben als 'kantorbediende' is hij door Matthijs Kranen op een uitgebreide stage gestuurd naar verschillende landen van Europa. Hij moest zich op de hoogte stellen van de nieuwste methoden voor het kweken en voor de microbiologische bewaking van de kwaliteit van gist²². Hij heeft eerst vele maanden stage gelopen in München, waarschijnlijk bij de beroemde Spatenbrauerei. Daarna schijnt hij Pilsen in Bohemen bezocht te hebben om zich bij de brouwerij van Pilsner Urquell op de hoogte te stellen van de gang van zaken aldaar. Hij is van deze studiereis teruggekomen met een grote hoeveelheid nieuwe kennis en een diepgaande, en levenslange, afkeer van de Pruisische mentaliteit en het Pruisische militarisme. Daarna heeft hij wederom vele maanden, stage gelopen bij

de befaamde Carlsberg brouwerij in Kopenhagen, toen het Mekka voor allen die wilden weten hoe gist op wetenschappelijk verantwoorde wijze gekweekt kon worden. Denemarken en zijn bevolking spraken hem enorm aan en hij heeft daar niet alleen hard gewerkt, maar ook het land uitgebreid bereisd. Na zijn terugkeer, waarschijnlijk omstreeks 1891, vatte hij zijn werk voor de firma Kranen weer op, nu als expert voor het wetenschappelijk verantwoord kweken van gist. Er is uit deze tijd een foto van hem, gemaakt door de bekende Schiedamse fotograaf Van Diggelen in het bedrijfslaboratorium van de firma Kranen, waar hij duidelijk als baas op staat te midden van enkele laboranten voor een laboratoriumtafel met microscopen, bunsenbranders en reageerbuizen. Dat de foto uit deze tijd stamt, is te zien aan zijn baard die hij in München had laten staan en die hij kort voor zijn huwelijk in 1894 weer zou laten afscheren.



Machiel Hendrik en Adriana Petronella van der Hoeven in 1917

Hij was intussen verloofd met *Adriana Petronella van der Hoeven*, * Schiedam 30-6-1867, + 's-Gravenhage 1-5-1945. Zij is gestorven aan kanker en niet aan de gevolgen van de hongerwinter, want haar beide schoonzonen in Den Haag hebben er altijd voor kunnen zorgen dat zij de gehele oorlog genoeg te eten had. Jaantje, zoals Adriana Petronella algemeen werd genoemd, was het oudste kind van Gerrit van der Hoeven en Gerritje Noordijk, beiden afstammelingen van families die al generaties in Schiedam woonden en meestal werkzaam wa-

ren bij branderijen. Gerrit van der Hoeven had zich aan dat milieu weten te onttrekken, was barbier geworden en dreef een bloeiende kapperszaak in Schiedam. Bijn al zijn kinderen zijn naar de kweekschool gestuurd en onderwijzer of onderwijzeres geworden. Jaantje was daarop geen uitzondering en heeft op 31-10-1885 in Den Haag met succes het examen voor onderwijzeres afgelegd.

De enige die niet naar de kweekschool is gegaan, was de jongste zuster van Jaantje, tante Mien, die zichzelf, waarschijnlijk terecht, ongeschikt achtte voor het beroep van onderwijzeres. Na lang aandringen mocht zij een opleiding volgen tot kostuumnaaister en dat was een vak waarin zij uitblonk.

Het moet Jaantje, immers van betrekkelijk eenvoudige komaf, veel voldoening hebben gegeven dat zij er in geslaagd was de oudste zoon van de toen al vermogende Matthijs Kranen aan de haak te slaan.

Machiel Hendrik Kranen en Adriana Petronella van der Hoeven zijn op 16-8-1894 in Schiedam getrouwd. Het echtpaar kreeg zeven kinderen: één zoon Matthijs (1895-1935) en zes dochters, waarvan er één zeer jong is overleden. Hendrica Reinira Kranen, vernoemd naar haar grootmoeder van vaderszijde, was het derde kind en de tweede dochter. Haar oudste zuster Gerda was, geheel volgens de traditie, vernoemd naar Gerritje Noordijk, haar grootmoeder van moederszijde.

Machiel Hendrik Kranen was intelligent, handig, creatief en artistiek. Hij was een liefhebber van muziek en kon goed tekenen. Zijn handigheid was spreekwoordelijk binnen de familie en voor hem gold: 'wat de ogen zien, maken de handen'. Tot enkele maanden voor zijn dood in 1939 was hij voortdurend bezig met het maken van dingen, voor zijn eigen huis en voor zijn kinderen en kleinkinderen.

Machiel bespeelde zelf geen instrument, maar had dat in zijn jeugd wel gedaan. Er was in het ouderlijk huis een piano en zeker is dat hij als jongen graag daarop speelde.

Hij heeft waarschijnlijk ook les gehad. Maar dat voortdurende getingel van zijn oudste zoon beviel vader Matthijs niet. Hij liet op een dag de timmerman komen en gaf opdracht de piano te verzagen tot stoven. Mijn moeder heeft een van die stoven meegenomen uit haar ouderlijk huis, hij staat nu bij mij, en zij kon met grote verontwaardiging vertellen over wat zij een wandaad noemde. Machiel heeft daarna nooit meer een muziekinstrument willen aanraken. Ook dit is een van de voorbeelden van het gebrek aan psychologisch en pedagogisch inzicht dat Matthijs Kranen tentoonspreidde in de opvoeding van zijn kinderen.

Machiel bleef na zijn stage en huwelijk nog enige tijd kantoorbediende omdat hij het bedrijf van alle kanten moest leren kennen. Hij is in 1898 in de firma opgenomen, want uit het Bevolkingsregister van Schiedam blijkt dat zijn beroep in die tijd is veranderd van 'bediende' in 'brander'. Op de balans en verlies- en winstrekeningen tussen 1908 en 1911 prijkt zijn handtekening met daarbij de kwalificatie van 'directeur'. Zijn vader Matthijs Kranen tekent als eigenaar van de firma en ook zijn broer Jan Hendrik zet iedere keer zijn handtekening, en wel als commissaris.

Machiel Hendrik Kranen heeft in januari 1911 zijn zilveren jubileum bij de firma gevierd. Als cadeau kreeg hij een toen ongetwijfeld kostbare pendule van zwart marmer met twee zwart marmeren pendanten, die nu in het bezit zijn van zijn kleindochter Jeanne Heuvelink in Apeldoorn. Bovenop de pendule, die typisch Victoriaans is en de vorm heeft van een soort obelisk, zit een zilveren plaatje met de naam ATLAS, de merknaam van de gist die door de firma Kranen werd gekweekt en verkocht. Korte tijd later is binnen de familie de ruzie uitgebroken die heeft geleid tot de liquidatie van de firma tegen het einde van het jaar 1913.

De familieruzie

Tante Mien die niet op haar achterhoofd was gevallen en het einde van de firma Kranen van dichtbij had meegemaakt, had een

duidelijk oordeel over de liquidatie van de firma: 'Matthijs Kranen zou nooit tot opheffing hebben besloten als hij *twee aardige schoondochters*²³ had gehad'. Deze uitspraak legt de verantwoordelijkheid voor de opheffing van de firma voor een groot deel bij de echtgenotes van Machiel Hendrik en Jan Hendrik Kranen. Wat er in de familie over deze twee vrouwen verteld wordt, maakt het waarschijnlijk dat tante Mien het bij het rechte eind had.

De visie van Bernard Kranen op het uit elkaar spatten van het familiebedrijf is de volgende: 'De verhouding tussen mijn grootvader met huishoudster werd slecht toen de beide schoondochters *kritiek* gingen uiten, dat is mede oorzaak geweest van het vertrek uit Schiedam van mijn ouders met hun kinderen.'

De families Kranen en Rijnten waren al eerder aan elkaar geparenteerd geraakt, want op 29-11-1891 trouwde Machiel Johannes Berck, tweede zoon van Martinus Berck, broodbakker te Schiedam, en Johanna Kranen, zuster van Matthijs Kranen en tante van Machiel Hendrik en Jan Hendrik, met Maria Geertruida Rijnten, de bijna negen jaar oudere zuster van Johanna Christina Rijnten. Matthijs Kranen is bij dit huwelijk als oom getuige voor de bruidegom.

De familieverhalen geven aan dat Johanna Christina Kranen-Rijnten in haar huwelijk de touwtjes in handen had. Dat was waarschijnlijk ook wel nodig, want haar echtgenoot moet, wellicht als gevolg van zijn jeugd, een teruggetrokken en timide man zijn geweest. Andere verhalen wekken de indruk dat zij nogal hooghartig kon optreden tegen familieleden, vooral als zij wist dat die niet tegen haar waren opgewassen. Of zij altijd zo is geweest, of door haar huwelijk zo is geworden, is niet meer te achterhalen. Het is echter vrijwel zeker dat zij de eerste vijftien jaar van haar huwelijk in Schiedam niet gelukkig is geweest. Als jonge bruid van nog geen 22 jaar kwam zij immers in een wespennest terecht.



Stoomkorenmolen De Draak

Financiële zorgen waren er niet: haar man werkte voor de familiefirma en kreeg een behoorlijk salaris. De firma bloeide en werd nog steeds uitgebreid, zoals bijvoorbeeld in 1899 toen de Stoomkorenmolen De Draak aan de Noordvest werd aangekocht.

Jaantje van der Hoeven kon niet accepteren dat haar kinderen volwassen werden, een eigen leven wilden leiden en zich daarmee onttrokken aan haar heerszucht. Toen haar oudste dochter Gerda in 1916 op de kweekschool haar *acte* had behaald, wist zij te bereiken dat haar man nog diezelfde avond deze *acte* in beslag nam en opborg in de kluis. Daarmee had Jaantje de macht om te bepalen welke baan haar dochter aannam. Mijn moeder was hierdoor gewaarschuwd en had het vaste voornemen dat haar dit niet zou overkomen. Zij had voor haar examen bij haar vader een prent in een lijst losgepraat om aan de muur van haar kamer te hangen. Zij had die prent gekozen om het formaat van de lijst en niet omdat zij onder de indruk was van de artistieke waarde, want het was, zoals zij later vertelde, 'het soort Victoriaanse kitsch die mijn ouders prachtig vonden'. In de avonduren als zij op haar kamer zat te studeren, had zij de spijkertjes waarmee de achterkant van karton op de lijst was vastgezet, voorzichtig een beetje losgepeuterd. Op de dag van de uitreiking van de *acte* nam zij die prent mee naar school met de verklaring dat het de laatste gelegenheid

was het ding aan haar schoolvriendinnen te laten zien. Toen de *acten* waren uitgereikt, is zij er in de feestvreugde even tussenuit geknepen en met prent en *acte* naar het lokaal voor handenarbeid gegaan. Daar heeft zij het karton van de lijst gehaald, haar *acte* achter de prent gelegd en daarna het karton weer voorzichtig vastgetimmerd. In de loop van de middag heeft zij die prent inderdaad nog aan een aantal vriendinnen laten zien.

Toen zij weer thuis was en het geval net aan de muur had gehangen, stond haar vader op de drempel om haar nieuw verworven *acte* op te eisen. Hij was nogal verbouwereerd toen zijn dochter zei dat hij die niet kreeg. Zij is daarop van haar kamer gezet die door haar ouders grondig is doorzocht. Meer dan een halve eeuw later kon zij met groot genoegen vertellen dat haar vader en moeder nooit hebben vermoed dat de *acte* al die tijd aan de muur had gehangen.

De aanleiding voor de familieruzie leek in het begin iets heel onschuldigs. Machiel en Jan hadden in 1911 een analyse gemaakt van het wel en wee van de firma in de laatste jaren. Vooral met betrekking tot de productie en afzet van gist, immers het belangrijkste product, bleek er geen reden te zijn voor optimisme. De concurrentie vanuit Delft werd steeds heviger en de Delftse Gist- en Spiritusfabriek had de laatste jaren zijn marktaandeel steeds verder vergroot. Zij konden ook aantonen dat de oorzaak was gelegen in de wijze van productie van gist in Schiedam. Zolang de gist werd geproduceerd als bij-product van jenever waren de vooruitzichten voor Schiedam ongunstig:

De Delftse concurrent kon zijn klanten gist-stammen leveren die waren toegesneden op hun behoefte, Schiedam kon dat niet.

'Delft' zou dus doorgaan met vergroting van zijn marktaandeel en op langere termijn de Schiedamse jenevergist uit de markt drukken. De broers concludeerden dat Gistfabriek De Atlas moest overschakelen op industriële productie van gist, op dezelfde manier zoals dat in Delft gebeurde.

Op den duur zou de firma zich misschien

helemaal moeten terugtrekken uit de productie van jenever.

Deze analyse is onderwerp geweest van besprekingen tussen Matthijs Kranen en zijn beide zoons. Matthijs kon er geen speld tussen krijgen en moest zijn zoons gelijk geven. Hij merkte echter op dat de stichting van een gist- en spiritusfabriek een investering zou vergen van vele tonnen en verklaarde dat een dergelijk bedrag niet beschikbaar was. Aangezien zijn zoons geen inzicht hadden in de financiën van hun vader, moesten zij zich hierbij neerleggen.

In de loop van 1911 werd Matthijs echter lang en ernstig ziek. Hij moest de teugels tijdelijk overdragen aan zijn zoons en daarvoor viel ook het beheer van zijn persoonlijk vermogen. Toen ontdekten ze dat hun vader zeer rijk was en de investering in een gist- en spiritusfabriek voor een groot deel uit eigen zak zou kunnen financieren.

De broers waren verontwaardigd over de onvolledigheid van hun vader, maar de zaak was misschien met een sisser afgelopen als de beide vrouwen zich er niet mee hadden bemoeid. Die zagen hierin een onverwachte en ongezochte gelegenheid om hun eigen doelen te bereiken. Zij beweerden dat door deze gang van zaken de vertrouwensbasis was verdwenen waarop de samenwerking in de familie diende te berusten en dat hun mannen de eer aan zichzelf moesten houden door zich uit de firma terug te trekken. De broers schijnen nog wel even te hebben gearzeld of zij hun schepen zo radicaal achter zich zouden verbranden, maar uiteindelijk wonnen de vrouwen het pleit. Dat is ook te zien in het Bevolkingsregister van Schiedam.

Op 31-5-1912 vertrekt Jan Hendrik Kranen met vrouw en kinderen naar Putten en op 3 juni verhuist Machiel Hendrik met zijn gezin²⁴ naar Apeldoorn.

Matthijs Kranen was toen ongeveer 67 jaar en had door het vertrek van zijn zoons niet alleen zijn opvolgers, maar ook zijn belangrijkste medewerkers verloren. Hij zag het nut van doorgaan niet meer en besloot

de firma te liquideren. Het kostte hem uiteindelijk ongeveer anderhalf jaar om alle bedrijfsonderdelen, zoals de branderijen, de stoom-korenmolen, pakhuizen, gistpakkery, stallen, paarden en wagens en wat dies meer zij, aan de overgebleven branders en andere belangstellenden te verkopen.

Uit een briefje gedateerd 23-1-1913, aanwezig in het dossier H.R. Hoegen, blijkt dat Machiel Hendrik bij de huisarts van de familie in Schiedam heeft geïnformeerd naar de toestand van zijn moeder in Sint Joris. Deze huisarts vraagt dan aan de Geneesheer Directeur van Sint Joris of hij dat verzoek wil honoreren want: (ik citeer) 'van zijn vader hoort hij het niet, want er bestaat, zou ik haast zeggen, een haat tusschen vader en kinderen. Zeg s.v.p. den vader er niets van'.

Opvallend, tijdens het bestuderen van de aktes van de Burgerlijke Stand van Schiedam rond de eeuwwisseling, waren de vermelde beroepen van Machiel Hendrik en Jan Hendrik en met name de wisselingen daarin:

datum	M.H.	J.H.
13-05-1897	gistkoper	kantoorbediende
04-03-1898	-	koopman
10-08-1898	gistkoper	kantoorbediende
19-05-1899	zonder	kantoorbediende
11-09-1900	technicus	kantoorbediende
24-06-1901	zonder	kantoorbediende
10-08-1901	-	zonder
08-01-1902	brander	zonder
09-08-1902	kantoorbediende	kantoorbediende
17-11-1903	brander	-
29-07-1905	zonder	zonder
17-07-1907	zonder	zonder
06-11-1908	brander	brander
06-02-1911	brander	brander

Hoe serieus moet men dit nemen? Een voorzichtige conclusie zou kunnen zijn dat de relatie tussen vader Matthijs en zijn zoons op z'n minst aan (sterke) wisselingen onderhevig was: ze konden niet met elkaar, althans niet lang, en toch ook niet zonder elkaar, althans tot begin 1912, toen ging men definitief uit elkaar.

Na de liquidatie vertrekt Matthijs Kranen in april 1914 met Maria Luyendijk, zijn huishoudster, naar Rijsenburg (tegenwoordig Driebergen-Rijsenburg) waar zij zich vestigen in Huize Vrederust gelegen aan de Hoofdstraat 25²⁵.

Mogelijk dat ze in het rustige Rijsenburg het rumoer en de levendigheid van Schiedam missen, in ieder geval keren Matthijs en Maria Luyendijk in 1917 terug naar Schiedam waar ze het huis Tuinlaan 94 betrekken, waar Matthijs in 1921 zal overlijden.

Wij moeten ons goed realiseren dat Matthijs Kranen door het rapport van zijn oudste zoon over de toekomst van de firma in een zeer lastige positie werd gemanoevreerd. Hij kon de argumenten van zijn zoon niet weerleggen en als hij op het belang van zijn zaak lette, moest hij overgaan tot de oprichting van een gist- en spiritusfabriek. Maar daarmee zou hij zich wellicht onmogelijk hebben gemaakt binnen de Schiedamse Brandersbond, die niet overtuigd was van de noodzaak tot vernieuwingen van de bedrijfstak²⁶.

De Kranens hebben door hun huwelijken niet tot uitdrukking gebracht dat zij aansluiting zochten bij de plaatselijke brandersfamilies. Matthijs zelf had moeten trouwen met de RK dochter van een timmerman uit Steenderen die bovendien na slechts enkele huwelijksjaren in Sint Joris in Delft was opgesloten. Wij kunnen er zeker van zijn dat zijn gedwongen huwelijk en de opname van zijn vrouw in Sint Joris in het bekrompen en kleinsteedse Schiedam van de laatste helft van de 19^e eeuw onderwerp van gesprek en roddel zijn geweest.

Broer Michael was getrouwd met een Zeeuwse uit Biervliet die als huishoudster van Matthijs kennis had gekregen aan de familie Kranen. Ook dat zal in Schiedam tot vele roddels aanleiding hebben gegeven. Niet voor niets heeft tante Mien herhaaldelijk gezegd dat het Schiedam van haar jeugd, ze was in 1884 geboren, volledig dichtgeplakt was met jeneveretiketten.

Matthijs Kranen kon dan wel lid geweest

zijn van de Protestantenvbond²⁷ en van de Gemeenteraad (zie hierna) en behoren tot de hoogst aangeslagenen in Schiedam voor de Grond-, Personeel- en Patentbelasting²⁸, hij is waarschijnlijk nooit aanvaard als behorend tot de branderselite.

Uitbreiding van de gisthandel met eigen fabricage

Het tragische verloop van het huwelijk van Matthijs Kranen en Hendrika Reinira Hoegen in maart 1877, zoals vermeld bij de familiegegevens, vindt in dezelfde tijd plaats als waarin Matthijs bezig is zijn eerste, nieuw gebouwde branderij te stichten aan de 's Gravenlandsche straat, later genoemd 'De Posthoorn'.

Op 2 maart 1877 vraagt hij de nodige vergunningen aan die hem op 16 maart worden verleend. Op 28 maart d.o.v. koopt hij van Theodorus (Dirk) van den Burg, bouwman, een perceel weiland ter grootte van 420 m², waarop gebouwd moet gaan worden.

Op 13 juni 1877 wordt de Vereniging van Gisthandelaren opgericht, waarvan zowel Matthijs als zijn moeder lid worden. In 1881 wordt er een stoomwerktuig van 2 PK in de hierboven genoemde branderij geplaatst.

De zaken gaan kennelijk bijzonder goed, want in de volgende jaren doet Matthijs veel aankopen van onroerend goed.

Op 16-12-1907 wordt de firma M. Kranen omgezet in de N.V. Gistfabriek De Atlas, met een kapitaal van f 100.000.²⁹ Oprichters zijn behalve Matthijs, zijn beide in het bedrijf meewerkende zoons Machiel en Jan.

Matthijs Kranen, Machiel Hendrik Kranen en Jan Hendrik Kranen richten de NV 'Gistfabriek de Atlas voorheen M. Kranen' op (art. 1) Zij heeft tot doel de uitoefening van de bedrijven van brander, distillateur, gistfabrikant, mouter en molenaar, en de daarmee in verband staande handel. (art.2) De NV is aangegaan voor de tijd van 30 jaar, te beginnen op 1 jan. 1908 (art.3) terwijl het kapitaal zal bestaan uit f 100.000 (art.4).

Door Matthijs worden diverse brande-

rijen en roerende goederen ingebracht en voorts de gedeponeerde handels- en fabrieksmerken: *de Atlas*³⁰, voor gist, *de Pak-schuit*, voor jenever en gedistilleerd.

De waarde van deze inbreng zal in de eerste vergadering van aandeelhouders worden vastgesteld. Alle aandelen zijn geplaatst en worden op 31 dec. a.s. volgestort. Als directeuren worden benoemd Matthijs en Machiel Hendrik. Jan Hendrik wordt tot commissaris benoemd. Matthijs krijgt de bevoegdheid een gemachtigde in zijn plaats aan te stellen.

Van een eventueel te verdelen winst-saldo zal eerst 4% worden uitgekeerd, daarna 10% aan iedere aandeelhouder en commissaris, 20% wordt toegevoegd aan de reserve, het overige aan de aandeelhouders. Nog in 1910 wordt er bijgekocht, nu namens de NV, via een veiling in Musis van Mejuffrouw C.J.M. van der Burg, te weten in de Kethelstraat twee winkel-woonhuizen en een woonhuis voor een bedrag van in totaal f 2.650. In de tussenliggende jaren zijn er regelmatig technische uitbreidingen met stoomwerktuigen voor de branderijen en gaskrachtsmachines voor de gistpakkkerij.



Branderei - Distilleerderij van M. Kranen, Vellewest 12-14, Schiedam.

Vóór het jaar 1900 leent Matthijs ten behoeve van zijn aankopen nog wel eens bedragen bij de bank, na dat jaar staat Matthijs af en toe borg voor collega-branders zoals in 1900 voor Johannes Henricus Ris Kroon, of leent in 1904 geld uit aan bijvoorbeeld Jan Bijl, meester-timmerman, te Schiedam.

Het was, om Bernard Kranen te citeren, 'een florissant bedrijf met ca 80 man personeel'. Voor eigen vervoer van graan, gist en moutwijn, dat naar mouterijen, branderijen of de molen moest worden gebracht, beschikte men over vrachtwagens en een 10-tal paarden. Een paar maal per week werd er

gist gebracht naar de 'Engelse boot' in Rotterdam. Op tentoonstellingen werden prijzen (medailles e.d.) gewonnen met de gistproducten. Over de studie- en stagereis van Machiel Hendrik schreef ik al op blz. 109.

Reclame

De bewaard gebleven folder over de Atlasgist welke stamt uit het jaar 1898, laat zien dat Gistfabriek De Atlas v/h M. Kranen haar gist door heel Nederland³¹ verkocht en zelfs tot over de grens in Aken. Ik citeer uit deze folder de inleidende woorden:

'Zonder twijfel neemt onder de artikelen voor de Bakkerij de Gist eene voorname plaats in. Niet alleen voor het bereiden van brood, maar bovenal in de beschuitbakkerij is een gist van uitstekende hoedanigheid een eerste vereischte. Ten gevolge van de onderlinge wedijver in de Bakkerswereld en doordat de vorderingen der wetenschap hoe langer hoe meer aan de praktijk ten goede komen, zijn de Bakkers hoogere eischen gaan stellen aan hunne ingrediënten. Met dit alles hebben wij ook rekening moeten houden, en een 60-jarige ondervinding in 't gistvak, geholpen door de wetenschappelijke vooruitgang óók op ons gebied, hebben onze ATLASGIST tot een product van den eersten rang opgevoerd, waarvan verscheidene mannen van beteekenis getuigen en waarom wij onze ATLASGIST in de bijzondere attentie van H.H. Bakkers aanbevelen'

In de folder bevinden zich diverse lof-tuizingen van (bakker) afnemers over de geleverde Atlasgist en dan met name over de krachtige en regelmatige werking, de kwaliteit, zuiverheid en rijkskracht, en niet te vergeten de gunstige prijs. Twee voorbeelden:

Mechelen, 13 Jan. 1897

Mijnheer Kranen,

Heel tevreden ben ik over de Atlasgist in plaats van de Weenergist, had ik ze maar vroeger gekend,

Met achting, Weduwe Scheepers

Amsterdam, 15 Febr. 1893

Den Heer M. Kranen, Schiedam

Na een jarenlange ondervinding van het ge-

bruik uwer Gist kan ik constateren, dat de Atlasgist één der eerste soorten van Nederland is. Vooral wat hare zuiverheid, duur der werking, fijnheid van rijzing en concurrerende prijs betreft, vier eigenschappen die de verbruiker niet uit het oog mag verliezen, omdat zij zijne zaak ten goede komen, D. Schreuder, Luxe Bakkerij, Keizersgracht 709

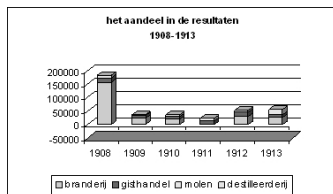
Wat niet uit de folder blijkt is dat er ook export van gist naar Engeland, met de zogenaamde (Engelse) gistboot, plaatsvond, zoals blijkt uit de zogenaamde Monsterverlagen van de Vereniging van Gisthandelaars³².

De verwijdering in de familie en het einde van het bedrijf, een knipperluchrelatie tussen vader en zoons

De familie verhalen geven aan dat zowel Adriana Petronella van der Hoeven als Johanna Christina Rijnten bazige karaktereigenschappen hadden. Mogelijk hebben hun echtgenoten hen daarom wel gekozen? Zeker na hun vertrek uit Schiedam is gebleken dat de broers toegeevende, meegaande karakters hadden, zeker niet opgewassen tegen vader Matthijs.

Slechte resultaten over 1911, toenemende concurrentie

De bewaard gebleven balansen van de NV over de jaren 1908–1913 bieden enige informatie over het reilen en zeilen van het bedrijf. Op de stukken van 1908 t/m 1911 staan nog de handtekeningen van vader Matthijs en zijn zoons. Begin januari 1912 ontstaat de hierboven reeds genoemde breuk, want op 16 januari 1912 maakt Matthijs een nieuw testament. Daarin staat o.a. vermeld dat de gangklok, een familiestuk, want daarvoor eigendom van zijn ouders, aan neef Machiel Johannes Berck wordt toebedeeld. Een chiffonnière, thans in de woonkamer, nog steeds volgens het testament, gaat naar zijn huishoudster Maria Luyendijk. Dit heeft de schoondochters ongetwijfeld zeer gedaan, en dat was kennelijk ook de bedoeling.



Het saldo van de winst over het laatste jaar bedroeg nog f 22.951.–, ten opzichte van de andere jaren (gemiddeld f 8.764) een mooie uitkomst. De grafiek toont de bijdrage van de diverse bedrijfsonderdelen aan het resultaat.

Wat hierbij sterk opvalt is dat de distilleerderij met als merk De Pakschuit, geen succes heeft gehad. Over deze zes jaar gemiddeld slechts f 105, met een top in 1910 van f 417. De ‘oude’ branderij werkzaamheden en de gisthandel deden het in deze jaren vrij goed: de branderij bracht gemiddeld f 42.677 op (topjaar 1908 f 157.730!) en de gisthandel f 12.001 (topjaar 1912 met f 15.572).

Begin januari 1912 is de breuk dan een feit. In diezelfde maand, en nog een keer in oktober 1913, herroept en wijzigt hij zijn testament en regelt legaten ten behoeve van zijn huishoudster, Maria Luyendijk, zijn zuster Johanna, weduwe van Martinus Berck, neef Machiel Johannes Berck, thans nog boekhouder bij de NV, neef Willem Elisa Kranen en aan Frederik Meerhof, thans nog gistbaas bij de NV.

In de maanden november 1913 tot en met maart 1914 worden de branderijen, de handelsmerken, de woningen en wat dies meer zij verkocht aan Dirk Ris Ehzoon en Bernard Anton Jozef Wittkampf, branders te Schiedam, de Universeele Beleggingsbank te Amsterdam en aan Arie van Hattem, smid te Schiedam. De opbrengst bedroeg in totaal f 78.205.

Op 7 februari 1913 verleent Matthijs algehele procuratie aan Machiel Johannes Berck, boekhouder bij NV De Atlas.

Gemeenteraad

Over het lidmaatschap van de Gemeenteraad van Schiedam is de volgende infor-

matie beschikbaar.

Matthijs Kranen is er driemaal lid van geweest voor de Liberale Partij in de jaren 1893–1898, 1899–1904 en van 1905–1910. Vooralsnog zijn er gegevens bekend over het jaar 1899.

De gang van zaken bij deze verkiezingen was als volgt: eerst de kandidaatstelling, waarna er op 3 juli 1899 verkiezingen plaatsvonden in Kiesdistrict II voor 3 nieuwe leden van de Raad.

Van de 631 geldige stembiljetten met 1724 geldige stemmen kreeg Matthijs Kranen er 291 (17%). Eén kandidaat kreeg 8 stemmen meer.

Omdat er drie nieuwe gemeenteraadsleden moeten komen, dient er tussen de vijf kandidaten die de meeste stemmen kregen een week later een herstemming te komen. Deze keer worden er 713 geldige stembiljetten met 1969 geldige stemmen uitgebracht, waarvan er 403 (20.5%) ten gunste van M.K. zijn uitgebracht. Deze keer heeft hij zelfs de meeste stemmen verzameld.

Omdat Matthijs Kranen zijn benoeming aanvaardt, biedt hij op 7 augustus daaropvolgend zijn geloofsbrieven, bestaande uit diverse verklaringen, en andere stukken betreffende het lidmaatschap van de Gemeenteraad aan B & W aan.

Het verdere verloop

Jan Hendrik liep aan de leiband van zijn vader. Daarnaast kwam Johanna Christina Rijnten klem te zitten in het gekonkel tussen haar autoritaire schoonvader en haar bazige schoonzuster. Daarbuiten blijven is voor haar zo goed als zeker niet mogelijk geweest.

In het begin van 1909 kon zij blijkbaar de situatie in Schiedam niet langer aan en vertrok met haar drie zoons naar Zeist, terwijl haar man in Schiedam bleef. Een jaar later heeft er kennelijk een verzoening plaatsgevonden, want in februari 1910 keert zij terug naar Schiedam. Als omstreeks het jaar 1912 de familieruzie losbarst, zal zij maar één wens hebben gehad: weg uit Schiedam, en nu voorgoed.

Mei 1912 is hij met zijn gezin naar Putten verhuisd. Daar zou hij volgens nog niet bevestigde geruchten een champignonkwekerij³³ hebben willen vestigen. Dit liep op niets uit of er is niets van gekomen.

Uiteindelijk, via diverse (7) verhuizingen (*na het vertrek uit Schiedam*), kwam het gezin met dochter Marie Gertrude Christina (Rie) in Hilversum op het adres Nassaulaan 31 terecht.

Verhuizen was een dwang van Johanna Christina Rijnten, het begon al voor het tijdelijke vertrek naar Zeist in 1909. In 1907 werd er verhuisd van de Kethelstraat naar de Hoogstraat, wellicht de eerste ontvluchttingspoging, ze woonden immers wel erg dicht bij het hart van het bedrijf. Na terugkomst in Schiedam werd het de Li-duinastraat en daarna nog de Damlaan.

Voor de kinderen die dat bewust meemaakten, zoals Matthijs en Bernard, is die onrust voor hun schoolprestaties fnuikend geweest. Dit blijkt uit hun slechte resultaten op de middelbare school, ze hebben niet meer dan een paar klassen doorlopen.

Matthijs (Thijs) ging al in augustus 1912 (tot februari 1913) als volontair bij de Gemeente Administratie van Putten werken. Daarna werd het Boekhandel-Uitgeverij Broese in Utrecht, het gezin woonde toen in De Bilt. Het eerste halfjaar van 1914 werd de Voorbereidingsklasse van de Zeevaarschool in Vlissingen gevolgd. Thijs wilde varen en naar Indië! Het is anders gelopen.

Het uitbreken van de Grote Oorlog deed hem kiezen voor een militaire loopbaan van 4 jaar. Daarna vanaf 1919, tot zijn overlijden in 1953, heeft hij de Gemeente Zulen gediend, waar hij opklom van volontair tot Hoofd-Commies in de functie van Chef der afd. Financiën. Tijdens de lange ziekteperiodes van de Gemeentesecretaris viel hij steeds in als loco.

Bernard (Ben) ging in 1915 naar werk zoeken en vond dat begin 1916 bij de Secretarie van de Gemeente Zeist. Hij bleef ambtenaar zonder onderbreking tot zijn pensionering in 1964. Hij bereikte de rang van

Directeur van Soc. Zaken van de Gemeente Bussum.

Hendrik Reinier (Henk) volgde een opleiding van de PTT en vertrok ca 1925 naar Ned. Oost-Indië en wel naar Timor (Koe-pang) voor zijn eerste standplaats. In de jaren '30 werd hij overgeplaatst naar Bandoeng (dir. Postkantoor). In 1942 werd het gezin, na de overrompeling door de Japanners, geïnterneerd, aanvankelijk bij elkaar als gezin, na ongeveer een jaar werd Henk echter in een mannenkamp geplaatst. In 1946 volgde repatriëring. Als gevolg van de beroerde voeding tijdens de internering was zijn gezichtsvermogen zodanig aangetast dat Henk afgekeurd werd.

Maria Gertrude Christina (Rie) zou tengevolge van een ernstige roodvonkaandoening een hersenbeschadiging³⁴ hebben opgedaan. Waarschijnlijker is echter dat ze iets meegekregen heeft van haar grootmoeder, Henrica Reinira Hoegen. Ze is altijd ietwat kinderlijk en onzelfstandig gebleven. Daar heeft ook de strenge en beschermende opvoeding door haar moeder mogelijk aan bijgedragen. Tot het overlijden van haar moeder in 1951 heeft ze thuis gewoond. Daarna logeerde ze periodiek bij haar broers en schoonzusters. Na verloop van tijd is er voor haar een zorgvuldig uitgekozen 'dienst'-betrekking gevonden. Haar geestelijke toestand ging echter langzaam achteruit. Uiteindelijk is ze nog enkele jaren voor haar overlijden in 1969 opgenomen geweest in een Psychiatrische instelling. Het in zich zelf hardop praten was erg vermoeiend voor haar omgeving.

Jan Hendrik schijnt verder maar weinig ambitie gehad te hebben iets nieuws te beginnen. Wellicht dat zijn slechte ogen hem ook belemmerd hebben een nieuwe start te maken. In de herinnering van zijn kleinkinderen leeft hij voort als een goedmoedig en teruggetrokken man, die graag puzzelde en patience speelde. Hij was gek op zijn kleinkinderen, die hij graag mee uit wandelen nam. Tot zijn overlijden in 1945 heeft hij geleefd van zijn kapitaal (dit wel tot ergernis

van zijn vrouw).



Machiel Hendrik heeft iets meer moeite gedaan om een nieuw bestaan op te bouwen. In Apeldoorn heeft hij in 1912 de *Loo Garage* (zie foto) opgericht, op het adres Langeweg 353. Niet zo goed zichtbaar is dat er boven het woord *Garage* *M.H. Kranen* staat.

Apeldoorn had in die tijd nog geen enkele stedelijke allure, was in feite nog een groot dorp en nog niet toe aan een garage. Het Gelderse auto-avontuur heeft krap een jaar geduurd, want op 27-5-1913 verhuist het gezin van Apeldoorn naar Rijswijk.

Machiel Hendrik wordt per 1-6-1913 bedrijfsleider van de in Rijswijk gevestigde *Waschinrichting De Zwitsersche*. Ook dit leidt niet tot een succes, want in het Bevolkingsregister van Rijswijk wordt later als zijn beroep rentenier vermeld. Het gezin verhuist mei 1916 naar Den Haag en woont tot februari 1919 in de Van Weede van Dijkveldstraat. Dan volgt de verhuizing naar Thomas Schwenckestraat 4.

Dan is merkwaardig genoeg met ingang van september 1922 het adres Langeweg 20 in Apeldoorn. Opnieuw na 9 jaar de Langeweg! Vier jaar later, september 1926, vestigt het gezin zich opnieuw in Den Haag aan de Laan van Meerdervoort.

Waarschijnlijk omstreeks 1916 associeert Machiel Hendrik zich met J. Heeneman en begint een handel in drijfriemen van leer en rubber en soortgelijke producten in Den Haag. Machiel Hendrik is eerst firmant en later stille vennoot. Ook deze poging leidde niet tot het verwachte resultaat. Uiteindelijk gaat ook Machiel leven van het kapitaal dat hij heeft geërfd.

Overlijden Matthijs zoals verwoord door de Schiedamsche Courant van 20 mei 1921

M. Kranen †

Hedenmorgen is hier plotseling overleden de heer M. Kranen in den ouderdom van 76 jaren. De heer Kranen was een krachtige [persoonlijkheid], zoowel lichamelijk als geestelijk, die zich een positie door eigen kracht heeft verworven en tot de op den voorgrond tredende fabrikanten in de alcohol-industrie behoorde.

Zijn fabriek beantwoordde aan de beste eischen. Een reeks van jaren, een korten tijd slechts onderbroken, was hij lid van den gemeenteraad, en hoewel maar zelden en dan nog kort het woord voerende, had hij het gehoor zijner medeleden, die hem waardeerden als een bekwaam en ernstig man.

In 1910 heeft hij zich bij de algemeene verkiezingen uit het openbare leven voor goed teruggetrokken. In de oorlogsjaren trok hij zich ook uit de zaken terug.

Gisteren is de heer Kranen, die bijna nooit over eenige ongesteldheid te klagen heeft gehad, nog met zijn huishoudster naar Rotterdam geweest.

Vanmorgen om half zeven, het uur waarop hij steeds gewekt moest worden, vond men hem dood op bed. In den slaap schijnt hij het leven verlaten te hebben.

De nalatenschap

Op 6-2-1922 passeert Notaris W.A. van Dolder de akte van scheiding i.v.m. het overlijden van Matthijs Kranen.

Verschenen zijn Machiel Hendrik Kranen, koopman, wonende aan de Thomas Schwenckestraat 4 te Den Haag, en Jan Hendrik Kranen, zonder beroep, wonende aan de Stadhouderslaan 14 te Hilversum.

M.H. is tevens curator over zijn moeder Hendrika Reinira Hoegen, die nog steeds verpleegd wordt in het St. Joris Gasthuis te Delft, terwijl J.H. toezien curator over zijn moeder is. De nalatenschap bedraagt f 306.252, waarvan de helft toekomt aan de weduwe = f 153.126 en de andere helft de aan de beide zoons, zodat ieder van hen (op

dit moment) toevalt f 76.563.

Volgens het International Institute of Social History heeft een gulden in het jaar 1921 een koopkracht van f 12,65 of € 5,74 in 2010. De (koopkracht) waarde van de boedel bedraagt dus in 2010 f 3.875.170 of € 1.758.475!

Eindnoten

¹ Doop 26-7-1772 te Susteren (een knaap van 17 jaar oud)

² RK doopboek Rotterdam- Leeuwenstraat, inv.nr. 35

³ Doop 21-1-1758 te Susteren, halfbroer van Matthias

⁴ Archief Weeskamer Rotterdam, Register van Voogdijen 1797-inv.nr. 573, bl. 158

⁵ Eén van de getuigen van de overlijdensaangifte was Pieter van der Hoeven, * 1-4-1791, wat aantoont dat er toen reeds contact was tussen de families Kranen en Van der Hoeven

⁶ Het Testament opgemaakt tussen Matthijs Kraane en Johanna Kroese op 10-2-1809 is goed nagekomen voor wat betreft het onderwijs aan hun kinderen!

⁷ Het bedrijf bestond in z'n glorie tijd uit een gistfabriek, een stoomkorenmolen, een mouterij, distilleerderij, 5 branderijen en een personeelsbestand van wel 80 man en een aantal paarden met wagens voor het transport.

⁸ Uit verhalen van Bernard Kranen blijkt dat Matthijs regelmatig bestaande of nieuwe klanten ging bezoeken, ook wat verder weg, dan nam hij als dat zo uitkwam zijn kleinzoons Matthijs en Bernard mee.

⁹ Volgens hetzelfde uittreksel lijken ook haar zus Johanna Reinira en broer Johannes Lucas vertrokken te zijn naar Zutphen

¹⁰ Volgens het dienstbodenregister van Schiedam

¹¹ Zie daarvoor de tijdens haar verblijf in Sint Joris opgemaakte patiëntenkaart

¹² Archief Sint Joris Gasthuis in het Gem. Archief van Delft

¹³ In het invulformulier heb ik steeds waar gekozen moet worden tussen man en vrouw, de vrouw gekozen

¹⁴ Huw. datum 1 juli 1868, Matthijs was 23 en Hendrika Reinira 28 jaar oud

¹⁵ T.w. Machiel geb. 27-9-1868, Jan geb. 5-12-1871 en Johan Christiaan, geb. 25-2-1876 en overleden kort na haar opname, dus resp. ruim 8, 5 en 1 jaar oud.

¹⁶ Stel dat de verschijnselen zich in 1872/73 voor het eerst openbaarden, dan heeft het huwelijksgeeluk maar kort geduurd

¹⁷ Zwager van Matthijs, gehuwd met zijn zuster Johanna Kranen

¹⁸ Zwakzinnigheid

¹⁹ Deze notitie verwijst naar de Duitse psychiater Emil Kraepelin en zijn *Compendium der Psychiatrie* uit 1883

²⁰ Zie hiervoor de copie van de blz. 261 t/m 269 van de uitgave van 1883?

²¹ Thans nrs 79-81

²² Uit de monsterboekjes van de Ver. van Gisthande-laren blijkt dat er aan de zuiverheid van de gist in de jaren '80 nogal eens wat ontbrak, zeker bij de fa. M. Kranen

²³ De verhouding tussen de schoonzusters onderling, alsmede de verhouding met hun schoonvader, kan met de beste wil van de wereld niet positief genoemd worden.

²⁴ Exclusief hun 17-jarige zoon Matthijs, die naar Den Haag vertrekt

²⁵ Thans nrs 79-81

²⁶ Kan het ook niet zo zijn dat Matthijs te weinig vertrouwen had in zijn beide zoons? Waren ze wel capabel een dergelijk bedrijf te leiden? Volgens het familie-verhaal van Bernard Kranen hadden beiden een goedig karakter en waren ze geen van beiden doortastende

ondernemers zoals ook blijkt uit het verdere verloop.

²⁷ De ledenlijst geeft aan dat de NH elite van Schiedam lid was

²⁸ In ieder geval in 1889, zie art. V.A.M. van der Burg over *Bijvoegsel Ned. Staatscourant van 30-5-1889*

²⁹ Notaris W.A. van Dolder, akte nr. 2894

³⁰ Op 6-5-1910 vond bij het Bureau voor de Indu-strie Eigendom de vernieuwde inschrijving van dit merk plaats

³¹ Uit verhalen van Bernard Kranen blijkt dat opa Matthijs regelmatig bestaande of nieuwe klanten ging bezoeken, ook wat verder weg, dan nam hij als dat zo uitkwam zijn kleinzoons Matthijs en Bernard mee.

³² Zie daarvoor de inventaris van deze vereniging in het Gem. Archief van Schiedam.

³³ Daarover is tot nu toe niets gevonden

³⁴ Informatie Jan Kranen

Mijn overgrootvader Frederik Josef van der Kroon

door Cas van der Kroon

Helaas heb ik mijn overgrootvader noch mijn grootvader gekend, maar door veel zoeken en verzamelen heb ik van hen veel kopieën van documenten en foto's.

Daar ik van de huidige generatie, op een neef na, de oudste man ben in onze stamboom "Van der Kroon", kan ik nog – met de verhalen van vroeger – iets over hem en zijn gezin vertellen.

Frederik Josef van der Kroon werd geboren op 16-9-1823 te Arlon (Prov. Luxemburg), daar zijn vader toen diende als Officier van Gezondheid (chirurgijn 2e klasse) bij het 2^e Bataljon van het 12^e Regiment Infanterie in garnizoen te Arlon. Hij was het 3^e kind van zijn vader Adrianus van der Kroon, * Utrecht 16-11-1790 en moeder Gezina de Bondt, * Amsterdam 11-2-1790.

Op 16-jarige leeftijd slaagde hij in 1840 magna cum laude voor het eindexamen Gymnasium te Bergen op Zoom. Op 21-jarige leeftijd werd hij in 1845 bevorderd tot Heelmeester te Lande. Op 26-jarige leeftijd (Heel- en Vroedmeester) trouwde hij op 24-10-1849 te Schaijk met Susanna Janetta Victoria Thirion, * Leiden 25-10-1818. Uit de huwelijksbijlagen blijkt dat voor de toestemming een geboorteakte van hem moest worden aangevraagd in Arlon (Luxemburg).

De legalisatie van de handtekening van de toenmalige ambtenaar aldaar werd getekend op 23-6-1840. In Brussel legalisatie van de handtekening getekend 2-10-1849. In Den Haag na legalisatie getekend op 11-10-1849. Een hele operatie.

Zij kregen op 2-9-1850 een dochter Maria Henrica Susanna Gesina, die op 11-4-1870 overleed. Op 28-9-1851 werd een zoon Adrianus Fredericus Nicolaas geboren en op 20-10-1853 overleed op 34-jarige leeftijd hun moeder. Mijn overgrootvader werd weduwnaar op 30-jarige leeftijd met twee kleine kinderen. Voor de Nationale Militie werd hij op 5-4-1855 wegens "ligchamelijke gebreken finaal vrijgesteld". Op 28-4-1858 trouwde hij met Antoinetta Carolina Elisabeth van Ertrijck te Schaijk, * 's-Hertogenbosch 6-5-1829. Zij kregen 8 kinderen, 6 zonen en 2 dochters. Op hun zilveren bruiloft op 28-4-1883 staan 5 kinderen op de foto, 2 waren al overleden, waarna 1 binnen 1 maand, 1 binnen 1 jaar en 1 binnen 9 jaar overlijdt. Mijn grootvader was op de zilveren bruiloft niet aanwezig daar hij in militaire dienst zat. In 1863 ontving hij de "Eerepenning" voor gratis vaccinatie van



minvermogenen in het jaar 1862, getekend "Willem". Hij was 2^e geneesheer van het Geneeskundig gesticht voor krankzinnigen "Coudewater" te Rosmalen. Overgrootvader sterft op 27-3-1887 (63 jaar). Hij heeft een zeer bewogen leven gehad. Nu mijn grootste vondst. Bij de boedelverdeling, na het overlijden van de jongste zuster van mijn vader in 1996 (92 jaar), zag ik op de boven-

ste plank van het kabinet een grote glazen bierpul staan. Die wilde ik graag hebben. Wie schetst mijn verbazing toen boven op de deksel een foto stond van een oude man en oude vrouw. Het bleek dat dit mijn overgrootvader en overgrootmoeder waren, ter gelegenheid van hun zilveren bruiloft. Mijn dag kon niet meer stuk.



Een veelbewogen leven

door Heimen Hooijer

Op de 47^e verjaardag van Florence Nightingale (12-5-1867) kwam Huijbertus Oostrom op nummer 22 in wijk H in Houten ter wereld. Hij was het eerste kind van Teunis Oostrom en Wilhelmina de Kruijf, die beiden uit een gezin met 12 kinderen kwamen. Het tempo bij de geboorten van hun kinderen geeft aan dat zij dit ook een mooi streven vonden. Na Huibert kwamen nog twee zusters en een broer, waarvan er slechts een zuster in leven bleef. Nog voor hij zes jaar was overleed zijn moeder. Vader Teunis hertrouwde na ruim een jaar met de weduwe Wilhelmina Johanna van Eden, die drie kinderen meebracht. Samen kregen zij vier dochters en twee zonen, waarvan slechts twee dochters hun kindertijd overleefden. Midden jaren zeventig verhuisde

het uitgebreide gezin naar Elst in Gelderland, waar Teunis winkelier werd. In 1884 was het gedaan met de winkel en verhuisde het gezin naar Utrecht. Vader Teunis werd stalknecht en zoon Huibert werd inwonende boerenknecht in Jutphaas. Bij de loting voor de Militie in 1886 werd hij vrijgesteld: vanwege enige wettige zoon te zijn.

Huibert was een jonge man met een creatieve geest. Hij was gezellig in de omgang, maar kon daarom ook moeilijk een baan houden. In het begin van de negentiger jaren werd hij tramkoetsier in Utrecht. Hij reed met de paardentram ook de route naar Zeist, leerde er Klaasje van Ee kennen. Zij woonde toen in Zeist en hij verhuisde ook naar Zeist.

Daar trouwden ze op 24-11-1892 en gingen in Utrecht wonen. Hun eerste kind

kwam binnen een jaar levenloos ter wereld. In september 1895 werd Teuntje geboren en bij de aangifte bleek het gezin in wording te wonen op het adres Gansstraat 58 in Utrecht en vader was koetsier. In oktober 1896 kwam Willemijntje, mijn grootmoeder, ter wereld en blijkbaar was het gezin toen gevestigd Westravenstraat 22 en was vader arbeider geworden. Daarna verhuisde het huishouden naar Rotterdam waar Jacobus in januari 1899 werd geboren aan de Van Meekerenstraat en was vader slachter. Klaasje werd geboren in september 1901 aan de Boezemdwardsstraat en vader stond te boek als stalknecht. Omdat Rotterdam niet voldeed aan de verwachtingen en de behoeften verhuisde het gezin weer terug naar Utrecht, waar baby Klaasje in november overleed. In augustus 1902 werd Teunis geboren op het adres Kroonsteeg 6 en vader was toen pakhuisnecht. In 1904 werd nog Huibertus jr. geboren in Utrecht waar hij in september (vier maanden oud) overleed. De familie verhuisde naar Aalsmeer omdat in de Haarlemmermeer werk was. Hier overleed Klaasje van Ee op 8-5-1907. Huibert bleef achter met twee dochters en twee zonen in de leeftijden van 11 tot 4 jaar.



Klaasje van Ee

In januari 1908 trouwde de 40-jarige arbeider Huibert Oostrom met de 29-jarige dienstbode Maria Witte, die een zoon Dirk had die in 1898 uit een onbekende vader in Hoofddorp geboren was. Beiden hadden verdriet te verwerken en moesten hun eigen gezinsproblemen oplossen. Met dit huwe-

lijk was dat te doen. Hun positie op de huwelijksmarkt was niet geweldig, zodat ook niet bekend is of zij toen van elkaar hielden, maar als het klikte met de wederzijdse kinderen dan zouden ze vanzelf leren van elkaar te houden. Het nieuwe samengestelde gezin verhuisde naar Hoofddorp waar het adres Modderpad 25 hun woonadres werd. Het geeft al aan dat het niet de meest riante plek van de Haarlemmermeer was. Je moest er ook moeite doen om de bewegingen zo in de hand te houden dat je kwam waar je wilde zijn. In elk geval voelden ze zich er wel thuis.



Huibert Oostrom en Maria Witte

Samen kregen ze er in 1908 zoon Hendrikus, in 1910 dochter Hendrieka (+ ongetuwd in 1931), in 1913 dochter Zwaantje en te Rotterdam in 1916 dochter Elisabeth die allemaal volwassen zijn geworden. De kinderen uit het eerste huwelijk kwamen langzamerhand op huwbare leeftijd en deden daar hun best voor. Willemijntje, Mienna, kreeg kennis aan Jan Kolenberg uit Nieuwer-Amstel, zoals Amstelveen toen heette. Hij was gemobiliseerd en lag in Noord-Brabant. Mienna werd zwanger

en kreeg van hem een sierflesje voor Eau de cologne, waarop hij, op de Tilburgse kermis, zijn naam en legernummer had laten aanbrengen. Hij maakte de verkering uit en trouwde een week na de geboorte van mijn moeder in 1919 met een Amsterdamse timmermansdochter. Gezien het woonadres in Hoofddorp was het wel duidelijk dat voor de bevalling van mijn grootmoeder geen geld beschikbaar was. In dergelijke gevallen konden de aanstaande kraamvrouwen terecht op de school voor vroedvrouwen in Amsterdam waar zij gratis konden bevallen. Daardoor is mijn moeder op een prima adres in Amsterdam geboren en bracht zij haar babytijd door aan het Modderpad in Hoofddorp. Op de huwelijksmarkt was de waarde van Miena gedaald, maar voor een creatieve geest is zoiets een uitdaging. Maria Witte (haar stiefmoeder) had een broer Jan die tegen de veertig liep en nog geen aanstalten had gemaakt te trouwen. Daar werden in december 1920 twee vliegen in één klap geslagen. Jan en Miena trouwden met elkaar in Sloten en bij die gelegenheid verklaarde het wordende echtpaar dat het kind Willemitjje, mijn moeder, van Jan was en dus zijn naam kon krijgen. Genealogisch werden de relaties nu wel wat complex. Doordat Jan de broer was van Maria, die met Huibert getrouwd was, werd hij de zwager van Huibert die de vader van zijn vrouw was en nu dus ook haar zwager was geworden. Huiberts dochter Miena was daarmee ook zijn schoonzuster. Als je toch bij elkaar op verjaardagsvisite komt maakt het niet uit in welke rol je dat doet. In april 1923 werd dochter Hendrieka Klaasje van Jan en Miena in de gemeente Haarlemmermeer geboren. In januari 1925 overleed Jan Witte en stond Miena met twee kinderen aan het Modderpad.

In die tijd was het gebruikelijk dat jonge mannen van de Veluwe in de hoortijd en de oogsttijd naar de Haarlemmermeer trokken om seizoensarbeid te doen op de grote boerenbedrijven en er extra geld mee te verdienen. Zij waren dan in de kost en verken-

den na het werk de omgeving en de huwelijksmarkt. Barend van Beekhuizen was een aardige humorvolle man, die voor mensen van buiten de Veluwe vrijwel niet te verstaan was. Miena kreeg kennis aan deze drie jaar jongere, goedlachse Veluwnaar en hij vond het wel leuk meteen twee kinderen te krijgen. In juli 1926 trouwden ze in Barneveld en trokken in het nieuw gebouwde boerderijtje, dat huize Willemijntje werd genoemd, in Garderen. Zo rond die tijd kreeg Huibert het advies om voor zijn aangedane longen naar de bossen te gaan en hij vestigde zich met zijn gezin in Voorthuizen. Evenwel bleek later dat hij tbc had en werd hij opgenomen in Sonnevanc, het sanatorium in Harderwijk. Er bestond toen nog maar één therapie tegen de tuberkelbacil en dat was zonlicht. Patiënten waren altijd buiten en in de winter met dekens om. Het was in 1928 een opnametijd van enige maanden en daarbij kregen mensen ook steeds meer energie. De creatievelingen zetten toneel- en muziekuitvoeringen op. Op de foto staat Huibert met een deken om, het hoofd omwikkeld en een sigaar in de mond (het effect van roken op de longen werd toen nog niet zo schadelijk gevonden) prominent naast het bord met de wetenswaardigheden. Hij was toen 61 en behoorde dus tot de “eminences grise”. In de crisistijd kon het gezin terecht in een keuterijtje aan de Voorthuizerstraat iets buiten Putten bij Krachtighuizen.



Vanaf die tijd werden al zijn kinderen van kinderen voorzien en was hij echt de “pater familias”. Na de oorlog bezochten mijn ouders samen met hun kinderen het oude gezin geregeld. Er hing altijd een vro-

lijke sfeer ook al was Huibert bedlegerig geworden. Wij als achterkleinkinderen hadden al de gebruikelijke twee opa's en dus moest hij apart worden geduid. Wij noemden hem opa sik; niet omdat hij een geit hield, maar omdat hij een baard had. Een maand na zijn 84^e verjaardag, een week na mijn tiende, is hij op een mooie junidag zachtjes uit het leven weggeleden. De beweging, van werken, wonen en beleven en waarin ook creativiteit zo'n grote rol had gespeeld, was tot

rust gekomen.

In de tijd van zijn leven bestond nog vrijwel niets van de sociale wetten en moesten alle problemen binnen de familie, de kerk of intermenselijk worden opgelost. Dat gebeurde niet alleen in deze familie, maar was toen vrij algemeen.

Kortom: Als je voor een dubbeltje geboren was, moest je goed je best doen om die waarde te behouden! Met een blij gemoed ging dat het gemakkelijkst.

Johannes Schoots en Johanna Maria van Os

door Jeanne Peterse

Johannes Schoots, zoon van Johannes Schoots (warmoezenier) en Maria Delissen, * Tiel 20-7-1851 + Tiel 18-2-1937, × Tiel 10-5-1879 **Johanna Maria van Os**, dochter van Petrus van Os en Maria Antoinetta Aertsen, * Lienden 12-7-1849 + Tiel 24-5-1924.

Kinderen van Johannes en Johanna:

1. *Maria Johanna Antoinetta*, * Tiel 14-1-1880 + Tiel 23-1-1922, × Tiel 16-1-1904 Stephanus Johannes Schoots, zoon van Stephanus Johannes Schoots en Willemmina Geebel, * Tiel 25-3-1879 + Amerzoden 16-6-1966. Stephanus Johannes huwt (2) Boxmeer 1-8-1924 Johanna Huberdina Brakels.
2. *Petrus*, * Tiel 23-9-1881 + Tiel 30-7-1957, × Tiel 25-8-1906 Johanna Peterse, dochter van Jan Hendrik Peterse en Johanna Mulders, * Tiel 25-11-1881 + Tiel 12-4-1957
3. *Johanna Maria*, * Tiel 13-8-1883 + Tiel 15-2-1962 × Tiel 16-11-1912 Martinus Orlemans, zoon van Jan Martinus Orlemans en Adriana Willemina Koopmans, * Tiel 25-4-1889 + Tiel 11-5-1961
4. *Johannes*, * Tiel 13-3-1885 + Tiel 30-7-1886
5. *Johannes*, * Tiel 12-2-1887 + Brunssum 22-12-1967, × Heerlen 4-11-1919 Wilhelmina Hendrika Callaars, dochter van Francis Callaars en Cornelia Hendrika Willekes, * Tiel 10-7-1889 + Heerlen 3-6-1964

6. *Leonardus Lambertus*, * Tiel 5-12-1888 + Tiel 28-12-1977, × Tiel 25-6-1917 Helena Margaretha Velders, dochter van Gerardus Arnoldus Mattheus Velders en Wilhelmina Maria Schoots, * Tiel 29-10-1892 + Tiel 12-6-1985

7. *Nicolaas* * Tiel 25-1-1892 + Tiel 8-4-1972, × Tiel 6-3-1916 Petronella de Jong, dochter van Theodorus Egbertus de Jong en Hendrika van Dreumel, * Vabrik 30-8-1896 + Tiel 16-9-1977

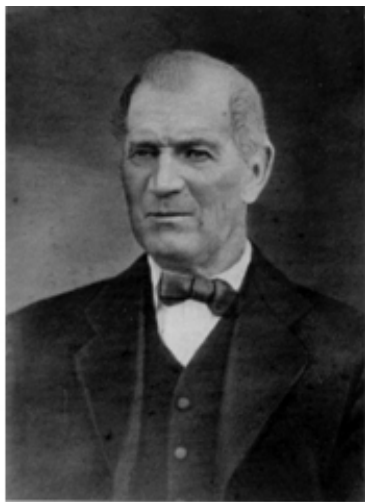
Als nazaat van Johannes en Johanna, alias Hannes en Anna secuur, zal ik onze nijvere voorouders proberen te plaatsen in de Tielse geschiedenis.

Johannes was van beroep tuinier, landman, warmoezenier, hovenier; dit beroep zat de Schootsen al generaties lang in het bloed.

Over het beroep van tuinier of hovenier heeft Huub van Heiningen, auteur van vele geschiedkundige artikelen, in de Gelderlander van 27-4-1995 het volgende geschreven:

Zandwijk en het Tielse territorium, zoals de ten westen van de Doode Linge en de stad gelegen Tielse polder meestal werden aangeduid, moesten desnoods maar voorzien in woningbehoefte voor "de mindere stand".

Aanvankelijk was daarvoor echter op korte loopafstand van het centrum nauwelijks of geen ruimte beschikbaar omdat de vruchtbare gronden rondom de binnenstad sinds de 2^e helft van de 18^e eeuw groten-deels verdeeld waren in hoven.



Johanna Maria van Os en Johannes Schoots

In 1780 hadden ongeveer tachtig Tielenaars, die in de stad woonden, een hof op de humusrijke overslaggronden rond de stad. Daarop stonden enkele vruchtbomen en kweekten ze groenten en bloemen. Soms stond er een tuinhuisje op waarin ze hun vrije tijd doorbrachten en anderen hadden in hun hof een woonhuisje voor een hovenier met zijn gezin. Die behoefde geen huur te betalen omdat hij voor de eigenaar de grond en gewassen verzorgde. Er bleef dan voldoende tijd over om in het levensonderhoud van het gezin te voorzien als bijvoorbeeld winkelbediende of klompenmaker. De Hoveniersweg, die tot de 18^e eeuw Grotestraat heette, ontleent er zijn naam aan. Ook aan de andere kant van de stad, o.a. aan de Nieuwe Tielseweg en de Papesteeg, waren enkele tientallen hoven.

De Franse tijd had enige verschuivingen teweeg gebracht in eigendoms- en welvaarts-verhoudingen, waardoor de hovenier soms gewoon huurder was geworden, of zelfs eigenaar en/of keuterboer.

Over Zandwijk schrijft Van Heiningen verder:

Aan de westkant van Tiel hadden nooit veel mensen gewoond, maar Zandwijk was ooit een flink dorp geweest met een eigen

kerk, school en gasthuis, een veer naar Wamel en een flink klooster Westroyen. De Gelderse oorlogen en de Tachtigjarige Oorlog hadden het dorp ontvolkt en daarna was Zandwijk door concentratie van grondeigendom een (in onze ogen) leeg land gebleven.

Van het vruchtbare middengedeelte was het vroegere kerk- en klooster-eigendom in bezit gekomen van het Weeshuis, het Gasthuis en een betrekkelijk gering aantal stedelingen. Het oostelijke deel, het Ooi, had op sommige plaatsen veel kwelwater en het gebied tussen de Staartsestraat (later Kijkuit) en de Doode Linge, met zijn lange Koornweerden, kon nog via de Linge geïnundeerd worden.

Naast de historische gegevens zal ik het moeten doen met de verhalen uit de overlevering.

Zijn kleinzoon Johan wist enkele jaren geleden nog wat wetenswaardigheden te noemen, hij beschreef de woning van zijn opa en oma als: "een kleine boerenwoning met daar achter een mestvaalt gelegen op Zandwijk G625. De tuinderij grensde aan de achterzijde aan die van de familie Velders. Links ervan woonde de familie Schiltmans. In dat deel van de uiterwaarde, tegenover de katholieke begraafplaats, stond de woning

van de familie Gebel. Verder waren daar veel volkstuintjes gesitueerd. Nu nog treffen we aan de overzijde van de J.D. van Leeuwenstraat dergelijke perceeltjes aan. Tegenover de woning van tuinder Johannes ligt de Joodse begraafplaats. Behalve de tuinderij rondom de woning, had Johannes ook nog land op de hoek van de Molenstraat en de Veemarkt, de huidige Beatrixlaan. Op het land stond een keetje met daarin o.a. de kakdoos.”

Johanna ging regelmatig op pad om de door haar man geteelde groenten uit te vente. De groenten werden op een platte kar geladen en samen togen zij dan richting het stadscentrum. Alleen kon Johanna die tocht niet aan.

Na de dood van Johanna, in 1926, is Johannes al snel gaan wonen in het Oude Mannen- en Vrouwen Gasthuis nabij de

Rooms Katholieke kerk. In de tuin aldaar verbouwde hij de groenten zoals hij dat altijd gewend was te doen.

De hoofdzuster vertelde dat ze voorheen de groenten altijd moesten kopen, maar toen Johannes Schoots met de moestuin startte kon het Gasthuis in de eigen behoeften voorzien.

Met het klimmen der jaren werd Johannes stokdoof en liep sterk voorover gebogen. Tegen het einde van zijn leven was de achteruitgang van zijn geestelijke vermogens goed merkbaar.

Na zijn dood is Johannes begraven bij zijn vrouw op de begraafplaats aan de J.D. van Leeuwenstraat. Al vrij spoedig daarna is het graf geruimd om plaats te maken voor de aanleg van de weg.

Zijn kleinzoon Johan is in 2009 op 95-jarige leeftijd overleden.

Mijn overgrootouders

door Joke Sickmann (j.sickmann@planet.nl)

Ik heb geen persoonlijke herinnering aan mijn overgrootouders, want ik heb ze niet zelf gekend. Maar toch leven zij allen in mij voort. Ik heb van ze gehoord, en soms denk ik aan ze. Ik besef dat ik van hen afstam en daarom wil ik graag er iets over vertellen. Eerst enkele opsommingen. Mijn overgrootouders zijn allen geboren in de eerste helft van de negentiende eeuw. Ze groeiden op in de jaren die volgden op de Napoleontische tijd. De mensen hadden toen net een slechte tijd achter de rug. Nederland krabbelde weer op. Twee van mijn overgrootouders kwamen rechtstreeks uit Duitsland, waar de economische omstandigheden nog slechter waren dan in Holland. Eén overgrootouder heeft de daarna volgende eeuwwisseling en de Eerste Wereldoorlog nog meegemaakt. Een overgrootmoeder overleed 18 dagen na de geboorte van haar derde kind op 24-jarige leeftijd. Dat kind heette Daatje Mulder. Daatje was de moeder van mijn moeder. Eén van die Duitsers overleed aan tuberculose. Hij heette Harmen Sickmann en was bij zijn

overlijden 49 jaar. Zijn vrouw Katrien Overwater was ook van Duitse afkomst, maar dan wel – zoals we dat nu zeggen – “tweede generatie.” Zij bereikte de hoge leeftijd van 86 jaar. Drie van mijn vier overgrootvaders hadden een tuindersbedrijf in de omgeving van Amsterdam. Zij woonden aan de Boerenwetering vlak achter het huidige Museumplein. Hun tuinen lagen – om zo te zeggen – in de buurt van het Concertgebouw. Wij zeggen dan ook dat onze familie van de Boerenwetering komt. Toen de stad zich ging uitbreiden tot ver buiten de singels ging de familie tuinen in de Sloterpolder, in het gebied waar nu het Rembrandtpark ligt. Mijn vierde overgrootvader heette Evert Wilken. Hij was melkboer, stalhouder, kastelein en noemde zich later koffiehuisshouder; hij heeft op verschillende adressen gewoond, maar eerst op de plaats waar later het Vondelpark is aangelegd. Dat zou ik nog eens verder moeten uitzoeken.

Het tuindersbedrijf heeft mij toch altijd het meeste gefascineerd. Bijna alle man-

nen in mijn familie zijn tuinder geweest. Ze waren warmoezier, zoals dat in die kringen werd gezegd. Ze waren genoodzaakt om vanwege de stadsuitbreidingen steeds weer een stukje op te schuiven, maar daar waren ze wel aan gewend. Het waren zwijgzame mannen en ze hadden niet veel praatjes. Ze stonden vroeg op en gingen 's avonds met de kippen op stok. Ze gingen niet failliet. Ze spaarden. Ze spaarden voor de oude dag, en "voor de kinderen." Ze gingen zondags naar de kerk, en maakten na de mis met hun vrouw een wandeling over de tuin. Om te zien hoe alles er bij stond. De sla, de worteltjes en de spinazie; de komkommers en de meloenen onder het platte glas. Ze dachten dan na over het werk dat de volgende dag gedaan moest worden. Ze gingen iedere weekse dag 's morgens vroeg naar de markt. Ze gingen er heen met "de schuit". Als de knecht of een oudere zoon met de schuit voer, gingen ze zelf lopend naar de markt. Ieder huis in de polder lag aan het water. Daar was ook een schuur bij en een schuithuis. De vrouw was de koningin van het huis en zaterdags werden in het spoelhuis de klompen geschuurd. Dat moesten de dochters doen.



Gerardus Hendricus Ruhe en Maria Smit

Mijn overgrootvader Gerd Henrich Ruhe kreeg 12 kinderen. Van hem is overgeleverd dat hij nooit wat zei. Maar soms

- als hij ineens kwaad was – sloeg hij met zijn vuist op tafel, en dan riep hij: POTSTAMME!!!! Iedereen hield dan van schrik zijn mond. Potstamme was dan ook zijn bijnaam. Ik hoorde dit ooit van een ver familielid. Die verre oom woonde in Noord-Brabant en deed ook aan genealogie. Hij wilde met mij wel over vroeger praten. Soms word ik ook wel eens ontzettend kwaad en dan sla ik instinctief en heel onverwachts met mijn vuist op tafel. Iedereen schrikt dan. Dat kan ook eigenlijk niet. Op zo'n moment denk ik ineens aan mijn overgrootvader. . . . Gerd Henrich Ruhe is overleden in 1889.

Mijn moeder vertelde mij dat zij als klein kind op de knieën van een Duitse grootvader mocht zitten en dat hij dan Duitse liedjes voor haar zong. Dat is nog steeds een raadsel voor mij, want Gerd Henrich was al jaren dood toen mijn moeder werd geboren. Jammer genoeg kan ik haar nu niet meer aanspreken op dit foutje. Ik denk dat het niet onmogelijk is dat ze op de schoot zat van een andere Duitser uit de familie of uit de kring van de burens. Want heel veel Amsterdamse tuinders zijn afkomstig uit Duitsland. Om precies te zijn uit de streek van Dinklage, Vechta. Essen, de Brokstrekk, plaatsen die bij elkaar in de buurt liggen, in Zuid-Oldenburg. En ze vestigden zich allemaal aan de Boerenwetering. "De Moffenwetering" werd in de stad gezegd. Genealogie is tegenwoordig een gewone zaak. Veel mensen houden zich er mee bezig. Maar toen ik jong was, was dat in mijn familie niet het geval. Als ik thuis vroeg: waar woonden jullie grootouders in Duitsland, waar komen ze vandaan? Dan moesten mijn ouders het antwoord schuldig blijven. Ik vind dat nog steeds vreemd; heel vreemd! Hoe kan je nou je afkomst vergeten? Ik vraag mij af, of dat "vergeten van je voorgeschiedenis" misschien te maken heeft met discriminatie. Het is immers maar het beste om je zo snel mogelijk aan te passen in het andere land, in de nieuwe omgeving. Ik zie daardoor nu wél een zekere trots

in de houding van sommige nieuwe Nederlanders. Zij geven zich niet zo makkelijk gewonnen en zijn zuinig op hun identiteit. Goed zo!, denk ik dan.



Johannes Theodorus Mulder (bijgenaamd Jan Paraplu) en Anna Mijnhout

Mijn 8 overgrootouders:

1. Johannes Hermanus Sickmann (Joan Herm), * Essen (Oldenburg Dld) 10-

5-1810, warmoezier aan de Boerenwetering Nieuwer-Amstel, + aldaar 29-5-1859

2. Catharina Overwater, * Nieuwer-Amstel, ged. Kuiperspad 3-5-1810, + Nieuwer-Amstel 29-1-1896
3. Everardus Johannes Wilken, * Nieuwer-Amstel 5-12-1820, koffiehuishouder te Nieuwer-Amstel, later melklijter/kastelein te Amsterdam, woonde o.a. Vijzelstraat, + 13-5-1888
4. Willemijntje Heus, * 17-4-1828 Wilnis, + Amsterdam 20-9-1891
5. Gerardus Hendricus Ruhe (Gerd Henrich) * Essen (Oldenburg) 23-4-1813, warmoezier aan de Boerenwetering te Nieuwer-Amstel, + aldaar 2-9-1889
6. Maria Smit, * Sloten (NH) 27-12-1822, + Nieuwer-Amstel 23-8-1898
7. Johannes Theodorus Mulder (bijgenaamd Jan Paraplu), * Sloten (NH) 1-4-1839, warmoezier te Sloten in de Sloterpolder, + Amsterdam 27-5-1922
8. Maria Johanna van Duyn, * Sloten (NH) 7-4-1845, + aldaar 13-2-1870

Mijn overgrootvader Toon Godefrooij

door Nette Sjamaar (dochter van Suze Godefrooij)

Dit verhaal schrijf ik naar aanleiding van deze oproep:

... Het hoeven geen persoonlijke herinneringen te zijn, het kunnen ook binnen de familie overgedragen wetenswaardigheden over een overgrootvader of overgrootmoeder zijn.

Volgens mijn moeder en alle ooms en tantes van die kant moesten wij allen bijzonder trots zijn op onze Rijke Roomse afkomst. Al vele generaties degelijke orthodoxe Roomsens, nooit afgedwaald van het Ware Geloof. Altijd stipt alle regels van de H.H. Roomse kerk gevolgd. Toen in de jaren '60 een broer van mij 'moest' trouwen was dit een enorm schandaal. Er werd in de hele familie over gefluisterd en mijn moeder had psychische hulp nodig, want zij kon dit

niet verwerken. Bedenk: ik had 12 ooms en tantes in het klooster!!

En toen ging ik aan genealogie doen... En toen...

Rond 1830 komt Joseph van Cleef in Amsterdam wonen. Hij is het kind van Gerda van Cleef uit een rijk Rooms geslacht in Bergen op Zoom en Antoine Godefroy, een zoon van een rijk Rooms geslacht uit Henegouwen, zoon van een meester hoedenmaker. Hij was – als officier in het leger van Napoleon – een tijd in Bergen op Zoom gelegerd en leefde daar in concubinaat met Gerda van Cleef. Joseph neemt in Amsterdam de naam van zijn vader aan en wordt dus ingeschreven als Joseph Godefroy, dat al snel 'Godefrooij' zal worden.

Hij komt uit een bemiddelde familie en

hoewel hij het vak van kleermaker opgeeft heeft hij waarschijnlijk nooit als zodanig gewerkt. Wel zien we op verschillende aktes dat hij *tapper* als beroep opgeeft.

De Rooms katholieke gemeenschap in Amsterdam was hecht. Het geloof was officieel nog verboden en katholieken hadden dus, net als joden, nog veel beroepen die ze niet mochten uitoefenen. En ja, er waren veel katholieke tappers. . .

Joseph stak zijn geld in de slijterij / tapperij van Jan Broekhuys in de Utrechtse Straat en werkte er ook. Jan was getrouwd met Maria Eva Peuler en had twee zoons.

In januari 1837 krijgt Marie weer een zoon, Anthonius, deze zoon wordt aangegeven door Joseph Godefrooij als zijn zoon en in de geboorteakte staat aan de zijlijn:

In gevolge autorisatie van de Rechtbank van eerste aanleg wordt hier gemeld dat volgens vonnis van de rechtbank op 14 november 1837 de eis van Joannes Broekhuys gehuwd met Maria Eva Peuler het kind in nevenstaande akte geen kind is van Joannes Broekhuys.

Er wordt ook een officiële voogd aangegeven voor dit onwettige kind, Toon, mijn overgrootvader.

Marie gaat bij Joseph op het Amstelveld wonen en Toon krijgt nog een zusje. Het kind dat daarna komt wordt echter niet door Joseph erkend en heet dus Peuler.

Op 7 mei 1839 wordt officieel bekend gemaakt dat Jan Broekhuys van Marie is gescheiden op grond van overspel.

Marie Peuler overlijdt in 1857 en dit wordt aangegeven door haar 'neef' Johannes Franciscus Godefrooij. Hij is echter haar zoon en dan bij Jan Broekhuys. Ook staat in deze aangifte dat ze weduwe is van Jan Broekhuys.

Het bijzondere van dit verhaal vind ik dat dit allemaal in die katholieke gemeenschap bekend was. Er zijn drie tapperfamilies, Broekhuys, Godefrooij en Teunissen. Je vindt ze op alle mogelijke akten bij elkaar terug, als getuigen bij huwelijken, doppen, bij overlijdensaangiften. Er wordt over en weer getrouwd. Niets wijst erop dat ze jaargang 20

elkaar iets kwalijk nemen, zich schamen, elkaar uit de weg gaan, integendeel. Zakelijk is alles geregeld en op papier gezet en verder wordt er gewoon niet over gepraat en als ergens niet over gepraat wordt bestaat het dus ook niet.



Toon Godefrooij



Jo Teunissen

Mijn overgrootvader Toon trouwde met Jo Teunissen en ze kregen negen kinderen. Hij had drie grote kledingzaken in Amsterdam en een in Zaandam. Zijn kinderen werden streng en degelijk opgevoed, ze kregen een goede opleiding en de meesten eindigden hoog op de maatschappelijke ladder, maar vooral hoog in de katholieke hiërarchie, besturen, kerkelijke onderscheidingen.. en zij dankten voor hun streng geloof.

Ik denk niet dat ik dit verhaal had kunnen vertellen als een van hen nog geleefd had. Ze zouden het gewoon niet geloofd hebben en dus was het niet waar!

Een honderdjarige marketenster

door Jan Spierings

Mijn overgrootmoeder was de laatst levende marketenster in Nederland. Ze is 100 jaar en twee dagen oud geworden. Hierbij drie korte herinneringen.

Voorjaarschoonmaak

Oma zal ongeveer 90 jaar oud geweest zijn wanneer zij samen met haar (tweede) man, ome Gerrit, aan de voorjaarschoonmaak gaat. Er wordt gepoetst en geboend dat het een lieve lust is. Ook de koperen gordijnroede moest gestoft worden. Zonder dat oma het wist klom ome Gerrit, 8 jaren jonger, op het kleine keukentrapje om met de plumo aan de slag te gaan. Toen oma dit zag waren de rapen gaar. Getver Gerrit ben jij nu helemaal gek geworden? Zometeen val je van dat trapje af en breek je al je oude botten. Ome Gerrit daalt af en ziet tot zijn grote verbazing dat oma vervolgens zelf op de trap klimt om het stof van de gordijnrol te vegen. Oma ten voeten uit.

Oma verjaart

Ze werd denk ik 93 jaar. Op de dag zelf is het groot feest. Mijn vader echter heeft op die dag een examen in Zwolle. De dag na oma's verjaardag bezoekt hij zijn grootje. Zo noemde hij haar altijd. Toen hij haar feliciteerde zei ze het volgende. Jongetje, je bent of 364 dagen te vroeg of een dag te laat maar vandaag moet je me niet feliciteren.

Pruimen

Oma woonde in de Miereveldstraat. Ze

hadden een diepe tuin met een pomp, een slijpsteen, veel bessenstruiken en een perenen appelboom. Maar het mooiste was de pruimenboom, met mooie bloesem in het voorjaar en supergrote zoete, gele, pruimen in de zomer. Ik, haar achterkleinzoon, kwam vaak bij oma. Ik bracht haar het regeringsbroodje en wat boter wat zij kreeg via hofje Armen de Poth. Dat haalde ik op de woensdag tegen inlevering van een koperen muntje (ik heb nog altijd het laatste muntje). Maar nu nog even die pruimen. Mijn neefje kwam eigenlijk nooit bij oma. Alleen, alleen . . . in de pruimentijd. Ik was er toen hij aanbelde en in plaats van haar hartelijke knuffel en o wat gezellig sprak zij: Gerrit ga eens even in de tuin kijken, want ik geloof dat de pruimen rijp zijn.

Als marketenster was zij natuurlijk altijd met haar man en de soldaten onderweg. Dan moest je wel je woordje klaar hebben. Wel, dat had ze. Ik denk met veel plezier aan mijn overgrootje terug, een lief, klein, grijs vrouwtje.

Genealogische gegevens

Oma werd geboren onder de naam Lucia van Demen in het jaar 1867. Zij huwde 3-3-1882 Henrikus Spierings. Na zijn overlijden huwde zij Gerrit van de Veer. Oma overleed in het jaar 1967 in Doorn in een rusthuis tegenover de woning van de voormalige Duitse keizer. Daarvan zei ze altijd 'ik woon op stand'.

Onoirbaar gedrag van onderwijzers

door Johan Volkers

Ik ben weliswaar geen lid van de NGV maar ik wil jullie het volgende verhaal niet onthouden:

Mijn betovergrootvader is heel lang de onderwijzer geweest van de lagere school in Wapenveld (gemeente Heerde). Toen hij plm. 1850 stopte, droeg hij zijn zoon Jan

voor als zijn opvolger. Die werd ook benoemd. Na een tijdje moest er een tweede onderwijzer komen. Jan droeg zijn broer Hendrik (mijn overgrootvader) voor.

Hendrik woonde toen niet in Wapenveld maar in Teuge. Hij kon echter geen bewijs van goed gedrag overleggen. Daardoor

moest hij genoeg nemen met een jaarlijkse wedde van f 400 in plaats van f 500.

De Historische Kring Heerde vermeldde dit verhaal maar wist niet de reden. Wij wisten het wel. Mijn moeder was enige tijd daarvoor benaderd door iemand die bezig was zijn stamboom uit te zoeken. Die had

ontdekt dat Hendrik in zijn tijd in Teuge een kind had gemaakt bij zijn huishoudster. En dat viel in die tijd niet onder goed gedrag.

Zoals die man van de stamboom zei tegen mijn moeder: uw vader had dus een broer. Waarschijnlijk heeft hij dat nooit geweten en hij heeft hem zeker nooit ontmoet.

Een overgrootouder: Christina Magdalena Kuhnkov

door Miny Vos-Seppenwolde

Eigenlijk niet eerlijk, eentje, tenslotte heb je er meer en die hebben allemaal geleefd. Hoe maak je nu een keus, want je weet van alle 8 wel wat te vertellen. Wel, mijn keuze is gemaakt, ik laat alle mannen verdwijnen. Zo houd ik de 4 dames over, maar wie wordt nu mijn favoriet? Die uit Amsterdam, Leeuwarden of Haarlem? Amsterdam, die stad zit al sinds 1750 in mijn genen en deze vrouw spreekt het meest tot mijn verbeelding:

Christina Magdalena Kuhnkov

Zij werd geboren in het hartje van Amsterdam, de Hasselaarssteeg, op 1 februari 1837 onder de naam van haar moeder, Christina Schouwenberg. Deze vrouw was zelf afkomstig uit het havengebied, de Hoogte van Kadijk, omgang met zeelui zal niet vreemd geweest zijn...

Moeder Christina trouwt een zeeman, Johann Christiann Jacob Kuhnkov (later vernederlandst tot Koenkou) in januari 1840. Deze zeeman is afkomstig uit Crummin, Oost-Pruisen, en zit op de grote vaart. De kleine Christientje wordt geëcht en er wordt 4 maanden later een broertje geboren. Hij leeft slechts 5 maanden. Na verloop van enige jaren komen er twee zusjes en een broertje bij: steeds is de zeeman-vader weer afwezig en wordt de baby aangegeven door een vroedvrouw. Er moest hard gewerkt worden, de behuizing was klein (onderste voorkamer) voor een gezin met 4 kinderen, maar ze gingen wel naar school en leerden lezen en schrijven. Met 12 jaar ging Christina uit werken: dienstbaar heette dat. Soms was dat voor dag en nacht. Als zij

17 is leert zij (eveneens) een zeeman kennen, maar zij moet thuis komen: moeder is ziekelijk en het zusje onder haar is pas 10 jaar, de anderen zijn 8 en 5 jaar. Zij zorgt voor het gezin en trouwt als zij 23 jaar is en moeder dusdanig ziek dat zij schriftelijk toestemming voor het huwelijk moet geven.



De toestemming van de vader is onmogelijk: hij had gemonsterd op het schip "de Enkeling" en hij verliet het schip in de haven van Constantinopel (nu Istanbul), waarna er nooit meer iets van hem is vernomen. Dit stond in de verklaring die de kapitein (Reinecke) afgaf. Een trieste bruiloft, maar zie toch haar foto: blosjes op de wangen (geschilderd), een gouden trouwring (ook geschilderd), een mooi kostuum. Ook Jacobus Scholten, de bruidegom, showt zijn gouden ring en horlogeketting en prachtige hoge zijden. De foto is gemaakt op een glasplaat; het is 22-2-1860, dus een der vroege foto's. Tien maanden later is het gezin kleiner geworden en neemt Christina helemaal de taak van moeder van het gezin over; haar moeder overlijdt op Kerstmis 1860. Het oudste zusje

heeft een dienstje, maar woont thuis, ook het tweede zusje volgt en het jonge broertje vertrekt op zijn 16^e jaar naar zee.

Inmiddels is ook het gezinnetje Scholten tussen 1862 en 1875 uitgebreid met 6 kinderen. Alleen het jongste, een meisje, wordt maar 1 jaar oud. Dan krijgt Jacobus een ongeluk: hij kan niet meer naar zee en wordt “werkman”. Zeer weinig inkomsten, dus Christina Magdalena zorgt voor andere inkomsten: zij gaat aan de slag als water- en vuurvrouw. Dat betekent 's nachts opstaan om het vuur aan te maken, zorgen dat er voldoende kooltjes en turf zijn als de dienstmeisjes die komen halen voor hun diensthuisen en dat er voldoende heet water voorradig is. Dan meteen door weer voorraad aanleggen voor de volgende dag....

In 1905 sterft Jacobus, zij moet voor haarzelf zorgen. Haar kinderen zijn goed terecht gekomen: timmerman, diamantslijper en bestuurder van de paardentram. Van de meisjes is er een overleden en de ander heeft de stad verlaten. Christina komt in een hofje terecht, maar moet haar laatste jaren doorbrengen in een “besjeshuis”: een streng te-

huis, want een door haar kleindochters meegebrachte sinaasappel wordt afgepakt. Op 19-4-1921 verlaat ook Christina Magdalena het aardse bestaan. Hopelijk treft zij nog ergens degenen die zij zo goed verzorgde. Ik heb nooit anders dan met veel liefde over haar horen spreken. Een van haar kleindochters kreeg haar naam Magdalena en haar achterkleindochter draagt ook die naam (alleen in een moderne versie).



Het echtpaar Scholten-Koenkou, vóór 1900 genomen.

Nieuws van de afdelingsbibliotheek

door Cas van der Kroon

De vakantieperiode loopt weer teneinde en het bestuur is druk bezig met de voorbereidingen van het 40-jarig bestaan van onze afdeling.

Mijn oproep in de periodiek van april heeft tot resultaat gehad dat alle dubbele exemplaren van het blad “Ons Erfgoed, Genealogie en familiegeschiedenis” en het maandblad “De Brabantse Leeuw” hun weg hebben gevonden naar onze leden. Dus niet naar “oud papier”.

Ook alle boeken van maandblad ZH vereniging van Genealogie “Ons voorgeslacht” zijn in dank aanvaard door een onzer leden.

Als laatste is nog voor belangstellenden het “Limburgs Tijdschrift voor Genealogie, geschied- en oudheidkundig Genootschap”

te verkrijgen. Jaargang 1 (1973) t/m jaargang 36 (2008), echter niet allemaal compleet.

Helaas is verder weinig nieuws te melden van het “Bibliotheekfront”.

Voorts ontvingen wij vele edities van periodieken van andere NGV-afdelingen, historische verenigingen of stichtingen

Wie heeft per ongeluk nog in zijn/haar bezit:

Nr. 229.11 Nederlands repertorium voor familienamen NH A t/m L (1981)

Nr. 229.12 Nederlands repertorium voor familienamen NH M t/m Z (1981)

Gaarne retour aan de bibliothecaris, G.G.M. van der Kroon, tel. 033-4942496.

Inhoudsopgave

Ten geleide	65
Colofon	65
Lezingen & Activiteiten	66
Ledenbestand	71
Van uw voorzitter	72
In memoriam: Anton van Nostrum 18-2-1942 – 11-7-2011	72
Terugblik op 22 jaar ‘bladverzorging’	73
Verslag van de afdelingsledenvergadering	73
Hoe schrijf je een familiegeschiedenis	75
De genealoog als archivaris	76
Uit het leven van Maas Aartsz	77
Gemeenteraadsverkiezingen in Achthoven	78
Land van Woerden: ‘Gekke’ Dirk	80
Het mysterie van mijn overgrootvader Mente Bousema Bousema	81
Gevaarlijk kruitschip bij Souburg	83
Lijkele’s afscheid van zijn emigrerende ouders, broers en zusters in 1886	84
Harm Berends Geuchies	86
Overgrootouders! Wie zijn voorvaderen niet kent zal ook voor het nageslacht weinig belangstelling hebben.	88
Overgrootmoeder Moeke de Herder – Tjitske Gerrits de Herder - Hoekstra	90
Mijn unieke overgrootvader Jan de Jager	92
Een plattelandsnotabele in de tweede helft van de negentiende eeuw	94
Kastelein in de Amersfoortse Sociëteit Amicitia	96
Verrassing	99
De familie Kranen in Schiedam	100
Mijn overgrootvader Frederik Josef van der Kroon	120
Een veelbewogen leven	121
Johannes Schoots en Johanna Maria van Os	124
Mijn overgrootouders	126
Mijn overgrootvader Toon Godefrooij	128
Een honderdjarige marketenster	130
Onoirbaar gedrag van onderwijzers	130
Een overgrootouder: Christina Magdalena Kuhnkov	131
Nieuws van de afdelingsbibliotheek	132

